

POŠTNINA
V KRALJEVINI
JUGOSLAVIJI
PLAČANA
V GOTOVINI

ČAS

revija
leonove
družbe

letnik:
XXVIII
VI-VII
1933-34

VSEBINA: Dr. Josip Jeraj: Konkretno osnove korporacijskega družabnega reda (str. 169) //
Dr. Alma Sodnik: O filozofiji Jožefa Misleja (str. 176) // Dr. I. Ahčin: Osnutek
zakona za korporativno gospodarsko ureditev države (str. 186) // Obzornik:
Nadžkoč dr. Sedej svojemu rojaku profesorju dr. Štreklju (str. 194) //
Med revijami (str. 200) // Ivan Bunin (str. 207) // Ocene (str. 209) //
Zapiski (str. 224)

»Čas«, revija Leonove družbe v Ljubljani, izhaja vsak mesec razen v avgustu in septembru. Uredništvo si pridržuje pravico tuintam združiti dve številki.

Naročnina: 60 Din za Jugoslavijo, 70 Din za inozemstvo. Za dijake velja znižana cena 40 Din, ako se jih naroči vsaj pet na skupen naslov.

Uredništvo: Dr. Janez Fabijan, univ. prof., Ljubljana, Dunajska c. 17/III., dr. Ivan Ahčin, glavni urednik »Slovenca«, Ljubljana, Jugoslovanska tiskarna in dr. Stanko Gogala, prof. na drž. učiteljski v Ljubljani.

Uprava: Ljubljana, Miklošičeva cesta 5; tel. št. 3030.

Račun pri Poštni hranilnici, podružnici v Ljubljani, št. 10.433 (lastnica računa Leonova družba v Ljubljani).

Odgovornost pred oblastjo: Prof. dr. Fabijan za uredništvo, ravnatelj Karel Čeč za Jugoslovansko tiskarno.

Ponatiskovanje razprav je dovoljeno samo s privolitvijo uredništva in z navedbo vira.

V oceno smo prejeli:

Od Jugoslovanske knjigarne v Ljubljani:

Dr. Aleksander Bilimovič, **Uvod v ekonomsko vedo.** Ljubljana, 1933. (Zbirka Kosmos.)

Dr. Ivan Pregelj, **Izbrani spisi.** Deseti zvezek: Tolminci.

Od Mohorjeve družbe v Celju:

Acker-Kotnik, **Ljubezen in dolžnost.** Celje, 1934. (Mohorjeva knjižnica 62.)

Ivan Bučer, **Čez steno.** Povest. Celje, 1934. (Mohorjeva knjižnica 63.)

Od založbe »Hram« v Ljubljani:

Benedetto Croce, **Zgodovina Evrope v devetnajstem stoletju.** Po tretji pregledani izdaji prevedel Stanko Leben, 1934.

Borislav Stanković, **Nečista kri.** Roman. Poslovenil Fran Albrecht.

Filip Kalan, **Pustolovci.** 1933.

Miško Kranjec, **Sreča na vasi.** 1933.

Ivan Bunin, **Gospod iz San Franciska.** Poslovenil Josip Vidmar, 1933.

Dr. Milan Ivšić, **Smjernice naše gospodarske politike.** Zagreb, 1934.

Dr. Žekar Franc, **O stilu.** Odlomek iz inavguralne disertacije.

POPRAVI V 5. ŠTEVILKI »ČASA«!

1. V članku Judovstvo in antisemitizem, 154. str., 19. vrsta od zgoraj, črtaj besedo »gospodarsko«!

2. V oceni knjige Naše morje na str. 164 v 10. vrsti od spodaj mora biti Zapadna Bosna, ne Z. Bora. Zmeda strani je res bila v recenzijem izvodu, nikakor pa ne v vseh. Zaradi take delne tehnične pomote seveda založbe ne zadene krivda. Zato je potem treba omiliti tudi sodbo v naslednjem stavku.

3. V oceni Slov. biogr. leksikona na str. 163, v drugi vrsti od zgoraj, je kot avtor članka o Danilu Majaronu naveden Pirjevec. V resnici ga je spisal univ. prof. dr. J. Polec.

KONKRETNE OSNOVE KORPORACIJSKEGA DRUŽABNEGA REDA.

Dr. Josip Jeraj.

Korporacijski družabni red se snuje na stanovski ideji. Podstavlja obstoj svojstvenih stanov v družbi, v katerih se udejstvuje vsa produktivna človeška družba. Ti stanovi so danes po individualističnem razkroju družbe zelo zabrisani, vendar pa še obstajajo, vsaj njihovi rudimenti. Dva huda sovražnika jim izpodkopavata tla: kapitalizem in marksistični komunizem. Kapitalizem je stanove razkrojil v borbene razrede delodajalcev in delojemalcev, komunizem pa sploh hoče odpraviti samostojne stanove, namesto njih naj bi bili le »državni nastavljenici«, razdeljeni po različnih strokah. Proti obema pa brani krščanska sociologija samostojne stanove¹ in jim hoče zagotoviti v modernem korporacijskem družabnem redu tudi pravne temelje, tako da jih nihče ne bo mogel uničiti. Sv. oče je v okrožnici *Quadragesimo anno* opredelil glavne obrise tega korporacijskega reda in pozval vse katoličane vsega sveta, da ga skušajo kot nov pravičnejši red uresničiti proti komunizmu in kapitalizmu.²

Kaj so glavne ideje korporacijskega reda?

Korporacijski red temelji na stanovski ideji in stanovski opredelitvi družbe. Zato moramo najprvo opredeliti pojem stanu. Potem bomo pokazali, kako sta kapitalizem in komunizem izkvarila idejo stanu in končno bomo podali načrt papeža Pija XI., kako se naj poklicni stanovski red obnovi v modernem korporacijskem redu.

I. Pojem stanu.

Kaj je stan? Stan je gospodarsko-kulturno stališče posameznika v človeški družbi. Družba je organizem, organi v tej družbi pa so stanovi.

Po svojem bistvu mora stan zagotoviti človeku gospodarski obstoj. Spiritualistično usmerjeni krogi (n. pr. M. Scheler) so mislili,

¹ Okrožnica *Quadragesimo anno*, n. 83.

² Glej Nell-Breuning S. J., *Die soziale Enzyklika*. Köln 1932.

da je prva naloga stanu, da nudi človeku duševno uteho, gospodarstvo da je postranska stvar. Vendar to stališče ne drži! *Primum vivere, dein philosophari*, velja tu. Želodčno vprašanje ni sicer prvo, pač pa je med glavnimi.

Drugi (n. pr. Bebel) pa trdijo, da poklic sploh ne more nikogar duševno utešiti, svrha mu je edino gospodarska. Delavec mora iskati utehe v prostem času, poklic je le »potrebno zlo«, strojno delo je nujno prazno.

Tudi nimajo prav! Res, danes strojno delo ubija duše. Ritem stroja določuje tempo dela, usužnjuje delavca, racionalizacija in specifikacija dela pa dušita delavčevo veselje. Kako veselo motri rokodelec ob nedeljah »cele« predmete v svoji delavnici, industrijski delavec pa nima tega veselja, ker vedno izvršuje le fragmente, n pr. žebelj, iglo! Vendar ni puščoba poklica absolutno nujna! Oživotvoriti se morejo iznajdbe, ki bodo poklicno delo napravile veselo! Tehnične izpopolnitve ne smejo služiti enostransko samo koristnosti, ampak tudi lepoti poklica.

Poklic torej usmerja gospodarsko in tudi kulturno dejstvovanje svojih članov. Svojstveno dejstvovanje in življenje v stanu ustvarja posebno stanovsko kulturo, kmečko, in obrtniško itd., ki se razodeva v svojstvenih življenjskih običajih, obleki in pohištvu. Višek stanovske kulture je stanovski etos.³ Delovna skupnost, navezanost na stanovske tovariše, skupni ugled in skupni interesi vzbujajo stanovski etos. Posameznik ni odgovoren samo zase, ampak tudi za stanovske tovariše. Sram ga je, ako nesolidne izdelke izvršujejo in se nesramno obnašajo, ker s tem trpi ugled vsega stanu. Zato se vneto briga za stanovsko čast.

Ta odgovornost se posebno kaže v skrbi za stanovski naraščaj. Vzgoja dobrega naraščaja ni samo individualna, ampak stanovska zadeva. Po naraščaju raste in pada ugled vsega stanu.

Celo na svetovno naziranje vpliva stan. Prvi vir svetovnega nazora izvira sicer iz metafizičnih globin bogopodobne duše. A nemirna duša, ki vsak dan trepetja za svojo usodo, ne more poslušati božjih glasov. Zato zabija poklic najtrdnjše temelje tudi verskim nazorom. Usoda poklica je često tudi usoda svetovnega naziranja.

Končno pa usidra stan človeka tudi v svetovnem kosmosu. Etično dozorel stan se zaveda, da je član celokupnosti. Za njo mora tudi delati. Posamezni stan predstavlja v tej veličastni katedrali skupne kulture sicer droben, a važen kamenček. V tej zavesti

³ Glej spis slavnega pedagoga Antona Heinen, *Feierabende*, II. B. *Bürgerliche Gemeinschaft u. Volkstum*, M. Gladbach 1922, str. 149.

važnosti stanu za celokupnost še posebno korenini stanovski ponos. Saj vé vsak stanovski pripadnik, da ni ničla, ampak pozitiven član družbe, zato spoštuje sebe.

II. Propadanje stanov.

Ustaljeni stanovi⁴ so tako jedro gospodarskega, kulturnega in celo verskega razvoja družbe. Žal, da danes nimamo več teh stanov. Namesto njih, če izvzamemo morda kmečki stan, so se razvili divjji, med seboj se boreči r a z r e d i. Kako?

Sredi 18. stol. je vdrl v evropsko mišljenje individualistični liberalni duh. Ta je mislil, da so vsi ljudje enako sposobni, zato so odveč stanovske vezi, ki jih je imela takratna družba. Vsak naj po njihovem mnenju svobodno išče svojo korist. Tekmuje naj v popolni gospodarski svobodi z drugimi, tako bo samoposebi zrastel najboljši gospodarski red.

Vendar so ti nazori g o s p o d a r s k e g a l i b e r a l i z m a napačni! Ljudje niso po sposobnosti enaki, ampak različni. Posledica je bila, da so gospodarsko slabi v boji z močnejšimi propadli, ker niso bili proti njim zaščiteni. Stari čestiti stanovi so se začeli rušiti in izpreminjati v bojujoče se razrede. Odnos med rokodelskimi mojstri in pomočniki se je spremenil v »kapitalistični« in »proletarski«, ker so začeli drug drugega izrabljati. Kmečki stan se je razdvojil v poljedelskega »privrednika« in »delavca«. Še hujše so se razklali fabriški stanovi. Tu so nastali na eni strani bogati podjetniki, ki so terjali včasih 16urno delo, na drugi strani pa tisočere množice bednih proletarcev. Na dnu družbe je nastal četrti brezdomovinski stan delavcev, ki nosi le številko, ker ne vedo za njegovo pravo ime. Tako se je vsa družba razkrojila. Namesto horicontalne razdelitve po mnogih producirajočih stanovih je nastala samo ena splošna razredna razdelitev v posedujoči in neposedujoči razred. Vse človeštvo se je razcepilo tako v dve fronti, ki se borita na življenje in smrt. Prav v naših časih doseza ta boj svoj višek.

III. Dve različni rešitvi.

Kje je rešitev? Dve se predlagata, komunistična in papeževa (korporacijska).

1. K o m u n i s t i so organizirali maso in jo na podlagi istih gospodarsko-individualističnih nazorov tirali v boj proti kapitalistom. Pravice po njihovem mnenju ni, gre le za fizično silo. Kakor so

⁴ Glej J. Jeraj, Sociologija, Maribor 1932. V poglavju »Stanovi v moderni stanovski državi« razpravljam o tem vprašanju natančneje.

doslej s fizično silo kapitalisti pogazili ubogelega delavca, tako naj delavec z isto silo pogazi kapitaliste. Zato so se organizirali. Višek njihovih uspehov naj bi bila diktatura proletarijata. V tej diktaturi se morata lastnina in kapital, ki sta doslej nasilno razdvajala ves človeški rod v dva tabora, uničiti. To je geslo komunistov! Zato se mora uvesti kolektivna lastnina vseh produkcijskih sredstev. Država ima vse lastninske pravice, izenačiti se morajo z nasiljem vsi ljudje in napraviti enake, da ne bo več izrabljanja. Klasična dežela, kjer so uresničili ta program, je Rusija. V njej predstavlja vse gospodarstvo samo en velik gospodarski trust. V njem priganja z istim bičem državni mogotec vse državljane-sodruge na delo. Kajpak ni Rusija gospodarski raj! Ljudje so zdrknili iz ene kapitalistične sužnosti v drugo, državno, ki je še neznosnejša in hujša.

2. Drugo rešitev družabnega reda pa nudi p a p e š k a e n c i - k l i k a. Papež priznava krivičnost sedanjega družabnega reda, a ga ne rešuje na komunističen način, ampak po načelih pravilne organske sociologije. Po tej sociologiji niso vsi ljudje enaki, ampak različni po sposobnosti, zato je treba s posebnimi pravnimi odredbami (predvsem s socialno zakonodajo) slabejše zaščititi. Lastnina pa se ne sme odpraviti, ampak le pravilno razdeliti. Lastnina sama kot taka ni povzročila moderne gorja, ampak njena krivična razdelitev. Obe ti načeli hoče papež v polni meri upoštevati pri graditvi konkretnega družabnega reda, ki se mu pravi korporacijski. V njem se mora uveljaviti na eni strani pravilni organski red, na drugi strani pa lastnina pravilno razdeliti.

IV. Osnove korporacijskega reda.

Katere so p o g l a v i t n e o s n o v e k o r p o r a c i j s k e g a r e d a ?

1. Razdelitev stanov se naj ne izvršuje po stanovskih privilegijih ali dedovanju, ampak po p o k l i c n i h s p o s o b n o s t i h. Namesto razredne delitve po bogatih in revnih, kapitalistih in proletarcih, naj bodo ljudje porazdeljeni po poklicnih sposobnostih. V teh poklicih ne sme vladati okostenelost kakor v nekdanjih srednjeveških stanovih. Vsak bo lahko poklic svobodno izbral, pač pa se bo moral v vsakem poklicu, ki si ga bo izbral, podvreči njegovim d r u ž a b - n i m p r a v i l o m. Dobro imenuje to razdelitev papež v svoji okrožnici Quadragesimo anno poklicno-stanovsko, in družabni red — »p o k l i c n o - s t a n o v s k i « r e d.

2. Vrhovno vodstvo v teh stanovih bo izvajala korporacija, ki bo imela j a v n o - p r a v n o v e l j a v o. Njena naloga bo, da organizira smotrno vso stanovsko proizvodnjo, predvsem da določi število obratov, veže produkcijsko svobodo in posebno da oskrbi tudi

tiste skupne organe, ki naj služijo vsem stanovskim podjetnikom (n. pr. strojne, nakupovalne in prodajne zadruge). Določa tudi cene in tako organizira celotno produkcijo. Korporacija ima subsidiaren pomen. Popolnoma samoupravna je v določenem okviru in vrši tudi po svojih organih (slično kakor avtonomne občine) svoje funkcije.

3. Lastništvo v stanovskih korporacijah bo zasebno, vendar javno-pravno omejeno. Drugače se bo pojavljalo v velikih industrijskih obratih, drugače v majhni obrti.

a) V majhni obrti bo lastnik individualni mojster, ki bo imel svoje pomočnike in vajence, kakor danes. Ugodnosti korporacije bodo v tem, da bodo po korporaciji urejene plačilne razmere in tudi napredovanje. Vsak pomočnik bo ob svojem času lahko napredoval v mojstra, to mu bo zagotovilo vrstni red v korporaciji. Ne bo tudi v tem pogledu proletarcev v obrti, ker bo imel vsak zagotovljeno bodočnost. Ne bodo torej nekateri več let čakali na samostojno službo, drugi pa bi jo takoj dobili. Za vse bo enakost v čakanju in dosegi samostojnega mesta.

b) V veliki industriji pa bo ureditev drugačna! V veliki tovarni ne bi mogel nikdar delavec postati lastnik tovarne, kakor obrtniški pomočnik obrtniškega obrata. Zato bo funkcija korporacije tukaj globlje vplivala. Morala bo na eni strani s kolektivnimi tarifnimi pogodbami zagotoviti dostojno plačo vsem delavcem. V okrožnici nastopa papež Pij XI. posebno ostro proti temu, da bi bilo človeško delo odvisno kakor drugo blago le od cen delovnega trga. Delavske mezde morajo biti uravnane po višjih principih nego je slučajno valovanje na delovnem trgu. Ti principi so:⁵ vzdrževanje delavca ali delavke, družine, položaj podjetnika in zahteve občne blaginje. Sredstvo za dosego tega cilja je korporacija, ki sklene za vso panogo kolektivno delovno pogodbo. Sedaj so vsi industrijski delavci v določeni panogi enako plačani, vsi podjetniki pa so v vseh svojih podjetjih s temi mezdami enako obremenjeni. Ni se jim torej bati umazane konkurence.

Ker se ne bodo več mezde določevale na delovnem trgu, bo nastalo novo, prijaznejše razmerje med delodajalci in delojemalci. Papež jih v tem novem razmerju imenuje z novim imenom »samostojni« in »pomočniki«, da s tem tudi na zunaj izrazi, da niso več medsebojno v razrednem boju.

Še nadaljnja stopnja lastništva v veliki industriji pa bo, da bodo delavci polagoma prešli od mezdnega razmerja v pogodbeno, — družabno razmerje in tako počasi postali tudi solastniki velikih industrijskih podjetij. Oblika novega solastništva bo lahko

⁵ Okr. Quadr. anno, n. 72—75.

različna. V začetku bodo morda deležni samo dobička, pozneje pa lahko dobijo samostojne akcije (kakor predlaga belgijski sociolog msgr. Pottier). Višek razvoja pa bo, da bodo postali delavci solastniki podjetij, ne država. Kajti če bi država postala lastnica vseh podjetij bi zabredli v komunizem. Tako pa bodo delavci privatni podjetniki in bodo imeli enake ugodnosti in dolžnosti, kakor vsak drug posestnik (davke, riziko . . .). S tem bodo tudi končno razproletarizirani, ker bodo postali samostojni podjetniki.

4. V novi stanovski družbi bodo izvrševale korporacije zelo važne funkcije. Kako pa bodo urejene? Lepo popisuje papež Pij XI. njihovo uredbo (Quadr. anno 93, 94, 95): »Država da sindikatom pravno osebnost in obenem nekakšen monopol, tako da sme le sindikat, ki je potrjen, zastopati pravice delavcev in gospodarjev dotične stroke, le on sklepa delovne in tako zvane kolektivne tarifne pogodbe. Korporacija sestoji iz zastopnikov obojih sindikatov (namreč delavcev in delodajalcev) iste stroke ali istega poklica, ki kot pravi in svojski državni organi in državne ustanove vodijo sindikate in jih v skupnih rečeh vzporedno naravnavajo na isti smoter.« Po teh besedah imajo torej korporacije dva sindikata, delodajalskega in delojemalskega. Sindikati imajo javno-pravno oblast in pravico vse notranje in tudi medsebojne razmere urejevati. Jasno je, da lahko prav med delodajalskim in delojemalskim sindikatom nastanejo spori, n. pr. o mezdnih zadevah. Kako se naj rešijo? Najprej se skušata oba sindikata sporazumeti. Če to ni mogoče, prevzamejo rešitev sporne zadeve posebna razsodišča,⁶ ki jim pripada ta funkcija. Kako naj bodo ta razsodišča urejena, ne morem tukaj posebej določevati, pač pa morajo biti takšna, da bodo mogla funkcijonirati. Strokovnjaki bodo morali v njih imeti pač prvo besedo, da bodo odločali po dejanskih potrebah in tudi možnostih celokupnega narodnega gospodarstva.

V vprašanju razsodišč se tudi zelo razvidi razlika med krščanskim poklicno-stanovskim redom in fašističnimi korporacijami. V fašističnih korporacijah odloča spore dokončno minister za korporacije z diktatom. V poklicno stanovskem redu pa imajo to funkcijo samoupravne korporacije in strokovna razsodišča. Ta morajo upoštevati stvarni položaj in biti tudi primerno sestavljena iz producentov, konsumentov in nevtralnih zastopnikov države in strokovnjakov.

⁶ Vprašanja razsodišč in konkretne ureditve stanovskih in političnih zbornic, ki jih tukaj omenjam, ne obravnava papeška okrožnica. Okrožnica označuje le najbolj splošne smernice poklicno-stanovskega reda, njihovo konkretno izvršitev pa prepušča poklicnim činiteljem.

5. Najvišji organ vseh korporacij pa je državna stanovska zbornica, ki je zastopnica celokupnih produktivnih slojev. Sestavljena je iz delegatov vseh korporacij in je vzklicna instanca vseh korporacij. Izdeluje tudi načrt za celokupno gospodarstvo, sestavlja razsodišča in predvsem rešuje nasprotujoče si interese poklicno-stanovskih korporacij. Je v gospodarskem pogledu najvišji forum. Razen državne stanovske zbornice obstajajo še banovinski, okrajni in občinski stanovski zbori, ki izvršujejo v podrejeni kompetentnosti medstanovske zadeve na svojih odnosnih teritorijih.

6. V političnem pogledu pa je najvišji forum politična zbornica, ki opravlja vse politične posle na znotraj in na zunaj, sodstvene, splošno-prosvetne in vzgojne, vojaške, versko-politične in sploh vse izvenstanovske zadeve. Tako sta obe sferi, gospodarska in politično-kulturna, ločeni. Skupne zadeve in ustavna vprašanja pa končno rešuje paritetno zastopstvo obeh zbornic, t. j. narodno predstavništvo.

* * *

Tako smo kratko orisali poklicno stanovski red. Njegov glavni očrt je predložil papež Pij XI. v svoji okrožnici *Quadragesimo anno*. Jedro tega gospodarskega reda so korporacije. Kot take izvršujejo dvojno važno funkcijo v današnjem družabnem redu. Prvič urejujejo anarhično produkcijo, ki jo je dosedaj usmerjala le razbrzdana konkurenca, in jo spravljajo v red. S tem onemogočajo stalne krize in urejajo smotreno celokupno narodno produkcijo. Drugič pa preprečujejo korporacije uvedbo suženjskega komunističnega gospodarskega reda. V komunističnem gospodarskem redu mora ob popolni centralizaciji vsega gospodarstva v režiji vsemožne države utoniti poedinec v družbi. Nujno seveda zgublja z gospodarsko svobodo tudi duševno in versko svobodo. Korporacije, kakor jih zamišlja papež kot samostojne in avtonomne uredbe, pa ščitijo poedinca pred vsemožno državo, ker posredujejo med njimi in državo kot vmesna instanca. Tako izvajajo tudi veliko sociološko funkcijo kot braniteljice državljanske svobode pred nasilnimi diktati cesarjev in so tudi s tega vidika zelo potrebne.

Ob koncu naj še enkrat poudarimo, da so papeške korporacije zelo različne od fašističnih. Korporacije po papeževem zamislu so v resnici avtonomne, so vsaj naravne, če ne bistvene.⁷ Zato nimajo veljave samo od države, kakor fašistične, ki izvajajo vse svoje kompetence le od zgoraj. Po papeževem nazoru in po pojmovanju kat. soc. filozofije se gradijo korporacije

⁷ Okrožnica *Quadragesimo anno*, n. 84.

od spodaj, t. j. od individua navzgor in niso, kakor misli tudi Spannova⁸ šola le razčlenitev celote (Ausgliederung des Ganzen). Po takih nazorih bi imela nad njimi država seveda absolutno oblast in bi bil fašistični teror razumljiv. Po papeški razlagi pa je vse gospodarstvo zgrajeno od spodaj navzgor. Nižje družbe, občine in stanovi imajo važno samostojno veljavo, zato ne sme država njihovih funkcij 'vase povzemati in uničevati'.⁹ S tega vidika je poklicno-stanovski red tudi demokratičen in ščiti ljudske pravice, državne pravice pa priznava le v tistih mejah, ki so jih orisali večnoveljavni zakoni božjega in naravnega prava.

O FILOZOFIJI JOŽEFA MISLEJA.

Dr. Alma Sodnik.

Filozof Jožef Mislej je nepoznan naši dobi; malo poznan pa je bil tudi sodobnikom in poznejši filozofski literaturi. Najobširnejše poročilo o njem imamo od njegovega učenca Matjašovskega, in sicer je to spis »Historia Mislejanae inventionis Pambaseomatheseos« iz l. 1826, nadalje poročajo o Misleju Silesius v psihologiji (1848), Rosenkranz, Volkmann, Ribot v psihologiji (1885), Zimmermann »Die Anfänge der mathematischen Psychologie in Wien« (Wiener Zg. 1887); tudi: Gräffer und Czihann, Österr. National-Encyclopädie (1835), Rieger, Slovník naučný, Poggendorf, Biogr.-liter. Handwörterbuch zur Geschichte der exacten Wissenschaften (1863), Wurzbach; pri nas je opozoril nanj že Pohlin (36), nato pa J. Pajk s člankom »Jožef Mislej, slovenski modroslovec« (LZ 1891). Nekateri izmed teh so ostali skoraj le pri navedbi naslovov Mislejevih del, drugi povejo nekaj tudi o spisih samih, zlasti pa o njegovem življenju. Tako je ostalo še odprto vprašanje Mislejevega filozofskega sistema (Grundriß einer Totalgrundmathesis, Wien, I. zv. 1818, II. zv. 1825, III. zv. 1. del 1829, III. zv. 2. del 1830) in njegovo mesto v razvoju filozofske misli. To vprašanje zanima nas tembolj, ker je odlomek iz lastne, domače zgodovine filozofije, ker je odgovor našega človeka na stara vprašanja o svetu in življenju. Pobudo za tozadevno moje raziskovanje je dal moj učitelj Fr. Veber; od dr. J. Glonarja na Misleja opozorjen, je pregledal prvo knjigo sistema, ki se nahaja v državni biblioteki v Ljubljani, ugotovil je poseben, gnostični element v filozofiji Misleja in ga imenoval »gnostičnega zamudnika«.¹

⁸ O. Spann, Gesellschaftslehre³, Leipzig 1930, str. 249 in sl.

⁹ Okrožnica Quadragesimo anno, n. 80.

¹ Ta razprava Fr. Vebra še ni objavljena.

V sledeči razpravi nameravam orisati le vodilni problem M. sistema; najprej pa bom nakazala vsaj v kratkem orisu Mislejevo osebnost, zakaj osebnostni razvoj filozofa je ona činjenica, ki pospeši ali celo omogoči razumevanje njegovega dela. Naravnost otipno je, kako je v našem primeru vodilni problem sistema izraz osebnosti avtorja.

Mislejev življenjepis sicer ni dodobra znan (rodil se je l. 1761 v Podragi, Vipava, umrl je okrog l. 1840 še neugotovljeno kje)², zadošča pa nam to, kar o njem vemo, da si naredimo njegovo duševno sliko. Ta notranji lik nam pokaže moža najširšega znanstvenega zanimanja: spoznati želi čim več področij znanosti in si pridobiti čim točnejšo in popolnejšo podobo vesoljstva. V ta namen je študiral matematično-naravoslovne vede, bil je priznan matematik, astronom in kemik; študiral je medicino in je izvrševal poklic zdravnika do svoje visoke starosti. Po drugi strani se je intenzivno bavil z vprašanji duhoved, jezika in njegovih funkcij, sociologije, prava, vzgoje in z vprašanji teologije. Vse to obsežno zanimanje in iz njega potekajoče delo pa Misleju ni postalo cilj njegovega udejstvovanja. Vse to mu je le priprava, predstopnja, le študij pomožnih panog, ki naj vodi do glavne in centralne vede, do filozofije. In v notranji zvezi s to osebnostno usmerjenostjo je vodilna problematika Misleja-filozofa. Njegova naravoslovno izkustvena usmerjenost mu je pokazala pestrost prirode, njegova duhovno neskustvena usmerjenost pa pestrost kraljestva duha, svobode, načel. Zaslutil je nepregledno mnogoterost v vesoljstvu in nastalo je zanj vprašanje, ali je v tej mnogoterosti enota, ali je morda vesoljstvo le različnost pojavov brez notranje zveze, le skupek nasprotij. To je osnovno vprašanje sistema. Mislej je šel idejno še naprej in vprašal, če imamo enoto, pratemelj, kaj je pratemelj vsega in kakšno je razmerje vesoljstvenih pojavov do njega. Že iz navedenega je videti, da je Mislejev filozofski sistem v svojem jedru ontologija. Sam ga imenuje protometrijo ali matematiko pratemelja (Totalgrundmathesis); po njegovi zamisli naj bo to načelno najvišja veda, scientia universalis.

Kakor nam je odprla Mislejeva osebnost pogled in pot do vprašanja, ki je zanj fundamentalnega pomena, tako pa je tudi odločitev vprašanja sama izraz njegove osebnostne strukture, njegovega svetovnega naziranja.

Mislejevo svetovno naziranje je bilo, da so vsi pojavi vesoljstva odraz enega in istega prapojava, torej notranje med seboj povezani; marsikaj se nam sicer prikazuje različno in brez medsebojne zveze, globlji pogled pa odkrije, da preveva vse vesoljstvo

² Prim. Slov. biogr. leks. II, 127—135.

enoten zakon. Vesoljstvo je v imanentnem, strukturnem smislu tako, da odgovarja zahtevam enote v mnogoterosti in najodličnejša naloga znanosti, zlasti filozofije, je ta, da ugotavlja medsebojne zveze v plasti mnogoterosti in odpira s tem pogled za njih enotnost.

Prav te naloge pa — po Mislejevem mnenju — filozofija ni zadostno vršila. Vzrok vsem neuspehom da je bila logika, in sicer Aristotelova logika, ki je s posebnim načelom, torej načelno, onemogočila prehod iz pojava v nasproten pojav, od A do non A. Načelo *exclusi tertii*, izključene tretje možnosti, da je rak-rana vseh logičnih sistemov, ker izključuje vmesni ali posredovalni člen, ki bi edini zamogel odstraniti zarez med pojavi in jih prikazati z vidika predmetne skupnosti. Zato hoče izkazati prav neveljavnost principa *exclusi tertii*; zdelo se mu je, da z veljavnostjo tega principa stoji in pade stara logika, obenem pa tudi možnost motriti vesoljstvo z enotnega, totaliteto obsegajočega gledišča.

Ubral je dvojno pot: najprej vzame v pretres logično stran načela in z izkazano njegovo neveljavnostjo misli izpodmakniti temelj tradicijski logiki ter postaviti na njegovo mesto novo načelo; nato vzame ontično stran načela, zahteva tudi tu potrebno korekturo in poda nanjo oprt ontološko arhitektoniko vesoljstva, ki mu prikaže vesoljstvo kot idealen primer celote, enote v mnogoterosti.

Oglejmo najprej prvo pot! Glavni argument za neveljavnost načela izključene tretje možnosti je Misleju vedno veljavnost načela matematične zveznosti ali kontinuitete³. Ob primerih stopnjevanja števil in prostornih količin (daljica!) pojasni, kako imamo med dvema količinskima členoma povsod še vmesni člen, ki posreduje. Je to neskončno majhna količina. Iz tega razloga ne velja in ne more veljati na področju matematike načelo *exclusi tertii*, saj izpolni količinska zveznost vrzel med nasprotji in stori nepotreben oni »smrtni skok« iz A v non A, kakor ga zahteva načelo *exclusi tertii*.

Naslednji Mislejev korak pa je bil ta-le: zakon zveznosti ni upravičen le na polju matematike, temveč tudi na izvenmatematičnem polju, pri logičnem vprašanju kontradiktorne nasprotnosti⁴. Vsako tako nasprotje je izvestno razmerje dveh vsebin; odločilna za nadaljnji potek izvajanj pa je misel, da je vsaka vsebina izčrpno podana šele z dvema komponentama, namreč s kakovostjo in količino; kdor upošteva le kakovostno komponento, še ni zajel celotne vsebine. Primer: toplota je svojevrstna kakovost, ta vsebina pa še ni docela podana, dokler ne upoštevamo tudi stopnje toplote. Pri pomnim, da po Misleju tu ne narede izjeme niti pojavi kakor n. pr.

³ II. § 12; III/1. str. LVII ss, LXII s, XCIII, 49, 81, idr. Matjašovskij 3 ss.

⁴ III/1. str. LVII ss, LXII; II. str. VIII; II. tabela premostitve idej.

barva; tudi čisto kvalitativne diference na področju barv imajo po njem kvantitativni značaj. Na tej osnovi raztegne torej zakon kvantitativnega kontinuitetnega prehoda na vse vsebine in njih nasprotja. Svojo teorijo o neprekinjenem prehodu med vsebinami je razvil na apriorni podlagi in zato je videl možnost takega prehoda tudi pri onih vsebinah, ki bi jim — morda le začasno — ne odgovarjal izkustveni korelat.

To Mislejevo dokazovanje lahko imenujemo njegov strukturni argument, saj izhaja pri tem iz strukture pojava, ki da je dvolična, kakovostna in količinska, in prav zadnja mu je dala oporo, da je uveljavil veljavnost matematičnega principa na logičnem polju. V notranji zvezi s tem pa mu tudi ta princip ni le najvišji princip v okviru matematičnega spoznavanja, temveč mu je splošen, aksiomatično razviden zakon spoznanja sploh⁵ (das allerberste Vernunftgesetz) in temelj nove logike: *omnis vera cogitandi forma debet esse fundata in trinouna forma supremae legis continuitatis mathematicae*.⁶

Ta kretnja določa smer vsemu Mislejevemu nadaljnjemu delu. Razumljiva nam je, če pomislimo, da je bila v ozki zvezi z dobo, v kateri je živel. Prav v času, ko je Mislej pričel snovati temelj svojega filozofskega sistema, je bilo v ospredju zanimanja vprašanje kontinuitetnosti, njen pomen za posamezna področja itd. Sprožil je vprašanje že Leibniz, literatura teh let pa pokaže, kako so ga obravnavali z različnih vidikov in ga skušali izrabiti zlasti na področju matematične ali teoretične fizike. Sem spadajo n. pr. spisi: Euler, *Institutiones calculi differentialis*, 1755, Maupertuis, *Essai de cosmologie*, 1756, Boškovič, *De continuitatis lege*, 1754, *Theoria philosophiae naturalis*, 1763 itd. Tudi Mislej je poznal ta pokret in je vedel, da gre tedanji napredek matematične fizike v mnogem prav na račun upoštevanja matematičnega zakona kontinuitetnosti. Zdelo pa se mu je, da nasproti temu napredku ne more pokazati ničesar podobnega na področju logike. Ta da hodi vedno še po starih, že izhojenih potih. Zato je storil M. to za logiko, kar prej imenovani avtorji za fiziko: prenesel je vprašanje kontinuitetnosti v logiko in celotno filozofijo, v upanju, da zagotovi tudi tem disciplinam podoben razvoj, da jih okoristi s potjo, ki se je izkazala uspešna za prve, torej z zakonitostmi količin.

Tako postane umljivo, da je moral najprej pokazati, kako je pojem količine bistveno širši, nego je to mislila tradicija. In res je izdelal takoj v prvi knjigi sistema podrobno klasifikacijo količin in

⁵ II. str. CV idr.

⁶ Matjašovsky str. 3.

orisa med drugimi tipi poseben tip, namreč intenzivno ali psihično količino — duševnost.⁷ S tem korakom si je odprl pot, da je mogel prenesti zakon matematične kontinuitete tudi na področje filozofije, torej vede, ki obravnava predvsem duševne pojave.

Videl je, da se stopnjujejo tudi doživljaji, da so torej količinsko določeni in dajo po tej plati primerno torišče njegovemu poizkusu. Duševnost razdeli v dvoje vrst, v prirodno duševnost in duhovnost; med obema ne razlikuje točneje, rabi jih celo v različnem pomenu, vendar je dosti vidno, da mu je šlo osobito za drugo vrsto, za duhovnost. Njegova težnja je, da izkaže, kako se stopnjuje tudi ta in da opozori s tem na upravičenost posebne discipline, ki naj bo matematika neskustvenega življenja, *mathesis virium pure spiritualium* in *mathesis per eminentiam*. Na tem področju je zasidral svoje nadaljnje dokazovanje proti veljavnosti principa *exclusi tertii*.

To je storil takole: najprej utrjuje, da je zmožno duhovno doživljanje stopnjevanja navzgor in navzdol; za tako stopnjevanje mu govori že pogled na lastno doživljanje (vidik introspekcije!), enako primeri iz življenja drugih, govori za to tudi razvoj znanosti in smisel, da in zakaj ustanavljamo različna učilišča in vzgajališča⁸. Nato pa si je vzel iz skupine duhovnih doživljanj primer spoznavanja. Videl je, da je spoznavanje neka afirmacija ali negacija in zanimalo ga je vprašanje, v kakšnem razmerju sta pozitivna in negativna misel. Tudi pri misli ugotovi stopnje, spoznanje je večje ali manjše, boljše ali slabše. Ti izrazi merijo na kvantitativno določenost misli, so pa sami taki, da ne morejo točno fiksirati posamezne kvantitete misli. Omogoča pa mu tako točno opredelitev matematična linija, ki veže maksimalno afirmacijo z maksimalno negacijo (*scala geometrica*)⁹. Tudi to razmerje je razmerje kvantitativne kontinuitetnosti. Če je temu tako, potem se razblini v nič nepremostljivost »je — nič nasprotja in s tem veljavnost načela *exclusi tertii*.

M. je smatral razmerje med pozitivno in negativno mislijo za najizrazitejši primer nasprotja. Če torej — tako sklepa — princip *exclusi tertii* v tem primeru ne velja, kjer je nasprotnost najostrejša, tem manj bo veljal tam, kjer je nasprotje, recimo, že po lastni naravi, manj izrazito. Tudi ta premislek ga je nagnil, da je raztegnil neveljavnost principa *exclusi tertii* na celotno polje vsebin. Dočim smo imenovali njegovo prvo dokazovanje strukturni argument, gre sedaj za psihološko-logično utemeljitev neveljavnosti tega načela. V obeh primerih je prišel do svojega rezultata potom prenosa zakona

⁷ I. str. 22 ss, 29, 40 ss; II. str. LI.

⁸ III/1. str. LXXX.

⁹ III/1. str. LVIII s; II. 12 s; idr. prim. Matjašovskij str. 5.

matematične kontinuitete na izvenmatematično, logično in psihološko polje. Tako je dobil novo načelo, namreč načelo vključene tretje možnosti, princip *inclusi tertii*, o katerem pravi, da dopušča in zahteva povsod še določitev matematično določenega sredka.¹⁰ V smislu tega načela je torej reči, da pripada pojavu lahko tudi dvoje nasprotnih lastnosti, seveda po različni stopnji.¹¹ Njegovo geslo je: *et tertium datur!*

Le mimogrede naj omenim, da Mislej ni prvi ugovarjal veljavnosti principa *exclusi tertii*. Kakor znano ima razvoj tega problema različne zastopnike; prvi hočejo omejiti njegovo pomembnost za logiko, drugi ga, kakor Mislej, kar izločijo iz nje. Da ostanem le pri novejši literaturi, spada sem primeroma Krug v spisu *Denklehre*, zlasti pa Hegel in njegova šola (*Vischer!*). Izviren torej Mislej ni v problemu samem, pač pa po načinu, kako je zasnoval njegovo odločitev, po svoji dvojni argumentaciji in po tem, kako je vse to izrabil za izgraditev svojega sistema.

Po tem kratkem orisu M. stališča, si oglejmo še nekoliko bliže njegovo odločitev tega vprašanja samo. Zasedrana je v dveh, treh idejnih temeljih. Prva točka, na katero se je oprl, je orisan prenos strogo matematične zakonitosti na izvenmatematično polje. S tem je M. zamenjal logično-kakovostne odnošaje z matematično količinskimi. Tako zamenjavanje je v bistvu znak tako zvane matematične logike in Mislejev sistem je, gledan s te strani, svojevrsten poizkus matematično osnovane logike. Drugič označuje M. sistem prenos količinskega vidika na dušeslovno polje. Kot najbolj izrazit borec za to misel je znan Herbart, zanimivo pa je, da je šel Mislej časovno in idejno pred Herbartom in preko njega. Mislej je zasnoval svoj sistem — kakor pripoveduje sam — l. 1794 v Kiseku (Herbartu je bilo tedaj 18 let), o časovni odvisnosti torej ne more biti govora; lahko pa je videti, da tudi ne o idejni odvisnosti. Njih skupna stran je, da poudarjata oba, naj upošteva tudi psihologija količinske odnošaje svojega predmeta. Razlikujeta pa se pri tem zlasti v dvojnem pogledu: Herbart je razvil ta zahtevek na področju predstav, osobito občutkov, Mislej na področju celotne duševnosti, s posebnim poudarkom tudi za slučaj duhovnosti; H. je osnoval nadalje svoj poizkus na svoji teoriji podpiranja in oviranja predstav, na statiki in mehaniki predstav, M. pa na svoji teoriji količinskega kontinuitetnega prehoda med pozitivno in negativno mislijo. Neglede na upravičenost ali neupravičenost te teorije moramo torej reči, da je šel M. napram H. idejno svojo pot.

¹⁰ III/1. str. LIX. idr.

¹¹ Prim. Matjašovskij str. 3.

Kar pa se tiče upravičenosti prenosa strogo kvantit. vidika na duševnost, naj le omenim, da je poznejša psihološka literatura dokazala, da v okviru duševnosti ni mogoče govoriti o količini v strogem pomenu besede, intenzivnost doživljajev se ne sme istovetiti z matematično količino, zato je seveda nedopusten tudi prenos strogo kvantitativnega kontinuuma na duševnost. Razen tega je zakon matematične kontinuitete zakonitost irealne plasti, ki jo je prenesel — kolikor gre za doživljaje in za razmerje med pozitivno in negativno mislijo — na realno sfero; s tem je zamenjal irealno mejo z realno, ki je sicer lahko določeno majhna, načelno pa nikdar infinitno majhna. Na področju realitete odpade infinitno majhna meja in s tem od M. zahtevani prehod. Le v luči takega prenosa pa je postala Misleju razlika med pozitivno in negativno mislijo gradualna, ne pa notranje kakovostna.

Tretji temelj, na katerem je zgrajena odločitev problema, je princip *exclusi tertii*. Že iz podanega orisa njegovih misli smo videli, da vzame ta princip v smislu nasprotja, kakor je izraženo n. pr. v nasprotju velik — nevelik. Vzel je torej ožja nasprotja, kakor so stvarno dana z razmerjem $A, \text{non } A$, zakaj v smislu principa *exclusi tertii non A* ni nevelik, temveč vse, kar ni veliko torej tudi luč, barva itd. M. se ni bavil s točnejšim razlikovanjem različnih vrst nasprotij (n. pr. kontrarno, kontradiktorno); kljub temu je zaslučil, da gre prav razmerju med pozitivno in negativno mislijo odlično mesto. To nasprotje mu je najizrazitejši slučaj kontradiktornosti in le preko njega dobe ostala nasprotja svojo veljavo. Le ker je našel tu kvantitativni prehod med obema členoma, je sklepal tudi, da je tak prehod mogoče vpostaviti povsod drugje. Ni s tem podal zaželeno in potrebne odločitve vprašanja, vendar je idejno morda najbolj zanimiva stran sem spadajočih njegovih izvajanj, da je poudaril in odkazal posebno mesto nasprotju med afirmacijo in negacijo, zakaj v stvari sami je utemeljeno, da je to slučaj edine izrazite, posebne kontradiktornosti in da dobe ona širša nasprotja $A, \text{non } A$ le preko nje svoj smisel in pomen. Implicitno, ne izrečno je torej naznačen problem že tu, formulacija načelnega vprašanja svojevrstne narave tega razmerja in nje odločitev pa je ostala prihranjena poznejši dobi (podal jo je Fr. Veber v svojem Uvodu v filozofijo 1921 in v Sistemu filozofije 1923). Kot pokazano je vzel M. načelo *exclusi tertii* ožje, kakor bi bil stvarno upravičen.

Če pa bi bil vzel načelo *exclusi tertii* v svojem širokem, edino upravičenem pomenu, tedaj bi tudi zanj izginila možnost zahtevanih prehodov in bi videl, da je to načelo, z gotovo omejitvijo, vendarle veljavno. To omejitev je podal Meinong z ugotovitvijo, da ima na-

čelo *exclusi tertii* veljavo le na področju istinitih pojavov, ne pa splošnih. S tem pa je bil problem postavljen na drugačna tla.

Po tem premisleku se vrnemo k Mislejevemu problemu enote v mnogoterosti. Ta problem je zanj dan in odločen z načelom *inclusi tertii*: enota v mnogoterosti mu je sinteza nasprotnih vsebin, osnovana na načelu matematične kontinuitete. Smo torej pred matematično logično fundacijo tega problema.

Načelo *inclusi tertii* pa je Misleju tudi ontično načelo, da prvenstveno ontično načelo. Prikazano razmerje med afirmacijo in negacijo je le psihološko-logični odsev ontičnega razmerja med bitnostjo in nebitnostjo, ničem. Tudi bitnost ima stopnjo: ta stopnja je njena večja ali manjša deležnost na absolutni bitnosti. Tako je prehod tudi med bitnostjo in ničem. Misleju so se uredile bitnosti v matematično linijo, ki ji je maksimum absolutna bitnost, prabitnost, 1, minimum pa nič. Tu je torej ponovil prenos zakonitosti irealne plasti na realno in po tej poti je prišel do svoje, matematično osnovane ontologije.

Izhodišče za ta njegov zares svojevrsten poizkus mu je izkustven fakt, da nahajamo petero skupin pojavov: človeka, živali, zoofite, rastline in kristale.¹² Po njegovem mnenju so te skupine vsled svojih bitnostno-psiholoških struktur prirejene matematičnim činjenicam: točki, črti, kotu, ploskvi in telesu. Kako je izvršil to medsebojno prireditev, nas trenutno ne zanima; hotel je pač priti do medsebojnega soglašanja, zakaj le tako soglašanje mu je omogočilo, izkazati tudi na strani prirejenih pojavov vesoljstva kvantitativni kontinuitetni prehod. Sklepal je: če imamo kvantitativni prehod med točko, črto, kotom, ploskvijo in telesom, tedaj tudi med pojavi, ki so jim po svoji naravi prirejani, torej med skupino kristalov, rastlin itd. Tako je zagledal v vsem izkustveno danem vesoljstvu matematični kontinuum. Kontinuitetna linija geometričnih likov pa mu je služila še za poseben dokaz. V geometriji — pravi — načelno nimamo možnosti drugačnih svojevrstnih činjenic (preko petorice geometričnih likov se začenja za geometrijo imaginarna sfera), zato pa je tudi v vesoljstvu pojavov načelno možna le omenjena petorica tem likom prirejenih plasti in je vsaka nadaljnja izpopolnitev načelno izključena.¹³ S tem je dal svoji arhitektoniki vesoljstva docela apriorno-matematično osnovo.

Človeka je priredil točki (*Punktwesen*), ni pa mu to že bitnost, ki bi ji ustrezala idealna matematična točka, zakaj človek je okrnjena bitnost; zakon kontinuitetnosti zahteva torej še posebno, absolutno bitnost, Boga, ki je pozitivni krajnik lestvice vesoljstvenih pojavov.¹⁴

¹² II. str. LII—LXX.

¹³ II. str. LXVIII.

¹⁴ II. str. 58, CLXXI.

Nasprotni krajnik, dobljen zopet potom kontinuitetnega principa, je nič. Vmesna plast je zmes obeh krajnikov in ima zato v sebi dvoje strani, namreč stran, ki veže posamezni pojav z absolutno bitnostjo, in stran, ki veže ta pojav z bitnostnim minimom. Vsaka točka te lestvice je točno določljiva z razmerjem med obema silama vesoljstva. Tako je torej dobil urejeno vrsto mnogoterosti vesoljstvenih pojavov; zakon kontinuitetnosti je, ki odkriva notranjo zvezo med njimi. Ta vrsta mu je obenem pokazala, da preveva mnogoterost enota. Ostalo je le še vprašanje, kaj je enota vesoljstva? Mislej je ugotovil, da je to življenje.

Eden izmed osnovnih njegovih problemov je problem živega in mrtvega. Njemu to, kar imenujemo neživo (mrtva priroda), ni res neživo, kvečjemu se nam tako prikazuje; povsod vidi sile življenja in enota vesoljstvenih pojavov mu je zato oživljena enota. Po tej strani je torej Mislej pristaš dušeslovnega idealizma, pansihizma itd. Življenja pa ne določi v biološkem smislu (življenje kot presnavljanje, dražljivost), temveč gre v nasprotno smer ter vzame drugo skrajno točko pojmovanja življenja, namreč življenje, kakor se kaže v subjektovi aktiviteti, v duhovnosti. In takó pojmovano življenje mu je bistvo vsega, pratemelj.

Liniji bitnosti ustreza sedaj sledeča linija življenja: absolutno življenje kot izhodna krajna točka, nato različne oblike relativnega življenja in minimum življenja (mrtvo) kot zaključna krajna točka. Vmesna plast relativnega življenja razpade, kakor že omenjeno, v petero skupin, ki predstavljajo tudi petorico struktur življenja. Te so: skupina duhovno prirodnega življenja (človek), skupina animalno-prirodnega življenja (živalstvo), animalno-vegetativnega življenja (zoofiti), vegetativnega življenja (rastlinstvo) in skupina kristalov, ki po njem tudi niso mrtva priroda, marveč le najnižja oblika življenja, saj jo označuje poseben življenjski princip (»rast« kristalov ni le mrtvo sklapljanje).¹⁵ Med vsemi temi skupinami je gradualni prehod: skrajna točka ene plasti je obenem prva točka naslednje, nižje; mejne točke dopuščajo dvojno tolmačenje in zato jih imenuje »kolebajoče bitnosti«.

Razvil je linijo življenja stopnjema navzdol in je prišel do kristalov in do prahu kot najnižjega razreda kristalov; enako pa je razvil to linijo tudi navzgor, preko človeka, kot prirodno duhovnega bitja. Tako je dobil plast čistih duhovnih bitij in načelni završetek mu je absolutno življenje, Bog. Stopnjevanje navzgor pa mu je pokazalo še potrebo posebne izpopolnitve te linije, namreč premostitev absolutnega življenja s sledečo plastjo čiste, toda relativne duhov-

¹⁵ II. str. LXII; II. LXVIII s, idr.

nosti. Zato je postuliral pravzorno dušo (Urmusterwesen, -seele), ki združuje po svoji naravi oboje, absolutno in relativno duhovnost in dobil je obistinitev take pravzorne duše v krščanski ideji Boga-človeka, v Kristusu.¹⁶ Tako je torej tudi Mislejeva kristologija, ki je kaj značilna za sistem, končno osnovana na načelu matematične kontinuitete.

To je graduelna lestvica vesoljstvenih pojavov. Ni pa vesoljstvo le vesoljstvo količin. Že v začetku smo slišali, da je Misleju dana struktura pojava z dvojno komponento, količinsko in kakovostno. Njegova določitev, da nam poda ustroj pojava vsakokratno razmerje med obema silama vesoljstva, zato ne zadene le kvantitetnosti, temveč je z njo združena še posebna kvalitativna stran. Ali: s specifičnimi količinskimi odnosi je dana tudi specifična kakovost. Po njem prikazana ontološka lestvica je torej bistveno gradativna lestvica.¹⁷ Poudaril in izdelal je njeno količinsko stran, dasi ni zanikal druge; izdelal pa jo je na temelju načela *inclusi tertii*.

Načelo *inclusi tertii* kot ontično načelo je torej v svojem bistvu prenos in uporaba matematične kvantitetnosti ter njene zakonitosti na ontološko polje, ali, kar je za Misleja isto, na polje tega, kar imenujemo življenje. Od takega prenosa je pričakoval za filozofijo enakega napredka, kakor ga je našel v skupini matematično-prirodoslovnih ved.

To načelo je nadalje v svoji naravi tako, da združuje mnogoterost v enoto, da pokaže notranjo vez vsega z vsem. Obsega prirodno plast in njeno pestrost, obsega človeka in vso različnost njegove narave, pa tudi plast čiste duhovnosti. Vse se mu je izkazalo kot taka ali drugačna stopnja bitnosti; vsi pojavi so torej ontično zvezani po stopnjah bitnosti. Je to matematično-ontična fundacija problema enote v mnogoterosti: vesoljstvo je zakonita enota, ki sloni na kontinuitetnem prehodu svojih istovrstnih členov.

In kakšno mesto gre po rečenem Misleju v zgodovini problema enote v mnogoterosti? Kakor smo videli, je zanj značilno kozmično pojmovanje enote v mnogoterosti, ki je logično in ontično osnovano. Opre pa se to pojmovanje na kvalitativno in kvantitativno določenost temeljev, tvorečih enoto. S to odločitvijo je idejno združil dvoje smeri. Prva smer poudarja kvalitativno stran tega, kar naj je enotno. Sem spadajo različne razvrstitve vesoljstvenih pojavov, kakor jih je izdelala antika, srednji vek in od antike, v tem pogledu, odvisna doba romantike. Je to kvalitativno urejena lestvica in o njej veljajo n. pr. Bonaventurove besede, *lex haec est, ut infima per media*

¹⁶ II. str. LXXXVII s; 17 s; CXXXIV.

¹⁷ II. str. XVII, CII.

reducantur ad summa. Druga smer poudarja količinsko stran vesoljstva pojavov. Tako je gledal vesoljstvo n. pr. Vieta in postavil svoj zakon količinske homogenitete pojavov. Mislej združi oboje pojmovanj (Ureinigung der Urlebendigkeit mit Urmaßstäblichkeit) in ta združitev ter njena fundacija mu odkáže v zgodovini tega vprašanja posebno mesto.

Svojevrstna stran sistema je še ta, da izsledke tudi shematično-grafično ponazoruje. Mislej je mnogo razmišljal o jeziku, o besedi in njeni funkciji in je prišel do prepričanja, da je beseda zelo pomanjkljivo sredstvo za izraževanje količinskih diferenc.¹⁸ Izrazi »večji«, »manjši« itd. zadoščajo v dnevnem življenju, so pa pomanjkljivo in nezadostno sredstvo v znanosti. Tudi glede tega vprašanja se je obrnil na pomoč k matematiki in je pričel prikazovati vse odnose na matematični način, aritmetično s posebnimi ulomki, geometrično s posebnimi asimptotami. Tako je dobil tudi nazorno sliko vesoljstvene arhitektonike, protometrum mundi, ki je obenem nazorni izraz enote v mnogoterosti.

OSNUTEK ZAKONA ZA KORPORATIVNO GOSPODARSKO UREDITEV DRŽAVE.

Dr. I. Ahčtn.

Več naprednih evropskih držav se že nekaj let bavi z mislijo, da bi obstoječi individualistični - kapitalistični sistem nadomestile s korporativnim socialnim in gospodarskim redom. Razmišljanja in tovrstni predlogi se vedno bolj kopirajo, ponekod, kakor v Italiji, Nemčiji, Portugalski, Danski pa so bili napravljeni že tudi praktični poskusi, ki so se bolj ali manj obnesli. Korporativna misel postaja vedno bolj osrednji socialni in gospodarski problem našega časa in ni dvoma, da bo kljub trenutnim predsodkom postal aktualen tudi v naši državi. Teoretično se vsaj od katoliške strani o predmetu precej razpravlja, zlasti odkar je socialna okrožnica Pija XI. »Quadragesimo anno« dala pobudo za korporativno ureditev družbe. Naj sledi v naslednjem poskus s čisto konkretnim zakonskim osnutkom, ki bi po našem mnenju mogel rezultirati iz Pijeve socialne okrožnice, objavljenih spisov o korporacijah in dosedaj doseženih praktičnih rezultatov.¹

¹⁸ I. str. 4, 20; II. str. LXXI; III/1. str. 3, 64; II. str. XXIII—XXXI.

¹ Poleg *La Carta del Lavoro* (Illustrata da Giuseppe Bottai, Roma 1927) sem uporabljal pri spisu še *Dr. Hofstetter-Leu: Der Korporationenstaat oder Aggregaten-Wirtschaftsstaat*, Hochdorf, Luzern 1932, kjer je razložen italijanski korporativni sistem, kakor se je razvijal na podlagi »delovne listine«. — *Emmanuel Lacombe: Les éléments d'un programme social catholique* (Bonne Presse, Paris 1932). — *Prof. dr. Rob. Linhardt: Verfassungsreform und katholisches Gewissen* (München, Vg. J. Pfeiffer 1933). — *Ladislav van Hoorebeke: La réforme parlementaire* (Paris, Marcel Giard 1932). — *K. Hackhofer, Bern: Ein Wirtschafts- und Sozialprogramm der Schweizer Ka-*

Smer in značaj daje priloženemu osnutku najprej katoliška organska korporativna državna filozofija, ki pojmuje državo primarno zgrajeno ne na atomiziranih individuih, temveč na socialnih tvorbah, ki jih zaenkrat lahko imenujemo korporacije, zlasti pa na osnovni celici države in družbe, ki je družina.

Druga smernica, po kateri je zgrajen »osnutek«, pa indirektno poteka iz prve, da namreč ne more biti za katoliško državno pojmovanje sprejemljiva nobena ustavna reforma, ki ne bi imela osnovnih potez demokracije. Državna oblast ne sme biti tako organizirana in tudi ne na tak način izvajana, da bi bil ves narod ali veliki deli ljudstva od političnega udejstvovanja izključeni. Katoliški ustavni ideal niso tako zvane avtoritarne, diktatorske vlade, pa naj jih izvajajo poedinci ali tako zvana voditeljska elita. Proti takšnemu avtokratskemu načinu vladanja bi edinole tedaj ne mogli protestirati, ako bi narod sam s svobodno odločitvijo izvolil takšen način državnega vodstva. V vsakem drugem primeru pa se je treba boriti za to, da se državna oblast, zlasti še zakonodajna oblast izvaja s čim širšim sodelovanjem vsega naroda.

Za tako stališče imamo več tehtno utemeljenih razlogov:

a) V interesu državnega življenja je, da se narod vzgoji in kot celota pridobi za državo. Temu cilju pa po izkušnjah stare državne filozofije neprimerno boljše služi demokracija, ki pritegne ljudstvo k soodločevanju, kakor pa razne diktature, ki zrejo na narod kot na nezrelo, nedoraslo maso.

b) Isto zahtevajo tudi tako zvane »absolutne« državne potrebe (n. pr. državna bramba), ki jih brez voljnega sodelovanja ljudstva sploh ni mogoče izpolniti ali pa zelo nepopolno.

c) Isto zahteva človeško dostojanstvo vladanih, s karakterjem duhovne človeške osebnosti.

d) Isto zahteva tudi dejstvo splošne človeške nepopolnosti, radi katere je tudi najboljšo vlado potreba postaviti pod kontrolo, da se v njenem okviru ne zaredi korupcija.

e) Enako zahteva končno tudi politična vzgoja naroda, do katere ima ljudstvo pravico in ki je mogoča le v demokraciji.

Ustavno življenje »proti narodu« ali tudi »brez naroda«, torej brez demokratičnih ljudskih svoboščin je zlasti pri sedanji kulturni stopnji trajno nemogoče. Saj beremo, da je celo mladi afganistanski vladar dal uzakoniti splošno in tajno volilno pravico! In če bi se tu ali tam dalo z vsemi nasilnimi sredstvi, ki običajno spremljajo diktatorske režime vendarle nekaj časa vladati, ne bi bila to več država, kakor jo je ustvaril npravno socialni razvoj kulture do naših časov, temveč le še država sužnjev. Mnogi sodobni oboževalci državne omnipotence često pozabljajo, da je država radi ljudstva in ne ljudstvo radi države.

V okviru teh dveh vodilnih smernic skušajmo sedaj očrtati kratek osnutek zakona, ki naj bi konkretno urejeval korporativni gospodarski red v državi.

tholiken v *Soziale Revue* 1930, zvezek 5, 6, 7. — Dr. Josef Pieper: *Die Neuordnung der menschlichen Gesellschaft* (Frankfurt a. M. Carolusvlg. 1932). — Dr. Jakob Aleksič: *Stanovska država* (Cirilova, Maribor 1933).

Zakonski osnutek

Čl. 1. Pri centralni vladi se osnuje statističen urad z nalogo, da objektivno preračuna indeks stroškov za življenje. Ugotoviti mora povprečni življenjski indeks za celo državo, kakor tudi za vsako pokrajino (banovino) posebej.

Poedini občinski uradi imajo dolžnost, da v svojem okolišu zasledujejo gibanje cen in plač in o tem mesečno obveščajo centralni statistični urad, ki vposlane podatke po potrebi kontrolira. Netočne informacije so kaznjive. Centralni statistični urad objavi indeks štirikrat na leto v »Uradnem listu«. V roku desetih dni po objavi ima vsak državljan pravico, da se proti izkazanemu rezultatu pismeno pritoži na gospodarsko zbornico. Pritožba pa mora biti podprta in utemeljena s podatki, sicer mora stroške za uvedeni postopek tožitelj sam nositi.

Čl. 2. V vsaki banovini se ustanovi gospodarsko razsodišče, ki sestoji iz treh sodnikov in zapisnikarja. Za vsak pravdorek naj se od obeh zainteresiranih skupin pritegne po en izvedenec kot svetovalec.

Po potrebi se v vsaki banovini lahko ustanovi tudi več razsodišč. Gospodarska razsodišča razsojajo o vseh nastalih sporih, ki spadajo v območje pričujočega zakona, ako ni za njih presojo določena druga instanca.

Sodni postopek določijo banovine in nosijo tudi stroške. V primeru lahkomišljenega pozivanja sodišča se sme od dotične stranke zahtevati kritje stroškov za sodni postopek.

Gospodarsko sodišče dostavi sodbo obema strankama pismeno s pismeno motivacijo pravdoreka. Proti razsodbi je možna pismena pritožba na gospodarsko zbornico v roku 10 dni.

Pravomočne pogodbe, ki jih prostovoljno sklenejo organizacije in pravomočni pravdoreki gospodarskih sodišč so za vse člane dotične gospodarske skupine, ki bivajo na dotičnem teritoriju obvezni brez ozira, so li organizirani ali ne. Neposlušnost se kaznuje.

Samopomoč, zlasti uporaba gospodarskih bojnih sredstev (štrajk, bojkot, izpor, črne liste) je pod kaznijo prepovedana kakor tudi pozivanje k takim dejanjem.

Čl. 3. Vsaka gospodarska stanovska skupina je upravičena, da si v smislu predloženega zakona ustanovi eno ali več organizacij. Tudi že obstoječe organizacije se lahko uporabijo, ako ni njihov glavni cilj razredni boj. Priznana je svoboda združevanja, v kolikor ni s predloženim zakonom omejena. Organizacije, ki hočejo služiti v predloženem zakonu naznačenim namenom, se prijavijo banovinskemu gospodarskemu sodišču. Prijavo je treba vložiti pismeno isto-

časno s statuti in vsaj 20 overovljenimi podpisi članov. Pravila, ki ne bi odgovarjala smotrom gospodarskega reda se vrnejo podpisnikom, da jih spremene. Podpisniki imajo pravico pritožbe na gospodarsko zbornico.

Kakor hitro kaka organizacija ne nasprotuje obstoječim zakonom in smotrom gospodarskega reda, dobi pismeno potrjeno priznanje pravice do obstoja. Priznanje organizacije je treba objaviti v banovinskem glasilu. Organizacije so lahko banovinske, srezke in občinske.

Vsak sme biti član le ene organizacije. Nihče ni obvezan, da se organizira.

Čl. 4. Delovno razmerje vseh gospodarskih panog, zajetih v predloženem zakonu, urejajo brez izjeme kolektivne pogodbe. Pogodbe sklenjene od poedincev, so prepovedane.

Kolektivne pogodbe sklepajo korporacijski gospodarski sveti, paritetično sestavljeni iz delegatov delodajalcev in delojemalcev, ki so tajno in ločeno izvoljeni preko svojih organizacij in združeni v skupine po občinah, srezih in banovinah. Glasovi ene interesirane skupine veljajo za en glas. V skupini sami odločuje večina glasov. Za minimum velja tolikšen dohodek, da more vsak član prizadete gospodarske panoge človeka vredno preživeti sebe in svojo družino. Za podlago je treba vzeti življenjski indeks, preračunjen od statističnega urada za dotično pokrajino. Kolektivna pogodba mora obsegati vse bistvene elemente delovnih pogodb. Sestavljene morajo biti pismeno in podpisane od obeh zainteresiranih skupin. Treba jih je predložiti banovinskemu gospodarskemu razsodišču v pregled in potrdilo. Postopek je analogen kakor pri predložitvi organizacijskih pravil v potrditev, v primeru zavrnitve s pravico pritožbe na gospodarsko zbornico. Proti kolektivni pogodbi je mogoč pismen ugovor s pismeno motivacijo. Določbe, ki tičejo pokritja stroškov v čl. 2 se smiselno tudi tukaj aplicirajo.

Gospodarsko sodišče obvesti obe stranki pismeno o potrjeni pogodbi.

Ako se interesirane skupine delodajalcev in delojemalcev ne morejo sporazumeti, predlože spor gospodarskemu razsodišču v odločitev, z nadaljno pravico pritožbe proti razsodbi na gospodarsko zbornico.

Čl. 5. Gospodarska razsodišča nadzirajo in razlagajo vse obstoječe kolektivne pogodbe. Proti njihovim odločbam je strankam odprta pot pritožbe na gospodarsko zbornico.

Čl. 6. Vsak član kake gospodarske skupine določenega teritorija (občina, srez, banovina) mora plačevati eni izmed organizacij svoje skupine letni prispevek, pa naj je organiziran ali ne. Orga-

nizacije morajo voditi o članarini točno evidenco. Neorganiziranci, ki nočejo nobeni določeni organizaciji izročati članarine, jo lahko vplačajo pri občinskem uradu svoje občine, ki denar razdeli med obstoječe organizacije in sicer po številčnem razmerju v njih organiziranih članov. S članarino si organizacije krijejo upravne stroške in sicer pod nadzorstvom pristojnega gospodarskega razsodišča. Pri organizacijah delodajalcev letna članarina ne sme presežati plačilne vsote enega dne, pri delojemalskih organizacijah pa ne ene dnevne plače.

Čl. 7. Vsaka banovina ima eno ali več posredovalnic za delo. Za ureditev in poslovanje skrbi banovinska uprava. Kdor išče nameščenja ali nameščenca (delavca), se javi pismeno ali osebno v posredovalnici in ga je treba vpisati. Zasebne posredovalnice niso prepovedane.

Posredovalnica posredovanje lahko veže na nekatere pismene pogoje, kakor n. pr. namestitev in sprejem enega ali več družinskih očetov s številnimi družinami, vdov ali oseb, ki morajo skrbeti za več svojcev itd. Proti odločbam posredovalnic je možna pritožba na gospodarsko sodišče z nadaljno pritožbo na gospodarsko zbornico.

Čl. 8. Pri domačem delu se smiselno uporabijo določbe predloženega zakona.

Čl. 9. Delodajalci in delojemalci v svobodnem, tajnem glasovanju po gospodarskih skupinah sami odločijo, ako žele svojo skupino podrediti predloženemu gospodarskemu zakonu. Glasovi delojemalcev in delodajalcev se štejejo ločeno. Za sprejem je potrebna večina delodajalcev kakor delojemalcev. Glasuje se po banovinah. Poedine banovine morejo realizirati zakon, tudi če še ni izveden v ostali državi.

Čl. 10. Gospodarska zbornica je kompetentna da izglasuje dopolnilne določbe temu zakonu.

Analiza in komentar

Ad čl. 1. V državi kakor je Jugoslavija, kjer so gospodarske razmere posameznih pokrajin ali banovin tako zelo različne (n. pr. Vojvodine in Slovenije) povprečni življenjski indeks za celo državo ne pove toliko, kakor natančna, s statističnimi podatki osvetljena gospodarska situacija v poedinih banovinah. Državni statistični urad pri centralni vladi, ki v neki meri itak že obstoja pri posameznih gospodarskih ministrstvih čeprav dosedaj še ne v čl. 1. nakazanem smislu, pa bi bil tista mirna točka, ob kateri bi se moglo orientirati skupno državno gospodarstvo zlasti, ker bi razpolagal z dragocenim statističnim materialom.

Občinski tajniki so organi, ki najbolje poznajo življenje v svojih občinah. Da se ne pomnoži birokracija, naj bi le-ti sestavljali potrebne gospodarske statistike, ne da bi bilo treba nastavljeni novih uradnikov.

Možnost medsebojne kontrole je potrebna in koristna, ker varuje pred goljufivimi manipulacijami, obenem pa je zavarovan demokratični princip. V tem se loči naš načrt od italijanskega sistema.

Gospodarske zbornice v naši državi zaenkrat še nimamo, rezultira pa nujno iz korporativne državne ureditve. Njene funkcije, ki so predvidene v tem in naslednjih členih bi predhodoma lahko prevzela instanca, ki bi bila kombinirana iz že obstoječih TOI zbornic in Delavskih zbornic. Seveda bi prišli za razsodišče v pošteve le strokovnjaki z zadostnim teoretičnim in praktičnim znanjem, saj bi v pre mnogih gospodarskih vprašanih fungirali kot zadnja instanca.

Ad čl. 2. Eden glavnih smotrov korporativnega socialnega in gospodarskega reda je odprava razrednega boja, ki tako zelo škoduje vsemu gospodarskemu razvoju. Kakor je svoje dni sodni postopek nadomestil »pravico pasti«, tako naj bi tudi danes pravična gospodarska razsodba našla pravilno ravnovesje med zahtevami delodajalcev in delojemalcev. Kljub posredovalni vlogi, ki jo imajo razne gospodarske ustanove, (n. pr. razsodišče dobrih ljudi za reševanje sporov v službenih odnošajih med imetniki obrtov in pomožnim osebjem, Obrtni zakon §§ 343—353 in v istem zakonu § 385; zakon o zaščiti delavcev § 108, ki govori o delavskih zapnikih) še vedno vidimo, da odločuje pravo močnejšega po znanem reku: »La raison du plus fort est toujours la meilleure«. Pri tesnih odnošajih, ki vežejo politiko in gospodarstvo, se navadno zgodi, da se čisto gospodarska vprašanja zavozijo v politično sfero in da na koncu pride le še na merjenje politične moči, kjer navadno ne odločajo več gospodarski interesi. Zato je gospodarsko sodišče potrebno. Ako se bosta kdaj obe skupini prepričali o nepristranskem in objektivnem postopku takih sodišč, odpadejo sami po sebi vsi poskusi nasilne samopomoči (štrajki, izpori itd.).

Italijanski sistem pozna delovna razsodišča, ki so dodeljena apelacijskim sodiščem. Vendar pa gre naš osnutek dalje in sega preko italijanskega, ker predvideva nadaljno razsodiščno instanco pri gospodarski zbornici, ki ni le kasacijsko sodišče, ampak pravo apelacijsko razsodišče, kar omogoča bolj svobodno presojo vposlanih prizivov. Italijanski sistem pozna proti odločbam prve instance le kasacijo. Ta naprava naj bi razpršila vsako nezaupanje in dvom v objektivnost gospodarskih sodišč.

Neka omejitev osebne svobode je v tem, da pravdoreki gospodarskih sodišč veljajo tudi za neorganizirane člane dotične gospodarske skupine. Toda brez te določbe je vsak podoben gospodarski zakon iluzoren. Kdor hoče ostati ob strani, svobodno mu, toda mora se podrediti temu, kar sklenejo organizacije. Tako je bilo urejeno že v srednjeveških cechah. Sicer pa naslednji člen predvideva zelo veliko združevalno svobodo in avtonomijo, ki slehernemu, ki se je hoče poslužiti, daje pravico soodločevanja, da nikomur ni treba stati ob strani.

Ad čl. 3. Organizacije korporativnega gospodarskega reda, ki hoče biti le gospodarski red in ki noče imeti nič opraviti z državnopravno politično ustavo kakega fašizma, morajo biti v nasprotju s fašističnim sistemom zgrajene na temelju *z d r u ž e v a l n e s v o b o d e*. Koalicijsko svobodo za organizacije predvideva v korporacijskem redu tudi okrožnica »*Quadragesimo anno*« (n. 88). Medtem ko je v Italiji na nekem področju za vsako gospodarsko panogo priznana le ena (fašistična) organizacija, se po našem načrtu more uveljaviti poljubno število organizacij. Mislimo, da to vsekakor bolj odgovarja demokratični vzgoji pa tudi politični in svetovno-

nazorni razčlenjenosti našega naroda. Godila bi se krivica, ko bi se koga sililo, da je skupaj z ljudmi, s katerimi ne bi hotel biti. To pa ne izključuje nekih skupnih organizacij (Dachorganisationen) delodajalcev in delojemalcev, ki nastopajo kot enota zlasti pri delovnih pogodbah in ki za take namene določijo skupen odbor ali gospodarski svet. (Prim. čl. 4.) Kjer je samo ena organizacija, potem seveda samo ona imenuje odbor, ki vodi v imenu cele gospodarske skupine pogajanja.

Kljub svobodi pa je vendar treba tudi reda, da se prepreči kaos, ki nastaja povsod tam, kjer vsak dela, kar hoče. Zato je v načrtu določeno, da mora gospodarsko sodišče potrditi pravila organizacij. Sčasoma se bodo itak izkristalizirale neke gotove praktične splošne smernice, v okviru katerih bodo organizacije najlažje dosegale svoj smoter. Preprečiti je treba vsako šikaniranje oblasti, prav tako pa tudi razbrzdano svobodo organizacij, ki morajo itak že po svojem notranjem namenu navajati članstvo k discipliniranosti.

Določba, po kateri sme biti kdo član le ene organizacije, je sprejeta od italijanskega sistema in preprečuje, da bi imel kdo s pristopom v več organizacij večkratno glasovalno pravico. Kajpada namu raditega tudi ni treba plačevati večkratnih prispevkov. Ni pa v tem še rečeno, da bi smel izvajati izključno le en poklic, kakor je to primer v italijanskem sistemu. Po našem načrtu ima vsak pravico govoriti le v eni skupini, možnost, da opravlja več poklicev pa je namenoma ostala odprta. Revizija osnutka je pa z lahkoto mogoča tudi v tem pravcu, da more biti kdo član več organizacij, z več glasovi in seveda tudi večkratnimi prispevki. Praktična izkušnja bo pokazala, kaj je boljše.

Ad čl. 4. Kolektivne pogodbe niso nam nič novega in jih pozna tudi jugoslovanski »Zakon o zaščiti delavcev« 1922 § 5, le da jih strogo ne zahteva. Privzem kolektivne pogodbene oblike v korporacijski sistem bo imel zlasti to ugodno posledico, da bodo njene določbe veljale tudi za tiste pripadnike v poštev prihajajoče gospodarske skupine, ki sploh organizirani niso. To je potrebno radi tega, da se prepreči škodljiva konkurenca neorganizirancev. Italijanski sistem si je osvojil isto stališče. Italijanska Carta del lavoro vsebuje natančne določbe, ki jih mora obsegati vsaka kolektivna pogodba v Italiji (Del contratto collettivo di lavoro e delle garanzie del lavoro čl. XI.—XXI.) med tem, ko je v našem načrtu enostavno rečeno, da mora pogodba »obsegati vse bistvene elemente delovnih pogodb«. Natančnejša določila niso potrebna, ker ima bistvene točke poudarjene »Zakon o zaščiti delavcev« II. oddelek §§ 6—35 in »Obrtni zakon« 1931 § 206 do § 251. Seveda ni s tem rečeno, da bi bodoče kolektivne pogodbe ne mogle imeti še kakih bolj socialnih določil. V praksi se bo itak skoraj izkristalizirala neka norma, ki bo služila kot vzorec za ostale pogodbe.

Italijanska Carta del lavoro določuje tolikšno višino plače, da odgovarja »alle esigenze normali di vita« (čl. XII.), ne predvideva pa družinske plače kakor naš načrt. (V našem »Zakonu o zaščiti delavcev« tudi ni nobene tozadevne določbe). Naš načrt je torej pomembno razširjenje italijanskega socialnega zakona in sicer v smislu socialne plače. Lahko bi pa baš ta določba imela za posledico, da bi družinski očetje in sploh hranilci z več podpore potrebnimi svojci ne dobili nikjer nameščenja, ker bi se jih vsak izogibal. Temu pa je pomagano s čl. 7., ki določa državno (banovinsko) nadzorstvo nad posredovalnicami za delo in njih poslovanjem. (Prim. čl. 7 drugi odstavek!)

Delovne pogodbe je treba predložiti v potrditev razsodišču tudi zato, da ne obsegajo eventualno kakih določil, ki pomenjajo okrnitev že pridobljenih delavskih pravic (kakor n. pr. glede delovnega časa, nočnega dela, varstva otrok itd.). Kar je dobrega in socialnega naj ostane!

Proti kolektivni pogodbi se lahko vsak interesent pritoži, kar je tuje italijanskemu sistemu. Odgovarja pa to demokratičnemu načelu in je obramba individualizma proti fašističnemu kolektivismu, kjer poedinec ne more ničesar ampak le organizacija. Proti kverulantstvu in neumestnemu sitnarjenju in šikaniranju kakih sitnežev, ki se vedno najdejo, je pa potrebno, da se sodišče zavaruje z grožnjo, da bo stroške, ki jih izzovejo neumestne pritožbe, nosil pritožbenik sam.

Ad čl. 6. Organizacije zastopajo interese cele gospodarske skupine, zato ni krivično, ako se tudi od neorganizirancev zahteva prispevek. Neorganizirani pa svobodno izbirajo, kateri organizaciji plačajo svoj znesek, če nočejo plačati naravnost v občinski pisarni. Italijanski sistem, ki prizna le ene organizacije, ne predvideva te svobodne izbire.

Finančna kontrola sodišča nad denarji, ki jih imajo organizacije, je umestna, da se prepreči korupcija, zlasti, ker ne gre le za denar organiziranih članov. Kaj pogosto se zgodi, da se s tujim denarjem ne ravna pošteno, da se ga nesmiselno razmetava ali da si odločujoči funkcionarji organizacije, kakor marsikje kažejo zgledi, nakazujejo mnogo previsoke plače in razne »odškodnine« na račun članstva. Tako zbranega denarja se seveda tudi ne sme porabiti v čisto politične namene.

Ad čl. 7. Državna kontrola nad posredovalnicami ne bi bila potrebna, ako izpustimo zahtevo po socialni oz. družinski plači. Kakor hitro pa na tej programatični točki vztrajamo, kakor je treba, se pa takoj pokaže potreba po oblasti, ki ima moč, tudi s pritiskom spraviti h kruhu družinske očete, ki bi se jih sicer vsak branil. Brez tega bi določba o socialni plači bržkone ostala — iluzorna.

V italijanskem sistemu ima država monopol za posredovanje služb. Privatne posredovalnice so prepovedane. Tako daleč pri nas ni treba iti. Posredovalnice bi lahko prepustili tudi organizacijam oz. delavski zbornici. (prim. »Zakon o zaščiti delavcev« § 70—101) z neko državno kontrolo z vključnimi sankcijami.

Ad čl. 9. Ni misliti, da bi se na en mah realizirale korporacije v celi državi. V pokrajinah, ki so gospodarsko in socialno bolj razvite, so za to dani večji pogoji. Kazalo bi tudi preje poskusiti samo v eni ali v nekaj banovinah in morda le v eni in drugi stroki, da se sistem preskusi.

Načelo samoodločbe zahteva, da se prizadeti sami odločijo po svobodnem preudarku za korporacije. Način glasovanja, kakor ga predvideva osnutek, izključuje vsako majorizacijo ene interesne skupine nad drugo. Prav tako mora ljudem biti dana možnost, da korporacijski sistem zopet opuste, ako bi jim ne ugajal.

V predloženem načrtu smo skrbno opustili vse, kar bi se moglo razlagati kot *načrtno gospodarstvo*, kakor n. pr. državna kontrola nad zasebnimi podjetji, izdajanje nasvetov, odvzem podjetja in izročitev v druge roke i. t. d., same določbe, ki jih ima italijanska Carta del lavoro (čl. VII., IX., XXVI. z novelami).

Državno načrtno gospodarstvo je namreč v opreki z demokratičnim pojmovanjem. Načrtno gospodarstvo, za katero se posebno ogrevajo

marksisti, bi prišlo v poštev kvečjemu v dobi velikih kriz in za malo časa. Z demokracijo ni združljivo ne podržavljenje gospodarstva, ne državna gospodarska diktatura. Največ odpora proti korporativnem sistemu izvira odtod, ker obstoja znano mnenje, da se ga brez državne omnipotence in brez absolutnega vmešavanja državne oblasti v gospodarstvo ne da izvesti.

Če končno premotrimo Slovenijo, ki ima značaj socialno in gospodarsko dokaj razvite dežele, ni nobenega dvoma, da bi se korporacijski gospodarski sistem dal izvesti le na ta način, da obdržimo vse, kar je socialno dobrega in kar že imamo. Forme niso glavne, ampak cilj, ki ga zasleduje korporacijski sistem: Odprava razrednih in gospodarskih bojev, ki jih naj nadomesti absolutno pravično sodišče, ki razsoja po brezpogojno zanesljivih smernicah, pomirjenje in stabilnost gospodarstva in dostojno življenje za vse, ki so v gospodarskem procesu udeleženi.

OBZORNIK.

NADŠKOF DR. SEDEJ SVOJEMU ROJAKU PROFESORJU DR. ŠTREKLJU¹.

1.

Dragi prijatelj!

Močno me veseli, da nameravaš Ti dopolniti opis cerkljanskega narečja, ker s Teboj lože občujem kakor z ruskim — medvedom. Svoje opazke, popravke in dodatke k fonetiki našega narečja Ti vže pošljem za nekaj dni, samo sedaj mi je to nemogoče, ker imamo skušnje. Mislim, da imam še originale onih pravljic in pesmi, ktere sem bil Baudoinu izročil; tudi zbirke drugih narodnih pesmi morajo biti mej mojimi knjigami in sicer doma v Cirknem. Ker pa domu ne pojdem tako brzo in lahko, kakor bi Ti morda želel, za to boš moral čakati vsaj do velike noči. Tedaj pojde moj brat bogoslovec domu ter mi lahko dotične stvari poišče. Za zdaj Ti od-

¹ Prepis 14 Sedejevih pisem Štreklju, ki so se našla v Štrekljevi zapuščini, je preskrbel in poslal gosp. dr. Pavel Strmšek, gimn. ravnatelj v Murski Soboti.

Opombe je dodal gosp. univ. prof. dr. F. Lukman.

Pripomba. Radi pregleda postavimo na čelo poglavitne podatke iz življenja obeh mož.

Sedej Franc Borgia se je rodil 10. oktobra 1854 v Cerknem na Goriškem, študiral gimnazijo in bogoslovje v Gorici in bil 1877 po 3. letu bogoslovnih študij posvečen za mašnika. Po kratki kaplanski službi je od jeseni 1878 do konca oktobra 1882 kot gojenec Avguštineja nadaljeval bogoslovne študije na Dunaju, kjer je dosegel bogoslovni doktorat. Vrnivši se domov, je bil veroučitelj na deklški šoli goriških uršulink, potem prefekt in knjižničar v osrednjem semenišču in 1883—1889 profesor bibličnih ved stare zaveze in semitskih jezikov na bogosl. učilišču v Gorici. Od 4. novembra 1889 do 22. septembra 1898 je bil dvorni kaplan in študijski ravnatelj bibličnih ved ter obenem knjižničar in ekonom v zavodu sv. Avguština na Dunaju (naslednik lavant. škofa dr. Mih. Napotnika). Jeseni 1898 se je vrnil v Gorico kot kanonik, stolni župnik in goriški dekan in 20. januarja 1906 ga je cesar imenoval za goriškega nadškofa (posvečen 25. marca). Umrl je v Gorici 28. novembra 1931, ko se je bil le malo prej odpovedal škofiji.

Štrekelj Karel se je rodil 24. februarja 1859 na Gorjanskem na Krasu. Dovršivši gimnazijo, je na dunajski univerzi študiral slovansko filologijo in bil 1884 promoviran za doktorja. Dve leti kasneje se je habilitiral za slov. filologijo. Leta 1890 je postal urednik slovenskega dela Državnega zakonika; 1. aprila 1897 je bil imenovan za izrednega profesorja slovanske filologije v Gradcu, 1907 pa za rednega profesorja. Umrl je 7. julija 1912.

govorim samo na vprašanja, ktera si mi staval v zadnjem pismu. (*Slede odgovori na 22 Štrekljevih vprašanj o cerkljanski izgovorjavi in pripomba o cerkljanskem naglasu.*)

Pozdravljam Te presrčno
Tvoj

Sedej.

V Gorici 15./II. 87.

Opomba. »Ruski medved« je poljski slavist Jan Ign. Baudoïn de Courtenay, takrat profesor za primerjalno jezikoslovje v Dorpatu. O cerkljanskem, torej Sedejevem domačem dialektu je pisal v časopisu Archiv f. slav. Philologie 1884 in 1885.

2.

Dragi prijatelj!

Pošiljam Ti »Lipo«, v kateri se dobi mnogo narodnega blaga. Lahko se pri priložnosti pogledaš v to zrkalo našega mladenškega mišljenja in pisarenja — in videl boš, da Ti je pevska žila kakor meni (hvala Bogu!) vsahnila.

Moje popravke k Baudoïnovi razpravi o cerkljanskem narečju Ti vže pošljem; piši mi, če jih živo potrebuješ, da se podvizam. Žalibog, postal sem pater tardus.

Ali bi ne mogel o veliki noči priti v Gorico, da se o tem lože in jasneje pogovoriva?

Zdravstvuj!

Tvoj

Fr. Sedej.

V Gorici 8./III. 87.

3.

V Gorici 15./III. 87.

Rad bi Ti postregel z »Glasnikom« in »Novicami«, ko bi imel vse zvezke. Knjižnica ima samo pet zvezkov »Glasnika« in te letnike »Novic«: 1843—56; 1860—65; 1873—4; 1878; 1880, 1882. — Ako Ti je ljubo, pošljem Novice; poštnino (treba bi bilo poslati po železnici) bi moral Ti plačati. Veseli me, da prideš v Cirkno in Gorico; to je gotovo najbolje. Zdravstvuj!

Tvoj

S.

4.

Poslal sem Ti včera zaboj, v katerem so te-le knjige: Novice 1843—1856; 1860—1865; 1873—74; 1878, 1880, 1882. Slovenska bčela 1850—1853 (5 zvezkov).

Torbica 1863. — Več nemam.

Zaboj sem dal po spediterju Fr. Bozzini poslati do stacije Čenkav, ker so mi rekli, da v Dobrišu ni postaje in da je Čenkav najbližja štacija Dobrišu. »Glasnikov« nisem še prejel.

Zdravstvuj! Tvoj

DFS.

V Gorici 31./VII. 87.

Opomba. Štrekelj je bil v Dobrišu za domačega učitelja.

Dragi prijatelj!

Zaboj s knjigami prejel in nič plačal, če izvzamem 28 kr. voznine od goriške postaje do semenišča. Bodi torej brez skrbi! Plačano je bilo do Gorice.

Med knjigami in papirji sem dobil tudi Marnovo »Slovnico češkega jezika« z barvano znamko: »Slovensko bralno društvo na Dunaji«. Najbrž je ta knjiga po pomoti prišla med druge knjige našega semenišča in po tem tudi v zaboj, ker ne menim, da si mislil tujo knjigo meni darovati. Ako želiš, Ti knjigo pod križnim zavitkom vrnem. Drugi drobiž, ki je bil v zaboji npr.: Sonder — Abdruck aus dem Archiv; Nagl, Lehrer etz. skoro ni vreden poštnine in lahko pri meni ostane. Če pa zahtevaš, Ti tudi to pošljem. Vse ostale knjige so semeniške, Tebi posojene. Pogledal sem v svoj zapisnik »Ausleih-Katalog«, ter videl, da so vse knjige ktere sem Ti bil posodil, srečno in nepoškodovane prišle domov. Ker si se tako lepo obnesel, si dobil kredit pri semeniškem knjižničarji, ter Ti bo gotovo še v prihodnje knjige posojeval.

»Rimski katolik« je videti bolj polemičen ko znanstveni list; interesanten je zelo, pa za Tvojo stroko ni.

Fel. Trubarjev: »Ta celi Catechismus« V Tibingi 1595, ima CCCCLV (455) strani, + (plus) »Register vseh peisni« 5 str. (nepaginovane), torej 460 str. Naš eksemplar je videti po Safarikovi Geschichte d. südsl. Literatur Prag 1864 na 140. str. 2-te Ausg. von Felizjan Truber: V Tibingi skusi Georga Gruppenbacha 120, 337 S. En eksemplar je v licealni knjižnici v Ljubljani, na š je torej drugi do zdaj znani izvod izdanja 1595.

Močno me razveseliš, ako mi pošlješ proizvode Tvojega uma, bodi si najmanjše delo. Le pridno zbiraj in delaj, da nam — goriškim Slovencem osvetliš lice.

Pozdravljam Te prav presrčno
Tvoj

Fr. Sedej.

Opombi. »Semeniški knjižničar« je bil Sedej sam. — 1. zvezek Mahničevega »Rimskega katolika« je izšel sredi julija 1888.

Na Dunaju, dne 10./8. 1897.

Preljubi prijatelj!

Aus den Augen — aus dem Sinn? Zdi se, da si pozabil na Dunaj, kar si odpotoval v Gradec. Večkrat sem Ti mislil pisati, a odlašal sem do ugodne prilike, ki se mi ravno zdaj ponuja. Potrebujem namreč služabnika za naš zavod, ker sem nekega zapodil. (*Prošnja, naj Štrekelj pri graški policiji poizve, kje stanuje neki bivši sluga v Avguštimeju, da bi ga zopet poklical v službo.*)

Meni se godi po starem. Začetkom septembra t. l. pojdem v Pariz vdeležiti se kongresa orientalistov. Škoda, da ni več Tvoja gospa tukaj, da bi jo prašal, v kateri hotel naj grem. Hotel bi moral biti meni primeren, posebno pa pošten in dostojen.

Čital sem v časnikih, da si odbornik pri novoustanovljenem podpornem društvu graškem; a edino to novico sem zvedel o Tebi, kar si se preselil.

Upam, da si zdrav, Ti in Tvoji in da se Ti godi dobro. O goriških stvareh ne vem nič pozitivnega, samo to, da se Msgr Flapp trudi priti v Gorico.

H koncu Te, preljubi prijatelj, presrčno pozdravljam, kakor tudi Tvojo gospo in otroke ter ostanem

Tvoj verni

F. Sedej.

O p o m b a. »Goriške stvari« — Sedej meri na zasedbo izpraznjenega nadškofovskega sedeža, kar je jasno iz pripombe o Flappu, ki je bil poreško-puljski škof in goriški sufragani.

7.

Predragi prijatelj!

Preč. g. Markovič, frančiškan in hrv. pisatelj v Sinju nama je daroval vsakemu po en iztis svoje najnovejše knjige »Gli Slavi ed i Papi«. Morda se še spominjaš, da si mu lani prepisal neki staroslov. tekst in za to se skazuje tako darežljivega.

(O tistem slugi je zvedel slabe reči; štrekelj naj več ne poizveduje.)

Presrčno Te pozdravljam Tvoj

France Sedej.

N. D. 17./8. 97.

8.

N. D. 2./I. 1898.

Preljubi prijatelj!

Voščim Tebi in celi družini prav srečno in veselo novo leto sicer nekaj pozno a iskreno. Drugi del Markovičeve knjige Gli Slavi ed i Papi si menda prejel. Prosim spiši o priložnosti kratko oceno.

Kaj bo prineslo to leto, ne vem, menda me vržejo tje doli na Krk v prognanstvo. Saj boljšega ne zaslužim.

Priporočam se Ti in Vas lepo pozdravljam

Dr. F. Sedej.

O p o m b a. Dne 12. decembra 1897 je cesar imenoval ljubljanskega knezoškofa dr. Jakoba Missia za goriškega knezonadškofa. Ugibalo se je, kdo bo njegov naslednik v Ljubljani. V naslednjem pismu (pod št. 9) meni Sedej, da prihodnji ljubljanski škof »pride iz Krka«, t. j. dr. A. Mahnič, ki je bil od 22. nov. 1896, ozir. 27. marca 1897 škof na Krku. Sedej je neke Mahničeve besede napak razumel (gl. pismo pod št. 10) in mislil, da ga hočejo poslati za škofa na Krk, če bi Mahnič šel v Ljubljano.

9.

Preljubi prijatelj!

Prav lepo se Ti zahvaljujem za povrnjeno posojilo, ki mi je ravno sedaj dobro došlo. Jaz sam ne vem, koliko sem Ti bil posodil, a mislim, da je že prav, ker Ti bolje veš kakor jaz. Našo hišo, oziroma Močnikovo v Gorjah, kjer je bila omožena moja r. sestra Mica, je zadela huda nesreča: umrla sta oba v noči 12/13 t. m. zadušena od ogljenčevih plinov, ki so se razvili v zaprtem franklinu. R. J. P. Zdaj imam eno skrb več — za otroke rajnice.

Dr. Mantuani hoče kompetirati za službo, katero si Ti na Dunaju opravljal. Gotovo Ti je že pisal zaradi tega.

O ljubljanskem prihodnjem škofu ni tu nič znanega; po mojih mislih pride iz Krka.

Slovenski klub — je postal jako dolgočasen, dasi ga g. J. Pukl na vse kriplje zbira in dalje poriva. Tudi jaz sem se Dunaja naveličal in bi rad prišel na jug. Sicer je sedaj povsod svet zmešan, da ni dosti izbirati. Najbolj nasprotna pa mi je Gorica.

H koncu Te lepo pozdravljam proseč Te, da izročiš moje najboljše in spoštljivo pozdravilo Tvoji ljubi soprogi ter še otrokom ter ostanem

Tvoj stari prijatelj
DF Sedej.

Na Dunaju 19./I. 98.

Opombe. Jos. Mantuani je bil takrat v dvorni knjižnici na Dunaju, in sicer v zbirki bakrorezov; prav 1898 mu je bilo izročeno vodstvo glasbene zbirke (gl. Slov. biogr. leks. II, 43). — O zasedbi ljubljanske škofije gl. op. k listu št. 8. — »... in bi rad prišel na jug.« Torej se je spoprijaznil z mislijo, da bi šel na Krk.

10.

Preljubi prijatelj!

G. dr. Mantuani kompetuje za Tvoje nekdanje mesto. Bil je včera pri meni in me prosil, naj se zanj pri Tebi potegnem. Jaz nisem prijatelj protekciji ter želim, da bi se svet vladal po pravici. Če pa bi bil dr. Mantuani ceteris par t. j. da je njegov elaborat res toliko izvrsten ko drugih (ali drugega) najboljših, po tem še le bi želel, da se njemu da prednost. Sicer stori po svoji vesti! S tem sem izpolnil dr. M. dano besedo, da Ti čem pisati.

Kar se tiče moje preselitve na jug, ni bilo tako umeti, kakor si Ti in tudi jaz vsled Msgr. Mahničevih besed mislil! Stvar ni še rešena. Sam ne vem, ali bi šel v Gorico ali ne. Ako bi želel novi nadškof, po tem bi se ne obotavljal.

Vsekako mislim iti letos v London študirat znamenitosti londonskega muzeja (Britisch Museum).

Glede zadeve dr. Mantuanija mi ni treba odpisati, da ne prelomiš »Amtsgeheimnisa«.

H koncu Te prav lepo pozdravljam kakor tudi Tvojo ljubeznivo gospo ter ostanem Tvoj

verni prijatelj
Sedej.

Na Dunaju 30./III. 98.

Opombi. Gl. op. k pismu pod št. 8. — Novi nadškof Missia, ki je pa šele v maju 1898 prišel v Gorico, je res ponudil Sedeju kanonikat in ta ga je sprejel.

11.

V Gorici dne 29./IX. 901.

Preljubi Karlo!

Poslal sem Ti po pošti zahtevani knjižici, v katerih dobiš vse tri Tvoje spise, proseč, da mi jih pozneje povrneš.

Če se hočeš znebiti nervoznosti, pridi za nekaj dni na Goriško. Saj sedaj začenja najlepši čas — trgatev in stalno vreme.

Ego quoque nimis obstrictus sum muneribus variisque officiis. Sed in patientia possidebitis animas vestras, dicit Apostolus.

Salvete in D.ño!

Fr. Sedej.

Opomba. Sedej pravi, da je »preveč oмотan s službami in raznimi dolžnostmi«; bil je stolni župnik, goriški dekan, cerkveni zastopnik v goriškem deželnem šolskem svetu in je delal za reformo in povzdigo cerkvenega petja.

12.

V Gorici 3./XI. 05.

Preljubi prijatelj!

Jutrajšnji Tvoj god me spominja na Tebe in Tvoje ter mi je po tolikem času vsilil pero v roke! Upam, da si popolnoma ozdravil ter Ti želim za naprej trdno zdravje na duši in telesu ter srečne dni v krogu Tvoje družine. Da bi še večkrat doživel ta veseli dan!

Jaz se tukaj vbivam od nemila do nedraga. Morda bo kmalu konec — bolje začetek novega trpljenja, če me napravijo za škofa, kakor slišim od vseh strani govoriti, tako, da me je že — strah! Pa če je Božja volja, porečem še s sv. Martinom: Si populo Tuo sum necessarius, non recuso labore. Premislil pa še bom, prej ko porečem — da ali ne! Naša nadškofija je precej zanemarjena — et nemo in patria propheta. Jaz sem še vedno župnik, profesor supplens N. T. etc., a samo še ta semester, ker je služba razpisana.

Naše žalostne razmere poznaš iz časnikov, nočem Ti jih razkladati.

H koncu pozdravljam vse prav presrčno in spoštljivo, najprej Tebe, predragi prijatelj, po tem blago Tvojo soprogo in hčerki. Bog Vas živi in blagoslovi!

Tvoj

Fr. Sedej,
kanonik.

Opomba. Goriški nadškofovski sedež je bil po smrti nadškofa Jordana izpraznjen. »Professor supplens N. T.« na bogoslovnem učilišču je bil Sedej po smrti dr. Josipa Pavlice 5. oktobra 1902.

13.

V Gorici 4./V. 1907.

Velecenjeni g. profesor.

Dragi prijatelj!

Da bi vnel svojo duhovščino za domačo zgodovino, sem začel izdajati kot dodatek goriškemu škofijskemu listu (Folium Ecclesiasticum) Dokumenta historiam Archidioecesis Goritensis illustrantia.

Pri tem sem začel raziskovati in podajati listine, ki govore o prvih poskusih, da bi se ustanovila goriška nadškofija. Mislil sem, da dobim v Gorici ali v Vidmu Bog ve kaj novega, ali večinoma listin je že objavljenih ali vsaj od zgodovinarjev porabljenih. Novi podatki o tej zadevi bi se dobili le na Dunaju, v Gradcu, v Novem mestu in drugod. Za to sem se bil že obrnil na Dunaj, kjer sem nekaj malega dobil in zato se obračam sedaj tudi do Tebe, da bi mi pomagal priti v arhive »Joaneja« v Gradcu. Poprosil sem v ta namen nekega slov. vseučiliščnika v Gradcu, z imenom

Rožič, da bi šel k Tebi in mu Ti pomagal, da sme raziskovati arhiv joanejski. Prosim torej pojdi mu na roko in priporoči ga. Tu sem priložil neko instrukcijo, katero izročiš dotičnemu študentu. Ako bi g. Rožič ne prevzel, dobim drugega študenta in ga pošljem k Tebi. Oprosti nadlego!

Žal, da Te lanske počitnice, ko si bil v Gorici, nisem videl. Bil sem, če se ne motim na kanonični vizitaciji.

Da Te bom z veseljem sprejel kedar koli, mi ni treba zagotavljati. Jaz sem sicer zdrav — škofova mitra pa je precej težka. Nadejaje se, da ste tudi Vi zdravi, Vas vse lepo pozdravljam in blagoslavljam ter ostanem Vam vedno udani

František Borgia,
nadškof.

14.

Dragi Karlo!

V svojo veliko žalost sem zvedel iz »Primorskega lista«, da si nevarno obolel. Voščim Ti to, kar je za Te po volji Božji najboljše. Kar Ti Bog pošlje, sprejmi zadovoljno iz njegove očetovske roke, ki za nas vse skrbi.

Spominjal se Te bom pri sv. maši in Ti voščim srečno novo leto na zemlji ali v nebesih.

Pozdravljam Te presrečno kakor Tvojo gospo in gospodične hčere ter ostanem

Tebi do groba zvesto vdani

Franjo B. Sedej,
nadškof goriški.

V Gorici dne 29. XII. 1911.

MED REVIJAMI.

Književnost, mesečnik za umetnost in znanost. Letnik I. 1933, zv. 1—12. Ljubljana. Izdajatelj in urednik Bratko Kreft.

To je izrazito in dosledno marksistična revija. Vse gospodarske, socialne in kulturne pojave, presoja z vidika marksizma. Razume se, da pri razlaganju pojavov uporablja predvsem historični materializem. V tej doslednosti bi se mogel s to revijo pri nas primerjati samo nekdanji »Rimski Katolik«. Kakor je ta vse presojal z rimsko-katoliškega stališča, tako »Književnost« presoja vse z ortodoksno-marksističnega stališča. Kakor je »Rimski Katolik« zavedno oblikoval katoliško zavest, tako »književnost« zavedno oblikuje marksistično zavest. In ni dvomiti, da bo vzgojila del mlajšega rodu v marksističnem duhu.

Ako razvrstimo razprave (izvirne in prevedene, kar iz revije ni vedno razvidno) v nekatere skupine, je najprej vrsta razprav o Marxu in marksizmu: P. Lem, Karl Marx; C. Z., življenjsko delo Karla Marxa; L. U., Trije viri in trije sestavni deli marksizma; Engels, Iz zgodovine znanstvenega socializma; K. Marx: Enajst tez o Feuerbachu; K. Marx: Pismo Kugelmanna o vrednosti; K. Marx o francoskem kmetu. V zvezi s to skupino je nekaj gospodarskih razprav »v luči Marxove ekonomike«: o gospodarskih krizah (V. Konstanjevec); o cenah zemljiških proizvodov in zemljiški renti (O. Drenik); o smernicah razvoja moderne kmetijstva (J. Kokalj); o agrarni prenaseljenosti Slovenije (J. Kokalj); o načrtnem gospodarstvu v Sovjetski zvezi (Agis). Zelo zanimiva je skupina političnih razprav: o Hugenbergu (L. Erenburg); o železni peti v Nemčiji (A. Kovač;

naslov je povzet iz dela ameriškega marksista Jacka Londona, ki je že leta 1907 napovedal »železno peto« fašizma; prim. tudi članek Anatola Francea »Železna peta«, preveden v 4. št.); šest mesecev »tretjega cesarstva« (T. Brodar); požig nemškega parlamenta (B. K.); Indija pod peto angleškega imperializma (A. K.); Mussolini, Matteotti in avtomobil (I. Erenburg); Manjšinski kongres (F. F.).

Nekoliko več moramo povzeti iz kulturnih razprav v ožjem pomenu: o narodu in narodnosti, o vzgoji in šolstvu, o ženskem vprašanju, o § 171.

Tone Brodar je napisal dolgo razpravo o nacionalnem vprašanju kot znanstvenem vprašanju, ki v nji zavrača pojmovanje Jos. Vidmarja o narodu in narodnosti. Jos. Vidmar misli metafizično, vprašanje je pa treba reševati dialektično s socialno analizo. Tedaj se pa pokaže, da je narod »zgodovinski pojav, produkt epohe nastajanja kapitalizma« (79). Nacionalni boj, ki ga je vodilo meščanstvo, je imel predvsem dve nalogi: sprostitve produktivnih sil iz spon fevdalizma in razširjenje notranjega trga na eni strani ter ojačenje konkurenčne sposobnosti tega meščanstva na drugi strani (163). Najsi je tudi množni nosilec nacionalnega boja kmet, njega hegemon je meščanstvo (165). Toda če je »baza narodnih bojev izrazito ekonomska«, kako to, da se je bil boj za narodne šole, za uradovanje v narodnem jeziku, za narodno univerzo itd.? To, pravi Tone Brodar, je bil le boj »v družbeni nadstavbi« (240), torej le bolj videz, ki je zakrival pravi in prvi zmisel boja. Nacionalni boj v svojem jedru ni kulturni problem, marveč socialni (243).

O vzgoji je napisal razpravo E. H.: »Temeljna vprašanja nove vzgoje.« Jako poučen je že uvod: »Na vprašanje: kaj je vzgoja? daje meščanska pedagogika celo vrsto odgovorov, ki jim je vsem skupno eno dejstvo, da postavljajo namesto konkretne, zgodovinske ugotovitve, kaj je bila vzgoja do danes, torej namesto dokazljivih dejstev kakršnekoli metafizične in teologične spekulacije, tako zvane »ideale«, ki jim je baje služila vzgoja ali ki bi jim naj bila. Prav nikjer drugod ne operirajo bolj z lepo zvenečimi frazami, kakršne so »človeštvo«, »osebnost«, »kulturna dobrina«, kakor prav na vzgojnem področju. To razmetavanje z lepo zvenečimi frazami je za nas marksiste svarilo, ki nam izdaja, da je na tem področju namen buržuazije prav posebno nevaren in da ga želi zakriti proletariatu. Tem bolj je naša naloga, da izluščimo realno, historično vsebino pojma »vzgoja«, da tako pripravimo tla, na katerih bomo mogli zidati temelje nove, revolucionarno-proletarske vzgoje. Buržuazija se pri svojih varljivih manevrih sklicuje na velike klasike meščanskega duhovnega življenja v splošnem in na klasike meščanske pedagogike pa posebej. Herder in Lessing sta videla v »humaniteti« vzgojni cilj svoje dobe, Pestalozzi v »harmoničnem razvoju človeških sposobnosti«, Jean Paul v »osvoboditvi idealnega človeka«, Immanuel Kant v »prilagoditvi v bodoče mogočemu položaju človeške družbe«, Herbart je zahteval vzgojo »naravnega karakterja«. Medtem ko so te besede tedaj, ko so jih izgovarjali meščanski klasiki pred 100 in 150 leti, imele določen, povsem prijemljiv pomen, kajti bile so bojna gesla revolucionarnega meščanstva proti fevdalnemu, cehovskemu in verskemu zatiranju, ne pomenijo pa te besede, če jih izgovarjajo nasičeni epigoni, prav nič drugega kakor poizkus, zakriti reakcionarni in ljudstvu sovražni značaj današnje šole in meščanskih vzgojnih ustanov za klasično opremljeno kulturno kuliso. Nasprotno pa izjavljamo marksisti

z vsvo nedvomnostjo, da v razredni družbi vse do današnjega dne vzgoja ne služi niti »kulturi«, niti »človečanstvu«, marveč je kratko in naravnost povedano, razredna vzgoja, ki jo uporablja vladajoči razred za to, da bi ohranil pri delovnih množicah pokorščino in konserviral obstoječe produkcijske razmere« (446/7).

»Tudi vzgoja ni nič drugega kakor funkcija družbe in v notranjosti razredne družbe je funkcija vladajočega razreda... (Po Karlu Marxu) je prva naloga proletarske vzgoje ta, da to spozna in na podlagi tega sklepa, da je tudi proletarska vzgoja razredna vzgoja in sicer mora biti politična razredna vzgoja.« (449).

Ivan Kosec o reformi šolstva. »Šola je izključno družbena ustanova, ki se je razvijala kakor vse družbeno življenje. Po svoji obliki in idejni usmerjenosti je vedno odgovarjala socialno-političnemu ustroju družbe na vsakokratni doseženi razvojni stopnji. Nastavlja nove gospodarske razmere, ki imajo za posledico njim odgovarjajočo socialno-politično ureditev. S tem so dani pogoji za novo duhovno in kulturno življenje. Miselnost in kulturna usmerjenost vladajoče družbene plasti, ki prevzame v last proizvodna sredstva in človeško delovno silo, velja za splošnoveljavno in občeobvezno. Ta tudi postavlja vzgojne in učne sile.« (215). Šolo je torej doumeti dialektično kot del občega zgodovinskega procesa. Zato je naivno pričakovati prave orientacije in preureditve šolstva od posameznih ljudi in reformatorjev. V dobi, ko raste moč in vpliv razredno zavednega delavstva, je nujno vznikla nova pedagoška teorija, socialna pedagogika. »Brez pravilne teorije ni pravilne prakse in brez pravilne pedagoške teorije ni pravilnega in sistematično izvedenega šolskega dela« (219). Vendar je šlo doslej le za metodične in didaktične izpremembe, »povsem razumljivo, ker za drugega ni moglo iti: vzgojni in izobrazbeni ideali so ostali stari, ki so odgovarjali našemu gospodarskemu in socialno-političnemu stanju« (219).

A. V. razpravlja o ženskem vprašanju. Žensko vprašanje je postalo aktualno tedaj, ko je stopila žena iz svojega doma ter šla za pridobitnim delom v tovarno, v službo, v javno življenje. Povod za to je bil nastop stroja v kapitalistični produkciji. Razložilo se je pa v meščansko žensko gibanje in v proletarsko. Meščanska hoče ostati vsaj na zunaj meščanska, zato ne gre z proletarkami, hoče doseči le državljansko in družbeno enakopravnost z možem, ki naj služi kot baza za skupno delo na kulturnem in socialnem podvigu človeštva. V tem oziru je meščansko žensko gibanje prav za prav že dovršilo svojo nalogo, saj je skoraj v vsem doseglo svoj zunanji formalni smoter, a vendar ni prineslo ženi tistega zadoščenja in tistih uspehov, ki si jih je žena obetala. Ali naj bo vzrok le-ta, da nima še povsod volilne pravice? Toda »enostavna resnica je, da danes stradajo moški, ki imajo volilno pravico, prav tako kakor ženske, ki je nimajo«. »Žensko gibanje je napravilo usodno napako s tem, da je postavilo svoj smoter izolirano od drugih življenjskih nujnosti, ki jih v dobi gospodarske konjunktore ni moglo predvidevati — ker ni upoštevalo dinamike zgodovinskega razvoja. Zato stoji danes pred novim spoznanjem in s tem pred novo nalogo: ženina enakopravnost more imeti resnično vrednost samo v družbi, ki bazira na socialni enakopravnosti, katere predpogoj je ekonomska preureditev družbe.« (205). To je spoznala Lojzka Štebi, ki je dejala: »Pogreška ženskega gibanja je bila predvsem v tem,

ker je precenjevalo moč žene in podcenjevalo moč sistema.« To pomeni, da se mora žensko gibanje uvrstiti v gibanje delovnega ljudstva, v katerem se bore vsi zatirani za pravičnejšo urejeno družbo, kjer bo tudi žena prišla do svojih pravic« (206).

O § 171 (o splavu) je v tem letniku dvoje razprav. Tone Brodar poroča o shodu v »Delavski zbornici«, kjer je »nekaj sto večinoma delavskih žena protestiralo proti seksualnemu zatiranju od strani meščanske družbe, zahtevalo odpravo § 171, ki prepoveduje odpravo telesnega plodu, pouk o uporabljanju antikoncepcionalnih sredstev in njih ceneno nabavo za siromašne sloje, in tudi ustanovitev posvetovalnic za seksualne zadeve«. Potem Tone Brodar ugotavlja, da so te zahteve le izraz »silne seksualne bede, ki zavzema med vsemi družbenimi sloji, posebno pa med proletariatom vprav strahotne dimenzije«. Vzrok je zlasti cerkvena meščanska morala, ki je vedno bolj v nasprotju s socialno ekonomsko podlago proletarskega življenja. Cerkveni moralisti govore o umoru, ko o njem ne more biti govora, ker je plod do tretjega meseca še »brez zavesti in neobčutljiv«, ne smilijo se jim pa vsi oni milijoni brezposelnih, ki v najlepših letih umirajo od lakote in bede. Cerkvena morala sloni na lažeh. »Meščanska cerkvena morala ima na vesti milijone človeških razvalin, hysterij, nevroz, perversnosti in drugih seksualnih abnormalnosti, ki so posledica seksualnega zatiranja.« In zakaj cerkvena morala laže? »Cerkev in cerkvena morala sta vseskozi v službi meščanske družbe, od katere živi in kjer se čuti najbolj zasidrana. Domena seksualnega življenja in družine je njeno najbolj občutljivo mesto, kajti odtod izvira poglobitni tok njenega »posvetnega bogastva« (253). Mimogrede bodi omenjeno, da so po trditvi drugega sotrudnika »Književnosti« J. Kokalja tudi proti izseljevanju ljudi s kmetov iz istih vzrokov: »Čim več kmetškega prebivalstva živi na poedinici površine, tem večjo vsoto viška vrednosti lahko izvleče iz njega buržuazija in njeni priganjači v obliki raznih davkov in dajatev; za župnikove dohodke n. pr. ni vse eno, ali ima župnija 1000 ali pa 3000 duš« (Književnost I 256).

Nekoliko bolj umerjeno piše o istem vprašanju O. G. v članku »Še nekaj o legalizaciji splava« (339—341), ki v njem skuša oslabiti vtis članka dr. A. B. v »Času«: Ruska izkustva o splavljanju. Končna sodba je: »Splav je zlo, ki se s prepovedjo ne da odpraviti, ki se da odpraviti le s primerno vzgojo in spremembo gospodarskega položaja širokih ljudskih množic. Dokler tega ne dosežemo, pa se je treba boriti proti splavu aktivno — s poukom, s širjenjem antikoncepcionalnih sredstev, z materialno pomočjo. Ker pa vsa ta sredstva ne zadostujejo, da bi splavljanje popolnoma preprečila, naj se zmanjša vsaj njegova škodljivost z legalizacijo« (341).

Naravno je, da presoja »Književnost« tudi literaturo z marksističnega vidika. Tako je prinesla dolgo razpravo: »Ludvik Mrzel in socialna književnost«, kjer priznava Mrzlu lep talent, a mu očita pesimizem, da ne gradi novega življenja, da ni socialno-borben, da je še vse preveč »borbiran malomeščan«, in ga vabi, naj zapusti »propadajoči razred« (86). Tone Brodar je napisal kritiko o delu jeseniškega delavca Toneta Čufarja »Februarska noč«, ki popisuje »dogodke ene noči, iz katerih vstajajo Jesenice, kakršne v resnici so: na eni strani nizka stopnja razredne zavednosti, delavstvo pomalomeščanjeno, cvetoči alkoholizem, slabe strani industrijskega kraja, na drugi strani vendarle neka stopnja solidarnosti, borbenosti delavstva za svoja progresivna stremjenja in kljub vsej bedi optimizem.

Čutiš, kako rastejo vse te lastnosti iz miljeja, kako so produkt ekonomskih razmer, v katerih žive delavci.« Vendar Čufar »ne gleda dialektično in to je njegova poglavitna napaka; brez dialektike pa ni socialne literature« (104). Tudi o Seliškarjevem romanu »Nasedli brod« ima posebno razpravo. To naj bi bil »socialen roman«, toda Seliškar ne pozna »znanstvenega socializma, odnosno marksizma«, zato ne more podati jasne analize meščanske družbe (169); časih gleda na proces razkrajanja »moralno, torej idealistično, le včasih mehanično materialistično, nikoli dialektično materialistično« (172). Seliškar je v tem romanu naturalist starejše smeri, toda samo v tehniki popisovanja, ne pa v gledanju. Zolajev naturalizem je bil v gledanju na družbo in življenje dosledno materialističen, četudi je bil to samo mehanični in prirodoslovni materializem, ki ga je, kakor je izpovedal sam, prevzel od francoskih materialistov 18. stoletja, v gledanju na razvoj nove družbe pa je bil pod vplivom utopističnih socialistov, zlasti Fouriera. Oblikovno razvojno je Seliškarjev roman prav gotovo korak naprej« (173). Jako zanimiv je tudi članek o Kreftovih »Celjskih grofih«, O celjskih grofih imamo iz zadnje dobe tri literarna dela: Župančičevo »Veroniko Deseniško«, Novačanovega »Hermana Celjskega« in Kreftove »Celjske grofe«. Župančič je meščanski pesnik, socialno in politično ravnodušen, zavzet samo za umetniški slog in obliko, kjer mu pripada nesporni primat v slovenski književnosti. Novačan »skuša zaviti svoje izrazito meščansko razredno stališče v plašč famoznega svobodnega duha, ki pa v svoji gonji za raznimi »desnimi in levimi mračnjaštvi« ni kar nič svoboden«; dialektika družabnega razvoja mu je popolnoma tuja; z bolešno težnjo po narodnih junakih idealizira rodovino nemških fevdalcev, obenem pa se hoče s tipičnim, malomeščanskim, liberalnim antisemitizmom in takisto primitivnim antiklerikalizmom očitno nekoliko »prikupiti debeli in otopljivi gospe Tendenci«. Kreft je postavil vprašanje kot marksist. Pri umetniškem ustvarjanju mu služi »za fundament ideologija, katere nosilec je proletariat kot najprogresivnejši razred današnje družbe«. Za Krefta Veronikina življenjska drama »ni tragičen slučaj, marveč nujna posledica tedanjih družabnih odnosov, ki jih karakterizirajo prve razločne konture razrednega boja med fevdalizmom in mlado buržoazijo«. V dejanje je Kreft »prav posrečeno vpletel značilnosti tedanjega časa, reakcionarno vlogo Cerkve v razrednem boju, srednjeveško jurisdikcijo in ljubezen, pravico prve noči, sholastično filozofijo, humanizem.« Skratka: Slovenska socialna literatura je dobila s Kreftovo dramo »prvo vseskozi dialektično zgrajeno umetnino« (275). Zanimiva je tudi razprava o »književnosti o vasi in kmetu« (B. K.). O Jurčiču pravi pisatelj, da je kot nasprotje slovenskemu malomeščanu svoje dobe (škricu) kmeta »na eni strani idealiziral, na drugi pa karikiral, nikoli ga pa ni analiziral«. Prve početke analize kmečkega življenja je iskati pri Kersniku, a naša književnost o vasi in kmetu je šla za Jurčičem, ne za Kersnikom. Pri Kersniku je navezal edini Novačan, drugi postavljajo na oder »kmečke originale«, kakor si jih predstavlja »slovenski purgar«. Izmed novejših opozarja zlasti na Kača in njegov »Grunt«. Roman ima tale moto: »Prvo je grunt, za njim denar. Potem pridejo postave, Bog pa je najzadnji. Taka je kmetova postava. Nikjer ni zapisana, nikjer dovoljena. V vseh deželah, pri vseh narodih in v vseh verah pa je bila in bo ista, dokler je zemlja osebna last človekova.« »S tem, pravi B. K., je povedano vse in idejno je moto najgloblje mesto vsega romana« (287).

Da vso snov poživi, prinaša »Književnost« literarne socialne črtice in odlomke iz del socialističnih ali sorodnih pisateljev. Tako so zastopani v prvem letniku: M. Gorkij (Človek), M. Šolohov (Oče), L. Adamič (več odlomkov iz dela »Dinamit«), E. Toller (Hopla, živimo!), potem odlomek iz drame »Naskok na stroje«, Upton Sinclair (odlomek iz knjige »Denar piše), K. S. Stanislajski (Na dnu), M. Lesneur (Žene čakajo na delo), Pierre Lavel (Dvajset milijonov brezposelnih, toda... žito zažigajo), M. Krleža (Tisoč in ena smrt), Juž Kozak (Majska noč), T. Čufar (Skica o gospodu, Akord v kamnolomu).

Tako »Književnost« res presoja vse marksistično. Cel članek ima proti univ. prof. dr. A. Gosarju in njegovi ekonomiji. Tudi poročevalčev »Sociologijo« večkrat omenja in jo zavrača¹. Zelo značilno je, kako je nastopila proti univ. prof. dr. Fr. Vebru samo zato, ker je v svoji filozofiji prišel do — Boga. V članku — r — š: »Filozofija Franceta Vebra ali slovenskega filozofa pot k Bogu« skuša najprej metodično izpodbiti Vebrovo dokazovanje, češ da je »metafizično, zato neznanstveno«, in da je iz kompleksa religije iztrgal le vprašanje o Bogu, potem da rabi za stare pojme nove učene besede, tu besedo »istinitost«; ko bi dal tej istinitosti pravo ime, bi našel s svojim dokazovanjem namesto boga — materijo. Potem pa »Književnost« odkrije, za kaj prav za prav gre, namreč za to, da marksizem Boga načelno ne prizna. »V modernih kapitalističnih deželah so korenine religije predvsem socialne. Socialna potlačenost delavnih mas, njihova navidezno absolutna nemoč proti slepim silam kapitalizma — to je tisto, kjer je treba iskati najglobljo današnjo korenino religije. Strah je ustvaril bogove« (418). Prof. Vebru podtika torej kapitalistične nagibe: »Veber ni prvi filozof, ki uporablja svojo reakcionarno filozofijo za to, da bi delavski razred spravil s tiste poti, ki mu jo je določil zgodovinski razvoj« (415).

Ne bili bi pravični, če ne bi omenili, da se obrača »Književnost« tudi na drugo stran, zoper svobodomiselne in svobodoumne zastopnike slovenstva: zoper Jos. Vidmarja, Lebna in Albrehta ob »Sodobnosti«; zoper Lajovica in njegovo zgodovinsko filozofijo v »Zvonu«; zoper Govekarja (»Govekar redivivus ali Koseski našega časa«). A. U.

»Sodobnost«. Zaključen je prvi letnik te revije, ki je nastala po znanem razkolu med sotrudniki Lj. Zvona. Podnaslov revije ima zelo značilno ime: **Neodvisna slovenska revija**. Uredniki so za leposlovje Ferdo Kozak, za kritiko in pregledni del Stanko Leben in za eseje Josip Vidmar. Izdaja jo Slovenska književna zadruga, katere predstavnik je Fran Albrecht.

Nova revija je dobila takoj v začetku vidno mesto med našimi revijami in velja po vsej pravici za ono, ki prinaša najbolj aktualno vsebino

¹ Eno je res treba priznati. Na str. 296 je stavek, kakor da je (po Marxu) delo vir menjalne, a ne rabne vrednosti, dočim bi se moralo reči, da je vir vse menjalne vrednosti, a ne vse rabne vrednosti, ker je le-ta odvisna tudi od raznih prirodnih svojstev. To je tudi jasno povedano na prejšnji strani, kjer je citiran tisti sloveči izrek Pettyjev, ki si ga je osvojil tudi Marx: mati bogastva (= obilja rabnih stvarnih dobrin) je priroda, oče bogastva je delo. Neupravičen je torej sklep Književnosti (425): »In z nerazumevanjem te osnovne poteze pričinja A. U. svojo kritiko Marxove ekonomike,« ker v kritiki Marxove ekonomike gre le za vprašanje, ali je delo edino, po čemer se določa vrednost, ali ne. In vsi dokazi, ki jih Sociologija navaja — navaja jih itak izvečine po socialistih — govore le o tem, da ni.

in je zato res sodobna. Njeni sotrudniki so bili namreč prej najboljši pisci Lj. Zvona in zato ji moramo priznati, da je kulturno zelo bogata revija. Ima pa še to prednost, da je res revija, ker prinaša zelo mnogo kulturnega drobiža in važnih pregledov. Najznačilnejši znak zanjo pa je, da je ideološko zelo enotna in dosledna. V tem se meri z njo samo še »Književnost«. Dvoje duhovnih smeri ima: 1. Svobodomiselnost in 2. slovenstvo. Oboje je poudarila v podnaslovu. Glede svobodomiselstva ji moramo priznati, da ga ne pojmuje zgolj kot negacijo in boj proti »klerikalizmu«, temveč skuša vsaj idejno zgraditi neko pozitivno svobodomiselstvo. Za to plat revije sta posebno značilna dva Vidmarjeva eseja: Duhovna služba narodu (št. 1, str. 15) in pa Zagovor (št. 6, str. 267). V prvem odklanja dogmatičnost kot nesvobodno kulturno delo, v drugem pa podaja nekako teorijo svobodomiselstva, ki po njegovem pojmovanju ni svetovni nazor, temveč neko stanje človekovega duha. (Članek je pisan kot odgovor na kritiko Franceta Vodnika v Domu in Svetu.)

Za drugo idejno smer, ki je zelo borbena in izredno izrazita, pa so značilni članki Fran Albrechta: Na periferiji duhov (št. 1, str. 4), ki odkriva obenem notranji obraz našega slovenskega »rodoljuba«, dalje članek istega avtorja: Zlo naroda (št. 2, str. 49), kjer izpove svojo vero in zaupanje v polno življenje našega naroda, ki ga čaka šele v bodočnosti, dalje Lojze Udetov članek: Kultura in politika (št. 2, str. 55), kjer kaže notranjo neskladnost med kulturo in politiko pri slovenskem narodu, dalje članek Stanka Lebna: Vladajoča inteligenca (št. 3, str. 97), kjer pokaže pomanjkanje odgovornosti do naroda v sodobni inteligenci, dalje članek Ferda Kozaka: O osnovah naše »nacionalne ideje« (št. 4/5, str. 163), kjer primerja našo nacionalno idejo z drugačnimi in ugotovi, da je naš narodni problem specifično naš ter da je njegovo jedro v rešitvi naših kulturnih, gospodarskih in moralnih težej, dalje članek Stanka Lebna: Demokracija in elita (št. 6, str. 241), kjer poudarja dve veliki potrebi v našem narodu: ena je kulturna demokracija ali demokratizacija kulture in druga je potreba po duhovni eliti, ki naj narod šele duhovno razgiba; v tem članku je načel problem izobraževanja našega naroda. V to duhovno smer spada članek Josipa Vidmarja: Inteligenca v farsii (št. 8, str. 337), kjer očita slovenskim naprednim starešinam odvisnost od političnih voditeljev in nejasnost v bistvu slovenskega vprašanja, dalje Stanko Lebno članek: Vzgajanje k državni zavednosti (št. 9, str. 385), kjer opozarja na nujno zvezo med narodno in državljansko vzgojo ter zahteva, naj se državljanska vzgoja goji na podlagi narodnostne. Končno pa spada sem še članek Ferda Kozaka: Kod in kam? (št. 12, str. 529), kjer omenja, da je boj za slovenstvo zaenkrat le še obramba, večkrat samo dokazovanje; treba pa je več, treba je »zgraditi osnove za duhovno in socialno slovensko bodočnost«, treba je tudi »v pozitivno delo usmerjenega iskanja in ustvarjanja«.

Razen teh člankov, ki določajo smer revije in so zato močno v večini, najdemo tudi take, ki obravnavajo splošne kulturne probleme. Sem moramo šteti Lebno članek: Centralizem v šolstvu (št. 2, str. 70), dalje Vidmarjev članek: Veliko vprašanje (št. 2, str. 79), kjer poudarja kulturno pomembnost malega naroda v odnosu do velikih, dalje prevod Ehrenburgovih pisem in zapiskov: Ruska mladina (št. 4/5, str. 45), Albrechtov članek o nadvladi duhovnega malomeščanstva (št. 4/5, str. 211), dalje Ferdo Kozakovi spomini: Dubrovniški sen (št. 7, str. 289), Vidmarjevo razpravljanje: Beseda in osebnost (št. 7, str. 321), Glonarjevi članki:

»Univerzitetna biblioteka« v Ljubljani (št. 9—11), Mesesnelov članek: Narodna galerija (št. 10, str. 438), Prepeluhov donesek: Problem mladine (št. 12, str. 481) in končno še L. M. Škrjančevi članki.

Izredno pozornost posveča revija tudi socialnim in gospodarskim problemom naše dobe. Reči smemo, da dela tudi to revijo zelo razgibano in sodobno usmerjeno. Enotne in izrazite smeri pa še ne najdemo, čeprav je posvečeno tem vprašanjem zelo mnogo drobiža in pregledov, pa tudi prevodov in samostojnih člankov. Med članki naj omenim posebno monolog iz Louis Adamičevega romana: Business (št. 3, str. 119), Zoran Hribarjeve razprave: Kritika sodobnih narodno-gospodarskih osnov (št. 4/5, str. 188), Pravilno denarstvo (št. 6, str. 259 in št. 7, str. 311), Prevod Vanderveledejeve razprave: Ali se v SSSR gradi socializem? (št. 7, str. 304, št. 8, str. 364, št. 9, str. 410), dalje po Maurois-ju posnet članek: Rooseveltove reforme (št. 9, str. 429 in št. 10, str. 474) in Novakov članek: O naši agrarni reformi (št. 10, str. 433).

Vsaka številka ima tudi literarne prispevke. Med sotrudniki najdemo Miška Kranjca, Mileta Klopčiča, Ferda Kozaka, Bogomila Faturja, Louisa Adamiča, Frana Albrechta, Ivana Preglja (mnogo prahu je dvignil njegov Thabiti Kumi), Vido Tauferjevo, Franceta Bevka, Marijo Poljsko, Ivana Jonteza in Danila Lokarja. Prav posebno pa naj omenim N. C. prevod krasnih pesmi bolgarske pesnice Elizabete Bagrjane.

Končno moramo potrditi, da je revija dobro urejevana tudi zato, ker zelo hitro registrira najrazličnejše kulturne pojave v našem življenju in poda svoj odnos do njih. Dosti hitro prinaša tudi kritike predvsem slovenskih del, med katerimi naj omenim vsaj Boris Furlanovo kritiko dr. Gosarjeve knjige: Reforma društva in pa Glonarjevo kritiko petega zvezka SBL. Zanimive so malenkosti, ki jih prinaša revija pod skoro stalnimi naslovi: Iz naših revij, Iz tujih revij, Politični razgledi, Iz tujih literatur, Naši obrazi i. t. d. Duhovite so malenkosti v Kroniki. Med beležkami je izšel dobesedno in brez kritike tudi Ušeničnikov članek: Kaj je bistveno v marksizmu? (iz Časa št. 8, 1933). Iz nekaterih takih poročil pa zazveni tudi ost proti katoličanstvu, tako n. pr. v informativnem članku: Borba za Avstrijo, v Gideovem nazoru o razmerju med komunizmom in kat. Cerkvijo; v prispevku »§ 117« pa se odloči urednik iz razlogov humanosti vsaj za omiljenje tega paragrafa.

Velika mera uspeha in priznanosti te revije gre na račun precej velikega števila stalnih sotrudnikov, ki so zelo delavni in dajejo svoje najboljše stvari v to revijo. Vendar pa se ne morem otresti občutka, da je ton in način obravnavanja naših splošno-narodnostnih in kulturnih problemov, rekel bi, aristokratsko-poduhovljen ter dvignjen in zato zaprt ter nedostopen mnogim med nami. Mogoče bi se iz posebnega namena te revije dalo tudi tu kulturno posredovanje nekoliko »demokratizirati«. — Gg.

IVAN BUNIN.

Ivan Bunin je prvi Rus, ki je dobil Nobelovo nagrado. Dobil jo je lani, dne 9. nov. Postal je naenkrat svetovno znan. Ruski emigraciji seveda ni bil neznan že poprej. Prav na dan 9. nov., ko se je v Stockholmu odločalo o srečnih nagrajencih, je pisal najboljši ruski sodobni kritik Vladislav Hodasevič: »V polni meri oceniti Bunina je mogoče le potom glo-

bokega prodiranja v njegovo 'besedno umetnost' («Slovesnoe masterstvo») ... Kolikor je nam B. dražji, toliko težje nam je tujcu razjasniti, v čem je njegova osobitost in moč ... Težko bi bilo raztolmačiti evropskemu literarnemu svetu, zakaj bi bil baš B. vreden te nagrade, bolj ko kdo drugi ...»

S to Hodasevićevo izjavo pričinja K. Rimarić-Volinski v 1. št. letošnje Hrvatske Prosvjete svoj sestavek o Buninu. V glavnem so misli K. R. Volinskega te-le: Zares je hrvatski, pa tudi sploh jugoslovanski mladini težko dopovedati, kdo in kaj je I. Bunin. Najprej naj povem, kaj ni. B. ni kak Upton Sinclair ali Gladkov ali Sejfulina, ki so ljubljenci takega čitateljstva, ki misli, da je z udobnim čitanjem teh piscev že prodrla v bistvo proletarskih teženj; tudi ni kak Dostojevski ali Merežkovskij ... torej nikak apostol slavenofilstva ali slavenofilskega mesijanizma, prerokujočega, da pride svetu odrešenje iz svete Rusije ... Dasi je v emigraciji (dne 30. jan. 1920 se je v Odesi vkrčal za v inozemstvo), ni protirevolucionar ... Umerjen, premišljen, evropsko stvaren in slovansko-psihološki človek je. Gleda, opazuje ... in vse vidi. Ali: »cum tacent — clamant.« Njegova molčečnost, njegova redkobesednost dela vtis, kakor da je nekakšen superarbitrer ... B. gotovo želi ruskemu človeku dobro, vso srečo; hoče ga dvigniti iz blata ... Ali laskanje masi smatra za zavajanje. Mase je treba videti take, kakršne so, vse drugo je demagoštvo. (Roman: »Derevnja« — Selo.) Brezsmiseln je tudi ples okrog Zlatega teleta. («Gospod iz San Franciska.») ... V pijani Evropi, v alkoholizirani in narkotizirani Ameriki ... je dobil nagrado pisatelj treznega in premišljenega gledanja na svet, na stvari. Švedska akademija je z B. dala spet enkrat priznanje starohelenski σωφροσύνη (temperantia, zmernost v vseh stvareh).

I. Bunin se je rodil 10. oktobra 1870 v maloplemiški rodbini. Za prevod ameriškega epa Longfellowega »Hiawatha« je bil — pred vojno — dobil Puškinovo nagrado. Najboljša dela pa so nastala v emigraciji: »Gospod iz S. Franciska«, »Mitjina ljubezen«, kjer se obravnava problem »moškega« in »ženskega«, ne baš v korist psihe žene ... »Življenje Arsenjeva« pa je kvintesenca B. svetovnega naziranja in umetniškega ustvarjanja. Zdi se, da mu je to delo prineslo Nobelovo nagrado.

»Stvar ni v tem, kako B. gleda ruskega kmeta, ampak v tem, zakaj mu je nujen vprav ta kmet in kaj ta kmet izraža v »Buninovem svetu«. B. ni »očerkist« (»črtičar«), ki se nahaja pri Gospodu Bogu — tako, kakor so današnji sovjetski pisci pri Stalinu. B. ne reproducira božjega sveta — ustvarja ga sam, a na svoj način. To, iz česar B. izhaja in do česar prihaja — prav to je ves zmisel njegovega ustvarjanja.« K. Hodasević.

K temu pristavlja K. R. Volinski: »H. čisto pravilno trdi, da reprodukcija sveta, kakršen je, ni naloga pisateljeva; ampak ta svet mora iti skozi prizmo ustvarjalčeve duše. Tako tolmačena postane trditev Hodaševičeva, kakor se zdi navidez blasfemična, skoroda sprejemljiva tudi za brezkompromisnega kristjana.«

V. Ivanov pripoveduje, da je neki ruski pisatelj imenoval Bunina »pisatelja za pisatelje«.

Tri Buninove novele (Gospod iz S. Franciska, Sin in Ignat) je izdala v slovenskem prevodu letos založba Hram v Ljubljani. J. D.

OCENE.

VERSTVO.

Življenje svetnikov. Prinaša življenjepise svetnikov od 18. do 31. maja. Poljudno in toplo so opisani mnogi veliki svetniki (sv. Pashal Bajlonski, bl. Andrej Bobola, sv. Janez Krstnik, sv. Filip Nerij, Devica Orleanska, i. dr.). Za naprej bo življenje svetnikov izhajalo kot izredna publikacija. Razumemo, da ni dobro, če se neko delo kot redna publikacija vleče skozi deset ali več let. A vseeno to spremembo obžalujemo. Mislimo, da bi se moglo število življenjepisov že preje znatno skrócić in tako hitreje dokončati. E. B.

Djela sv. Terezije od Isusa. Svezak I.: Knjiga o životu. — Svezak II.: Put savršenosti, Duševni grad ili stanovi, Misli o ljubavi božjoj, Vapaji duše k Bogu. — Svezak III.: Knjiga o osnucima, Izveštaji, Opomene, Pjesme, Pisma. Preveo dr. Fran Binički. Izdaje dominikanska naklada »Istina« (Duhovna biblioteka I., II., III.) Zagreb 1933.

Zagrebski dominikanci izdajajo že šesto leto ascetično-mistično revijo Duhovni život. (Podobno revijo z imenom Na hlubinu izdajajo tudi češki dominikanci v Olomucu.) Lansko leto so ustanovili založbo Istina, ki je zasnovala »Duhovno biblioteko« za izdajanje ascetičnih in mističnih del. Zaenkrat so sklenili prevesti polagoma na hrvatski jezik najvažnejše spise velikih ascetično-mističnih pisateljev krščanskega srednjega veka (sv. Bernarda, Hugona od sv. Viktorja, sv. Jederte Vel., sv. Brigite, Tomaža Kempčana, sv. Tomaža Akv., sv. Bonaventure i. dr.) V načrtu imajo tudi prevode izbranih spisov starokrščanskih pisateljev in cerkvenih očetov. Mislijo tudi na prevode pomembnih del najnovejših učiteljev ascetično mističnega življenja, od sv. Ignacija Loj. pa do najnovejših kakor Terezije od D. J. in Marmiona. Obetajo, da hočejo dati najboljše izbore te duhovne literature, da s tem pomagajo vršiti duhovni prepoved hrvatskega naroda (Prim. I. str. VII. sl.)

Prvi trije zvezki, ki so izšli v Duhovni biblioteki, pričajo, da bodo oo. dominikanci svoj načrt dobro izvajali, ako bodo le našli razumevanje za veliko zasnovno posebno med inteligenco. Ti zvezki prinašajo namreč v prevodu dela velike učiteljice duhovnega življenja, obnoviteljice karmelskih samostanov sv. Terezije Avilske, ki je v svojih spisih očrtala, kolikor je to pač mogoče, svoje lastno tako pristno, iskreno, preprosto in bogato notranje življenje in zunanje delovanje v božji službi, da je zaslužila naslov učiteljice mistike (doctora mystica). Pri vsej svoji bolehnosti, velikem reformatorskem delovanju za karmeličanske samostane, intimnem kontemplativnem življenju, je vendar napisala na zahtevo svojih predstojnikov mnogo del, ki spadajo med bisere duhovne literature. Po vsebini se lahko razvrstijo njeni spisi v zgodovinske (Knjiga o življenju, Ustanove, Poročila), ascetično-mistične (Pot popolnosti, Misli o božji ljubezni, Notranji grad), spise o ustroju in upravi obnovljenih samostanov, pesmi (Klici duše k Bogu, Pesmi) in pisma.

Prvi zvezek Duhovne biblioteki (str. XIII. + 292) obsega prevod avtobiografije sv. Terezije, Libro de la Vida. Ta spis moremo po njegovi lepoti, iskrenosti in pristnosti notranjega verskega doživljanja in neprisiljene ponižnosti, po globoki psihološki resničnosti vzporediti z Izpovedmi sv. Avgušтина, katerih čitanje je nanjo napravilo močen vtis kakor pravi sama: Ko sem pričela čitati Izpovedi se mi je zazdelo, da gledam v njih samo sebe

(str. 48). Iz »Knjige o življenju« blesti globina duše, ki se je nepridržno predala Bogu in ki vprav radi tega živo občuti malenkostne pogrške ter počasnost, s katero sledi telesno čutno življenje najbolj notranjemu življenju duše. Kakor Avguštinove Izpovedi je tudi avtobiografija Terezije slavospev Bogu in božji milosti, ki se neprisiljeno živo oglašča iz odkritosrčno pred nami razgrnjenega življenja. Izraz tega pristnega občutja je tudi prelepa razprava o molitvi (10.—29. poglavje). Pravo katoliško ascetično-mistično teženje in življenje svetnice se kaže v tem, da združuje globoko in močno osebno religioznost s ponižno pokorščino nasproti objektivnim normam Cerkve. Te so bile vprav živa, osebno osvojena osnova njenega individualnega doživljanja.

V drugem zvezku (360 str.) so prevedena sledeča dela sv. Terezije: Camino de perfeccion (put savršenosti), Castillo interior o las Moradas (duševni grad ili stanovi), Conceptos del amor de Dios (misli o ljubavi božjoj), Las Exclamaciones (Vapaji duše k Bogu). O »Duševnem gradu« pravi prevajavec v uvodu: Opčno se drži, da je to ne samo najbolje djelo sv. Terezije, nego i jedan od najdragocjenijih dragulja katoličke knjige, remek djelo mističkog bogoslovja« (str. 5).

Tretji zvezek (315 str.) pa obsega »Knjigo o osnucima (Fundaciones), Duhovne izvještaje (Relaciones), Opomene (Avisos), Pjesme in Pisma svetnice. Posebno v »Fundaciones« se razodeva neutrudljiva, močna in plemenita duša svetnice. »Odlična i dostojanstvena s odličnicama, krotka i ponizna s malim ljudima, odlučna i nepopustljiva s niskim spletkarima, svagdje traži samo Boga i spas duša: u saobraćaju s kraljem Don Filipom i s prostim mazgarima« (Uvod prevajavca, str. 5). V teh slikah svojega zunanjega delovanja nam iskreno, preprosto pripoveduje o vseh svojih radostih in bolestitih, nerazumevanjih in razočaranjih, pa tudi o zadovoljnosti in uspehih svojega življenja. Tako vstaja pred nami resnična, ne izumetničena podoba velike žene.

Vse spise sv. Terezije je prevedel dr. Fran Binički. Dasi je Slovencu marsikak njegov izraz brez slovarja nerazumljiv, vendar užitka pri čitanju in umevanju misli to dosti ne moti. Prevajavec pravi o svojem prevodu: Prevodilac je gledao, da lijepe misli sv. Terezije pretoči i u lijepi hrvatski jezik. Koliko se dalo, čuvao se svih tuđica. Svakomu svoje, a Hrvatu hrvatska starina!« (III. 6.)

Založba »Istina« je za vse tri zvezke določila začasno ceno 120 Din, da olajša mnogim nakup tega dela. Pozneje bo v knjigarnah celotno delo stalo 180 Din.

Priporočamo te knjige tudi slovenski inteligenci. Slovence je s sv. Terezijo, predvsem pa z dobo, iz katere je rasla, seznanila nekoliko Terseglavova knjiga Med nebom in zemljo (Mohorjeva družba 1931) in — laiškim krogom manj dostopna — razprava dr. J. Turka »O zgodovinski podobi sv. Terezije Jezusove (Bogoslovni Vestnik XII., 1932, str. 137—168). A s prevodom spisov svetnice nam je omogočeno vsaj v hrvatskem jeziku iz njih samih spoznavati življenje velike svetnice. Morebiti se bo kdo težje uživel v resničnost kakšne misli, nasveta ali dejanja v življenju Terezije, a eno bo gotovo: religiozno neposredno, življenjsko bo vplivala na vsakogar — ki ni zavedno zaprt takim vplivom — velika in plemenita osebnost, ki je napisala te knjige. I. Fabijan.

Otto Zimmermann S. J., **Lehrbuch der Aszetik**. Zweite vermehrte und verbesserte Auflage. (Theologische Bibliothek.) Velika 8°.

Str. XVI in 700. Freiburg i. Br. 1932, Herder. Cena 12:50 Mk, v platno vez. 15 Mk. — Zimmermannovo ascetično delo je izšlo prvič leta 1929, čez tri leta pa je že bila potrebna nova izdaja. Iz tega po pravici sklepamo, da je knjiga dobra. Na ascetičnih učbenikih namreč v zadnjih letih ne trpimo pomanjkanja. In če tako obširno delo kot je omenjena ascetika izide po treh letih v drugi izdaji, je znamenje, da so je marsikje že vpeljali kot učno knjigo, ter da tudi duhovniki in laiki radi posegajo po njej¹.

Nemška kritika je to delo ocenila kot najboljšo, kar jih je izšlo v nemškem jeziku. Druga izdaja je še malo obsežnejša kot prva. Ustavljena so tri nova poglavja in sicer: poklic, trpljenje in stopnje duhovnega življenja. Tako je knjiga narastla za dobre tri pole. Pa tudi sicer je res pomnožena in zboljšana izdaja. Skoraj nobena stran ni, ki bi bila ostala nespremenjena. Bibliografija, ki je bila obširna že v prvi izdaji, je v drugi precej izpopolnjena, zlasti z novejšimi deli. S polnimi naslovi navaja ne le nemško slovnstvo, ampak tudi francosko, italijansko, špansko in deloma angleško, kar je vse hvale vredno. Da je včasih kaka omembe vredna knjiga izostala, je razumljivo. Tako bi si n. pr. na strani 402 pod poglavjem »Das Opfer« želel, da bi imenoval P. Pius Parsch, Kurze Messerklärung, ki se je v velikem številu prav v zadnjem času razširila med ljudi. Prav tako bi moral omeniti P. Vendeur, La Sainte Messe. Delo je dobro, prav dobro in je tudi v nemščino prevedeno, celo v dveh izdajah. Chaïgnona S. J. Le prêtre à l'autel, omenja, tudi nemški prevod in sicer tretjo izdajo iz leta 1856, pa je 1905 izšla nova izdaja. Ko govori o breviriju, bi si želel nekaj novejši literature, zlasti francoske. Pa to so malenkosti v primeri s številnimi naslovi, ki so v knjigi zbrani.

Če na kratko pregledamo vsebino, vidimo, da je pisatelj v razdelitvi hodil deloma svoja pota. Po uvodnih poglavjih, kjer razloži pojem ascetika, asceza ter govori o virih, metodi in o koristi ascetičnega študija, preide k prvemu delu, ki ima naslov: Splošna ascetika. (Ascetika je teološki nauk o popolnosti.) Obširno in stvarno obravnava bistvo, vrste, stopnje in sredstva popolnosti. Potem doda še tri poglavja: o poklicu, o dolžnosti stremeti za popolnostjo in o tem, kaj ima človek od tega, če se stanovitno trudi za svetost. Drugi del je označen: Posebna ascetika. Razdeli ga v tri poglavja. Naše popolno razmerje do Boga, do samega sebe in do bližnjega. Pod temi tremi poglavji obdela

¹ Naj omenim še par drugih novejših sistematičnih ascetik. Zelo razširjena je Fr. Mutz, *Christliche Aszetik*. 6. Auflage, Schöningh, Paderborn 1923. — Tissot, *La Vie intérieure*. Nemški prevod: *Das innerliche Leben* muß vereinfacht und wieder auf seine Grundlage zurückgeführt werden. Prevod je oskrbel Fr. Kerer. Leta 1927 je izšla 7. izdaja. Lepa knjiga; duhovno življenje pred nami organsko raste. Spisal jo je redovnik, ki je dalj časa živel v naših krajih. — V zadnjem času se je zelo razširila: A. d. Tanqueray, *Frécis de théologie Ascétique et Mystique*. Tiskano pri Desclée v Parizu leta 1927 v 7. izdaji. Tudi nemški prevod je bil leta 1931 tiskan pravtam. Naslov se glasi: *Grundriss der aszetischen und mystischen Theologie*. Avtor, priznan dogmatik in moralist je spisal to ascetiko predvsem kot učno knjigo za bogoslovna semenišča. — Lansko leto je izšla pod novim vidikom zgrajena ascetika namreč: Friedrich Jürgenmeier, *Der mystische Leib Christi als Grundprinzip der Aszetik*. Aufbau des religiösen Lebens und Strebens auf den Corpus Christi mysticum. 2. Aufl. Schöningh, Paderborn 1933. V dveh mesecih je prva izdaja pošla. Ta ascetika je namenjena v prvi vrsti teologom in duhovnikom. Duhovno življenje se pred nami organsko razvije, vse iz resnice o mističnem Kristusovem telesu. Mislim, da je to najboljša knjiga, kar jih je izšlo o tem predmetu.

na kratko nauk o Bogu, obširno pa govori o krepostih; dobro razloži, kakšno vlogo ima volja pri stremljenju za popolnostjo, tudi se v nekaj poglavjih dotakne senzitivnega in vegetativnega človekovega življenja. Nazadnje obdela še vprašanje, kakšen naj bo človek do drugih stvari, najprej do mrtve narave in potem do človeka. Ob koncu ima knjigo obširno, pregledno urejeno alfabetično kazalo, tako da se brez truda lahko poučiš o vprašanju, ki je ravno takrat zate aktualno.

Mislim, da bi morala biti v vsaki knjižnici izobraženega katoličana tudi knjiga, ki sistematično obravnava ascetična vprašanja. Ne le v knjižnici pobožnemu, svetemu življenju. In ascetika nam kaže pot, kako ta svoj cilj dosežemo. Ne moremo vsega sami iz sebe vedeti, seči moramo tudi po tem, kar so drugi učeni, pobožni in izkušeni možje napisali. Zimmermannova ascetika nam dá zadovoljiv odgovor na vsa vprašanja.

Ciril Potočnik.

Ernst Wagner, **Christusjugend**. I. Bändchen: **Tapfere Jungen**. (VII in 104 str.) II. Bändchen: **Christuskämpfer**. (VIII in 102 str.) Herder & Co. Freiburg i. Br. 1933. Cena zvezka 1.40 M.

Zvezka sta namenjena moški mladini: prvi dečkom od 8. do 12. leta, drugi mladostnikom od 13.—16. leta. Na dvanajstih konkretnih zgledih iz preteklega in sedanjega stoletja riše avtor vzor Kristusove mladine. Podoba orisanih šestih dečkov in šestih mladih fantov je podana zgodovinsko verno po prav nič po šabloni življenjepisov. Snov je izbrana in urejena po psiholoških vidikih, beseda je sicer preprosta, a živa in zato prime. Dasi so si ti mladi fantje tako različni po narodnosti in naravni čudi, jim je vsem skupno eno: najidealnejše stremljenje po čim višjem krščanskem usovršenju. Središče njihove duhovnosti je Kristus. V boju za Kristusa so vsi junaške duše, ki ob vsej svoji mladosti resno bojujejo najtežji boj — boj zoper sebe. Živo stopa pred bravca moč in blagoslov evharističnega gibanja. Vsi so zastopniki evharistične mladine. Iz evharistije pa se hrani in krepi njih apostolski duh, tako da so svetli vzori katoliške aktivnosti. Poživljen in preropen v veri v Kristusovo mladino, v kateri tako čudovito snujejo nadnaravne sile, si po teh knjižicah. Knjižici sta sicer mladinski pa vendar pisani tako, da godita tudi odraslemu. Naj bi segli po njih starši, zlasti matere! Ob opisanih zgledih bi vzniklo marsikje pravilnejše motrenje vzgojnih ciljev in sreče otrok pa tudi porasla moč in resna volja za krščansko vzgojno delo. Sploh nudita knjižici slehernemu vzgojitelju krasne konkretne snovi; sta pač pripomoček za vzgajanje po konkretnem zgledu. Zato dobrodošla dva nadaljnja zvezka z zgledi junaških deklic, ki se pripravljata! Da je zunanja oprema lepa, zato jamči že ime založnika. Gotovo je živel tudi med nami že kak podoben velik značaj, fant ali dekle. Ko bi bil kdo, ki bi take domače bisere med nami zbral in podal ter tako otel pozabnosti.

A. Z.

Dr. Tihamér Tóth, **Ich glaube**. Predigten, ins Deutsche übertragen von P. Bruno Maurer O. S. B. 2. izdaja. 8° (XII + 210 str.) 3 Mk, pl. 4.30 Mk. — Isti, **Der große Gott**. Predigten, ins Deutsche übertragen von P. Bruno Maurer O. S. B. 2. izdaja. 8° (XII + 276 str.) 3.60 Mk, pl. 4.80 Mk. Herder & Co. Freiburg i. Br. 1933.

Budimpeštanski univerzitetni profesor, dolgoletni vzgojevalec mladine, pridigar v vseučilišni cerkvi v Budimpešti in ogrski radio-apostol slovi daleč preko mej svoje domovine. Je velik govornik, ki zna v verskem

občestvu vžgati in potegniti s seboj. Znan je njegov cikel pridige o zapovedih božjih. Še obsežnejši bo cikel o verskih dogmah na osnovi apostolske veroizpovedi. Imenovani knjigi sta začetek tega cikla. Obravnavata prvi člen apostolske vere. Snov prve izmed njih je vera v splošnem: njena potrebnost, vzroki nevere in pot do močne vere in pa dokazi za bivanje božje. Druga knjiga pa odgovarja, v mejah človeške umske omejenosti seveda, na vprašanje: kaj je Bog? Obravnava božje lastnosti, toda ne teoretično abstraktno, ampak v zvezi z dejanskim življenjem in z ozirom na sodobne probleme in verske dvome. Tótha odlikuje tehtna bogoslovna naobrazenost, je pa doma tudi v drugih vedah, globoko pozna življenje, do potankosti mu je znana duša sodobnega človeka z vsemi njegovimi borbami pa tudi blodnjami. Zato pozna dušne potrebe človeštva, ki mu govori. Zna pa govoriti z besedo sedanjega časa in zajeti snov konkretno prijemljivo. Večnemu in nadstvarnemu ume dati konkreten obraz s podobo in primero in anekdoto, kakršne so sedanjemu človeku na dlani. Njegove pridige so sodobne, konkretno usmerjene in konkretno oblikovane, — kar je mogoče le ob veliki avtorjevi erudiciji — odlično inteligentne in globoko življenjske, prežete žive prepričevalnosti in smotrno usmerjene v eno: duše navdušiti za Boga in utrditi v veri na Boga. Zlasti njemu, ki ima pastoralnega opravka z razumništvom, bodo izvrstno služile, pa tudi laik bo dobil v njih premmoge pobude in razjasnitve. A. Z.

ZDRAVSTVO IN EVGENIKA.

Dr. France Debevec, **Jetika**. Založila in izdala Družba sv. Mohorja v Celju leta 1933.

Po svetovni vojni se je borba proti jetiki precej razmahnila. Kjer se je vršila borba sistematično in z dovoljnimi denarnimi sredstvi, se je pokazal po nekaj letih uspeh: umrljivost na tuberkulozi se je zmanjšala. Žalibog je ta uspeh v zadnjih letih radi splošne gospodarske krize malo popustil.

Naša država je po vojni po zaslugi dr. Štamparja in njegovih sodelavcev izredno pospeševala higijeno in socialno medicino. V boju proti tuberkulozi je poleg javnih oblasti pri nas igrala in igra odločilno vlogo protituberkulozna liga, ki so jo ustanovili na pobudo agilnih in za socialno medicino navdušenih javnih delavcev v posameznih krajih in katere anti-tuberkulozni dispanzerji uspešno delujejo v mnogoštevilnih mestih.

O raznih problemih jetike se je v naši ožji domovini že mnogo pisalo. Naj izmed velikega števila omenim samo zdravstvena literata dr. A. Breclja in plodovitega dr. Matka. Vendar z dosedanjimi literarnimi proizvodi o jetiki in njenih problemih književni trg še ni nasičen, saj neprestano vstajajo novi problemi, saj se celotni narod še vedno ne zaveda dovolj, kakšne velikanske izgube nam povzroča jetika. Zato je bila knjiga o jetiki, ki je namenjena vsem narodnim slojem in res pride vsem v roke, naravnost potrebna.

Dr. Debečeva knjiga »Jetika« obsega 192 strani s 108 slikami. Razdeljena je v glavnem v dva dela: a) jetika pljuč, b) izvenpljučne jetike.

Pljučno jetiko deli avtor v štiri skupine: 1. lažja obolenja po prvem okuženju, 2. huda obolenja po prvem okuženju, 3. navadna jetika, in 4. jetika sušica. Posamezne skupine so zelo lepo in obširno, za laika mogoče celo preobširno opisane.

Sledi poglavje: Kako se varujemo jetike. To poglavje je po mojem mnenju za narod in za laika najvažnejše. Če kje, tedaj pri jetiki velja dolgo-trajno in drago, zato naj se podvzame vse mogoče, da se bolezen raje prepreči.

Sljedeče poglavje razpravlja o zdravljenju pljučne jetike. Bolnika naj pri dolgotrajni bolezni tolaži in vzpodbuja dejstvo, da je jetika, ki so jo pravočasno začeli zdraviti, ozdravljiva, saj poznamo mnogo uspešnih zdravilnih metod.

Nato avtor na 66 straneh obravnava razne vrste izvenpljučne jetike, med katerimi je gotovo najbolj pogosta in najbolj važna jetika kosti in sklepov.

Na koncu pogršam kratkega pregleda zdravstvenih ustanov v dravski banovini in v državi, ki se bavijo z zdravljenjem, zatiranjem in preprečevanjem jetike. Zlasti bi bilo potrebno omeniti centralo vsega protijetičnega delovanja, namreč antituberkulozni dispanzer in metode podrobnega dela v njem.

Dr. Debevčeva knjiga je v celoti lep učbenik o raznovrstnih oblikah jetike in njihovem zdravljenju, strokovno je na višini in pomeni na vsak način veliko pridobitev na polju slovenske medicinske literature in zdravstvene prosvete. Pisana je v lahkem slogu, razumljiva mora biti tudi najširšim narodnim plastem, ker so strokovni izrazi slovenski. Avtor zasluži največje priznanje, knjiga pa toplo priporočilo. Važno je tudi, da je knjiga izšla že v jeseni leta 1933, ker bo letos (1934) v maju v Ljubljani Antituberkulozni zdravniški kongres, ki ima namen vzbuditi med zdravniki in med celim narodom čim večje zanimanje za jetiko in podati točne smernice za njeno zatiranje.

Knjigo je založila in izdala Družba sv. Mohorja kot redno publikacijo za svoje člane, katerih je bilo lani 46.704. Ta družba že od nekdaj posveča ljudskemu zdravju izredno pozornost s tem, da izdaja od časa do časa popularne zdravstvene knjige in priobčuje krajše zdravstvene članke. Z izdajo »Jetike« pa je stopila tudi na polje protijetične borbe, za kar ji moramo biti hvaležni. Ta knjiga je tako prišla v najširše narodne sloje, v družine tako inteligentov kakor tudi kmetov in delavcev, kamor razne druge publikacije iz raznih vzrokov nimajo dostopa. S tem bo tudi dosežena avtorjeva želja, »da naj bi bil o jetiki poučen vsak odrasli človek: zdravi, da se zna ubraniti okužitve in obolenja, da zna prav ravnati ob bolniški postelji svojcev, prijateljev, znancev; bolni, da se v boleznih pravilno vede, ne širi okuženja po okolici, išče prave in pravomočne pomoči.«

Dr. V. M.

Hermann Muckermann, **Kind und Volk**. Erster Teil: Vererbung und Auslese. 16. Auflage, 1933, Herder & Co, Freiburg im Breisgau. Cena 4 M, v platnu 5.20 M. Zweiter Teil: Gestaltung der Lebenslage, 11—15. Auflage, 1934. Cena v platnu 2.50 M, v polusnju 4.50 M. — V 16 letih 16 izdaj! O tem izbornem delu sem poročal v »Bogoslovnem vestniku« pred dobrimi 10 leti, avtor je medtem svoje delo še poglobil in razširil, da imamo v njem pravo mojstrovino. Avtor je v stroki, ki jo obdeluje, priznan veščak. Kot jezuit se je posvetil proučevanju biologije in prav posebno vprašanju o dedovanju, njegova dela so mu pridobila v učenjskem svetu tolik ugled, da so ga poklicali v Berlin na Cesarja Wilhelma institut za antropologijo, človeško dedinoznanstvo in evgeniko ter mu poverili vodstvo oddelka za evgeniko. Da se more svobodno gibati in bolj

udejstvovati, se je dal H. Muckermann sekularizirati. Poleg strogo znanstvene dela, ki je opravlja v zavodu, se odlikuje H. M. po pisateljski plodovitosti, spisal je lepo vrsto učenih knjig in poljudnih knjižic, izdaja celo časopise in vse to o evgeniki, o osnovah in pogojih čvrstejšega in krepkega življenja v družini in narodu.

V pričujočem delu razglablja avtor »usodne knjige« t. j. statistične podatke in ugotavlja pri t. zv. omikanih narodih usodno pešanje rodovitnosti in ustaljenje umrljivosti; razlika med rodovitnostjo in umrljivostjo se manjša, da narodi ponekod že očitno izumirajo. Nadalje razpravlja o Mendelovem odkritju zakonitosti v dedovanju in o najnovejših izsledkih glede nastajanja novih živi iz dednih snovi. Verno je opisan vseskozni pomen dednih snovi za usodo posameznika in družbe v ugodni in neugodni smeri. Zdrava dedna snov je neprecenljiv zaklad; kako naj se varuje in ohranita, kako naj se omeji in izloči bolesta dediščina — pisatelj je kajpada načelen nasprotnik prisilne sterilizacije — beremo nazorno v najboljšejšem poglavju prve knjige.

V drugi knjigi razmotriva avtor o družinah, ki jih deli v tri vrste: prirodno pravšno družino, neprirodno bohotno družino in neprirodno okrnjeno družino, o številu in kakovosti naraščaja v teh družinah. Vrednost življenjske skupnosti med materjo in otrokom ter obojestranska korist takšne vzajemnosti sta verno podana, prav tako kvar razdvojenosti. V poslednjem poglavju je opisan pomen zunanjih okoliščin, kakor so gmotne razmere in posebno stanovanjske zadeve, istotako odločilna važnost družinske vzgoje in posebno notranje, duševne usmerjenosti za usodo družine in naroda.

Delo je vsebinsko izčrpno, v oblikovnem pogledu vzorno; vse, kar treba vedeti o viru življenja, je v njem zbrano, ne suhoparno, kakor so učene knjige v obče, ampak duhovito in naravnost zabavno, da se delo bere kakor napet roman o usodi sedanje kulture. Duhovnik in vzgojitelj, kulturni delavec in socialni politik, pa tudi zdravnik najde v njem ves pouk o temeljnih vprašanih življenja, pa tudi nešteto pobud. Zakoncem pa, ki imajo že družino, in bodočim zakoncem bodi lepo delo priporočeno kot varen in prijeten kažipot iz dvomov in stisk do veselejšega življenja.

H. Muckermann, *Erblichkeitsforschung und Wiedergeburt von Familie und Volk*. 4. Aufl. Herder & Co, Freiburg m Br. Cena Kart. 0.70 M. Ta poljubna knjižica je nekak zelo kratek izvleček prejšnjega dela.

Dr. A. B.

SOCIALNO IN GOSPODARSKO VPRAŠANJE.

Aleksič dr. Jakob, *Stanovska država*. (Po načelih okrožnice »Quadragesimo anno«). Maribor, 1933. Str. 88.

Ena poglavitnih sodobnih nalog je — naj mi bo dovoljena ta tudi sodobna beseda — »socializirati« socialne ideje okrožnice »Quadragesimo anno«. Socializirati, to se pravi: povzeti jih, razložiti jih, pokazati njih upravičenost in plodnost in jih posredovati skupnosti; najprej inteligenci, po tej ljudstvu; bodo naj skupna last vseh ali vsaj mnogih, tako mnogih, da bodo prešle v socialno zavest in bodo po njej dejavno oblikovale socialne razmere. Dr. Aleksič je povzel iz okrožnice idejo stanovske države in jo skuša približati socialni zavesti. Sam pravi, da je to »samo poizkus, nič več«. To je resnično, če mislimo vprav na to, da skuša to idejo »socializirati«. Samo na sebi je pa to sicer po obsegu

neveliko delo mnogo več kakor »poizkus«, je globokoumna krščanska socialna filozofija o človeku, o družbi, o stanovih in o stanovski državi. Osnova vsega je v prvem delu: o človeku. Na dnu vsake sociologije je antropologija, nauk o človeku, kakor po pravici naglaša Werner Sombart. Zato n. pr. francoska revolucija ni mogla ustvariti novega socialnega reda, kakor je dejal veliki ruski mislec Solovjev, ker ni imela pravega pojma o človeku. Na tej podlagi A. jako umno zavrača kapitalizem in marksizem, ker sta pravi pojem človeka izmaličila: izhodišče prvega je individualistični človek, izhodišče drugega kolektivistični človek, dočim je pravi človek občestveni človek. Občestveni človek ima četrto osnovnih torišč dejavnosti: sfero lastne osebnosti, sfero narode, sfero družbe in sfero nadnaravnosti. Najvišje občestvo je nadnaravno, Cerkev, v naravi je zopet četrto družb, ki so osnovne: družina, stan, narod, država. Lepo pojasnjuje razmerje poedinca do teh naravnih družb. Nobena teh družb ne sme človeka in njegove osebnosti zatopiti, toda, kakor izvaja s sv. Tomažem, na isti ravnini, glede na dobro iste vrste je obče dobro več kakor dobro posameznika in se mora posameznik socialnemu smotru podrediti — bonum commune potius est bono privato, si sit eiusdem generis —. Dobro tudi poudarja nasproti »univerzalizmu« Othmarja Spanna (ki mu sledi tudi koroška »Soziologengerunde« z dr. R. Blümlom na čelu v delu »Die neue Gesellschaft«, 1932), da nižje družbe niso »razčlenitev« iz države (Ausgliederung), ampak da je država le višek organizacije, ki ima po svojem bistvu, kakor določno naglaša Pij XI. v svoji socialni okrožnici, »subsidiären značaj«: kar dobro zmorejo nižje družbe, tega naj se država ne lasti: država naj ustvarja pravni red, brani vse družbe na zunaj in dopolnjuje nižje družbe v socialnem, gospodarskem in kulturnem pogledu. S tega osnovnega stališča je povsem jasno, da ne individualizem in ne kolektivizem ne moreta ustvariti pravega socialnega reda: individualizmu je poedinec vse, družba nič, kolektivizmu je družba vse, osebnost nič.

Iz osnovne ideje občestvenega človeka razvija A. v drugem delu (z nekoliko nedostatnim skupnim naslovom: »Ideja stanovske reforme«), kako ustvariti nov, srečnejši socialni red (ki naj se »idealu« vsaj približuje, četudi ga na zemlji ne bo nikdar mogoče popolnoma doseči). Govori o »človečanskih pravicah«, o reformi posestnih razmer, o reformi socialnih oblik (o stanovih in korporacijah) ter o obnovi nravi.

V tretjem delu je nekak načrt (program) stanovske družabne reforme. (Zase moram izpovedati, da bi ta načrt v tej knjižici rajši pogrešal ker z nekaterimi ne tako jasnimi in ne tako dočnanimi zahtevami mogočni vtis filozofskih razprav le moti in slabi.)

Aleksičevo delo je tudi sicer polno pomembnih misli (prim. str. 16 o kapitalističnih formah kot objektivizaciji kapitalističnega duha, str. 49 o proletarizmu kot bistvu socialnega vprašanja, str. 51 o posledicah proletarstva na delavčvo dušo, str. 56 o treh vrstah lastninske oblike v bodoči družbi itd.). Nekaj trditvev se mi pa vendar zdi manj točnih. Tako nekoliko moti, ko pravi na str. 14, da ločitev dela in kapitala ni vzrok kapitalizma. Ni pravi vzrok, a toliko je vendar resnično, da bi se brez te ločitve kapitalizem ne bi bil mogel razviti. Na str. 19 bo marksiste motilo, ko pravi, da Marx ne priznava »duha«. Duše bržčas ne, »duha« v modernem pomenu pa priznava, ko uči, da človek gospoduje nad produkcijskimi sredstvi. Na str. 54/5 se mi zdi dokazovanje za naravnopravno institucijo zasebne lastnine nekoliko nepopolno. Dokazu, da »naravna človečanska pravica, ki zahteva za vsakega človeka kot človeka, kot osebnost zadostno mero gospodarskih dobrin in eksistenčno sigurnost, s tem vsaj indirektno priznava, da je človeku zasebna lastnina dovoljena, ako si more na ta način pridobiti zadostno mero gospodarskih dobrin«, bodo marksisti ugovarjali še z

nekim »ako« ali »če«, namreč, če si bodo mogli tudi drugi, ki imajo iste »človečanske pravice«, na isti način pridobiti zadostno mero gospodarskih dobrin, čemur pa nasprotuje izkustvo, ki priča, da je velika večina ljudi na tisti način ostala brez zadostnih gospodarskih dobrin. Tu bi bilo torej treba dokaz še dopolniti. Na str. 66 bodo marksisti ugovarjali, da bi marksizem hotel postaviti na mesto kapitalistov »razred proletarcev« ali da »razredno družbo ovekovečuje«. Diktatura proletarcev, bodo dejali, ima vprav ta namen, odpraviti razrede, kjer je en razred izkoriščevavec, drugi pa razred izkoriščanec, da se pa to ne more izvršiti v 15. letih, je tudi jasno, če pomislimo, kako je kapitalistični duh vse prevzel. Tako je še to in ono, kjer bi bilo želeli jasnejšega in bolj določenega izraza. Tudi se mi zdi, da bi bil moral A. na koncu (seveda pred načrtom, ki naj bi itak izostal) še enkrat povzeti in pokazati, kako bi stanovska preuredba današnje družbe proletarce res »razproletarila« in kapitalizem premagala, tem bolj ker je sam omenil na str. 16, da je možen tudi »stanovski« kapitalizem. Morda bi tedaj »Beseda« ne bila napisala tiste odurne kritike. A. U.

Dr. Milan Ivšić: **Smernice naše gospodarske politike.** Zagreb, 1934. — Je to kratek propagandni spis, ki priporoča načrtno gospodarstvo za najboljše zdravilo naši jugoslovanski gospodarski krizi. Temelji na trditvi, da je sedanja svetovna gospodarska kriza posledica zgubljenega ravnovesja v človeku in njegovi duši, kar bo pa najbrže veljalo za vsako krizo. Vidi v francoskem gospodarstvu ideal, ki bi ga morali doseči, dasiravno sam gospodarski razvoj ni poznal nobenega izrečnega načrtnega gospodarstva. Privezanost na idejo in ideal načrtnega gospodarstva zavede pisatelja včasih do hudo spornih pojmovanj narodno gospodarskih pojavov. Je to skratka propagandni spis z vsemi vrlinami in sencami takih spisov. Priporočljiv pa je vkljub temu, ker je med prvimi sistematičnimi načrti, kako bodi urejeno načrtno gospodarstvo v Jugoslaviji. J. A.

A. Arnou, S. J.: **L'Organisation Internationale du Travail et les catholiques** (Mednarodna organizacija dela in katoličani) Editions »Spes«, Paris 1933. — Pater Arnou iz Družbe Jezusove je eden najmočnejših stebrov Mednarodnega urada za delo v Ženevi, kot strokovnjak in kot ognjevit apostol ideje mednarodnega sodelovanja na polju delavske zaščite. V katoliškem svetu je brez dvoma največja avtoriteta v Mednarodnem uradu za delo in najbolj uvaževana katoliška avtoriteta pri Mednarodnem uradu za delo. Knjiga, ki jo je posvetil organizaciji dela, je dragocen prispevek k literaturi o tem vprašanju, ki je pri katoličanih še dokaj pičila. Dragocena pa je posebno zaradi tega, ker skuša pobiti in bo tudi pobila predsodek, da nas Mednarodni urad za delo ne briga, češ da je večinoma v rokah socialistov oziroma politično mislečih diplomatov, ki katoliškim mislim zapirajo dostop v to važno delavsko ustanovo. P. Arnou posveča prva 4 poglavja Mednarodnemu uradu za delo samemu, analizira osnovna načela, iz katerih je zrasel in ki vodijo njegovo delovanje, razlaga tehnično organizacijo urada, opisuje priznanja vreden duh ljubeznivega sodelovanja, ki se tam razvija, tolmači temeljno mednarodno pogodbo dela in vse mednarodne pogodbe, ki so bile podpisane pozneje na njegovo iniciativo. V 5. poglavju najdemo krasno panoramično sliko mednarodnega položaja delavstva, statistične vpogleda, ki so v knjigi tako malega obsega seveda bolj navodila za študij kot pa znanstveni material. V 6. poglavju pa je obrazloženo ogromno znanstveno delo, ki se vrši v Mednarodnem uradu za delo. Celo stoletje ni na znanstvenem polju v vprašanju dela toliko zmoglo kot je Mednarodni urad za delo v 15 letih svojega obstoja. Najvažnejše je zadnje poglavje, v katerem Pater Arnou prehaja na odnose,

ki vladajo in ki naj bi v bodoče vladali med to ženevsko ustanovo in med katoliškim svetom. »Mednarodni urad se ne spušča v načelne boje, ampak skuša le zbrati vse socialne tvorne sile in jim pomagati, da njihov trud ne ostane brezuspešen.« Socialistični predsednik urada, sedaj že rajni Albert Thomas, se ni nikdar sramoval pokloniti se javno pred velikimi socialnimi okrožnicami papežev, ki so dajale človeški družbi nove socialne temelje. Urad je iskal najbolj pristrčnih zvez s katoličani in delil priznanja katoliškim delavskim in strokovnim društvam ter bil srečen, ko so prisedli katoliški duhovniki k njegovi mizi. Mnogo najboljših iniciativ iz čistih virov krščanskega socialnega programa je nastalo in rodilo uspehe zaradi tega sodelovanja, ki ga učeni sociolog želi še bolj globokega, še bolj obširnega, še bolj zaupljivega. L. K.

Koledar Mohorjeve družbe za l. 1934. prinaša zopet prav pestro in primerno vsebino o dogodkih življenja in smrti, verskih, narodnih, gospodarskih, socialnih in kulturnih razmerah in nalogah, ki jih mora široka plast naroda poznati, da se more v teh smereh udeleževati. Nima pa nobene povesti, ki za koledar tudi potrebna ni. E. B.

LEPOSLOVJE.

Ivan Cankar: **Zbrani spisi**. XVI. zvezek. Uvod in opombe napisal Izidor Cankar. V Ljubljani 1933. Založila Nova založba. Str. XIX. + 355.

Menda ni pri nas doslej še nobena periodična publikacija tako čvrsto, s tako železno doslednostjo izhajala kakor Cankarjevi zbrani spisi pri Novi založbi. Tu je res volja in moč! Komaj smo v I./II. številki letošnjega Časa naznanili XV. zvezek, že sporočamo v tej V. št., da je za letošnji božič — natanko po programu — izšel tudi že XVI. zvezek. Res, volja in moč kakor pri uredniku tako pri založnici.

Kaj prinaša ta zvezek? Ponatisnjene so tri Cankarjeve knjige: *Bela krizantema* (iz l. 1910), *Volja in moč* (iz l. 1911) ter *Lepa Vida* (iz l. 1912). Vendar bi se, kdor že odprej ima in pozna te knjige, motil, ako bi mislil, da s tem že tudi pozna vse Cankarjevo delo iz tistih dveh ali treh let. Kje pa so vsi manjši polemični spisi, kritike in podlistki, objavljeni v raznih tedanjih časopisih, časnikih in zbornikih! Po večini pač bodo čitateljem XVI. zvezka novi. Urednik Izidor Cankar jih je tu zbral pod dvojnimi naslovom: *Satirični spisi* (1909—1910) ter *Kritični in polemični spisi* (1908—1912).

Volje in moči pa Lepe Vide sodobna kritika ni popolnoma umela. Prvo je ocenjeval v DS-u Finžgar, a urednik Izid. C. pravi v opombah, da je ni umel docela pravilno; o Lepi Vidi pa je tedaj zapisal (DS 1912) urednik dr. M. Opeka: »To najnovejše delo C. sva brala dva moža (s Finžgarjem?) z izrečnim namenom, da izpregovoriva o njem v DS-u. Toda glej; zgodilo se nama je, da nobeden ni razumel, kaj Cankar hoče.« V Ljublj. Zvonu je Lepo Vido tedaj ocenjeval Voj. Molé s končno sodbo: »Osebe, ki jih je tu postavil na oder, so same sence; vsa drama obstoji samo iz besed.« Dr. Ilešič je v Slovanu (1912) sicer priznal, da se mnogim Lepa Vida zdi rebus in sfinga, ali njemu se je zdela jasna... in vendar jo je tudi on razumel — napak. (Opombe, 352 nsl.) No, in kako je z umevanjem danes, po 22 letih? Bolje? Popolnoma niso ljudje umeli še nobenega pesnika in ga ne bodo, ker vsak skrivnostno snuje v delavnici

svojege duha. Nemožče si je predstaviti, kakšno je bilo duševno razpoloženje, nastrojenje Cankarjevo, ko je pisal n. pr. Lepo Vido. Ali je melanholično mislil na smrt ob spominu na staro cukrarno in kako sta tam umirala Kette in Murn? Ali je bil njegov obraz ves v ekstazi, ko so njegove oči gledale lepoto v simboliki, v Lepi Vidi? Kdo ve? Vendar pa se mi zdi, da vse spise tega zvezka nekoliko bolje razumemo nego sodobniki in sicer — mislim — iz treh razlogov: 1. vedno bolj in bolj umevamo bistvo romantike, romantične poezije, 2. pomaža nam urednik, 3. bolj in bolj prodiramo v skrivnost Prešernove poezije, ki jo Ivan Cankar — bi si jaz upal trditi — organično nadaljuje.

Več, dà, precej značilnih črt ima romantika. (Fr. Schlegel, eden njenih očetov, je popisal 125 strani rokopisa, ko jo je označeval. Spektorski, Zgodovina soc. filozofije, II, str. 33.) Zlasti važna sta dva motiva, iz katerih je — razen iz drugih — vrela romantična poezija: a) romantično hrepenjenje (rom. Sehnsucht) po neskončnem, večnem, absolutnem, ki je bilo prešlo pri nekaterih romantikih v hrepenenje po Neskončnem, Večnem, Absolutnem, in b) izredno težnje po lepoti, po izražanju lepote, iskanje lepote, »rože čudotvorne« (Lepa Vida, str. 305), poudarjanje pomena prave umetnosti za ves narod, idealiziranje resničnega umetnika, poeta, ki ga pa v grudo, v praktično uživanje pogreznjeni človek seveda zaničuje, prezira. Umetnik skuša utelesiti, upodobiti lepoto, ima voljo — ali moč ima le malokateri. Odtod je tragika, disharmonija v njih srcih. Ta dva motiva a) in b), mislim, prepletata vse spise zvezka, polemične in leposlovne.

In razen tega nam urednik v uvodu krepko pomaža. Lepo nam n. pr. Lepo Vido (XV. nsl.) analizira in s tem umevanju približa. Zlasti za pojasnitev Milene sem mu hvaležen: zdaj vidim, da je res tudi ta tostransko usmerjena, kakor zdravnik.

Prešerna sem omenil v zvezi s Cankarjem. Zakaj? Že nekateri prejšnji zvezki, zlasti pa XVI. se mi ves zdi kakor amplifikacija (poetično razširjevanje) Prešernove Glose, Nove pisarije, Pevcu (Osrčenje), Sonetov nesreče itd.; kakor nanovo občuteno in povedano vse, kar je takrat glede umetnosti občutil in po svoje povedal Prešeren. Skoro na vsaki strani zlasti tega zvezka začudeni obstanemo: Kje je nekaj sličnega svojim sodobnikom povedal že Prešeren?

Poseben čar ima na nas — res je, da ne na vse — Ivan Cankar tudi zato, ker je njegova poezija iz živega življenja vzeta. Kaj ni n. pr. tisti študentek Dioniz o Lepi Vidi bil po večini vsak izmed nas v »peti šoli«? Ali pa, kakor resnično pove v »Naših umetnikih« (str. 61), da za umevanje umetnosti ni treba tako profesorja, kolikor oči in srca: »Profesor ima naočnike, občinstvo pa oči; profesor knjigo, občinstvo pa srce.« Kako še zmerom resnično je, kar je leta 1910 zapisal o vsiljevanju avstrijskega patriotizma v šolah! (Naredba!)

Dejal sem zgoraj, da se je romantika pričela s silnim hrepenenjem po neskončnem..., in se pri nekaterih romantikih spremenila v hrepenenje po Neskončnem, t. j. po Bogu. To jasno vidimo tudi pri Ivanu Cankarju: silno je hrepenenje oseb (in torej njegovo!) n. p. v Lepi Vidi po lepoti. In upravičeno tudi trdimo: po Lepoti, po Bogu. Cankarjev življenjski nazor je v tem času že odločno dualističen: svet in Bog, telo in duša! Urednik tudi to podčrtava: »Nespametno je bojazljivo se umikati spoznanju, da je ta življenjski nazor...« v zvezi z njegovim religioznim

doživljam v Sarajevu; tam je, morda prvokrat v življenju, slišal, da je Bog »absolutna lepota«.

Ali pa je bil — vsaj v tem času — Ivan Cankar veren katoličan? Urednik trdi, da ne (VIII), in pač po pravici. Saj časih zadenemo v knjigi naravnost na blasfemijo. Tako n. pr. v Lepi Vidi (str. 280): »O, bratje, težko je! Bog je dal človeku hrepenenje, za cilj pa ga je ukanil. Pokazal je hromcu pot: ná, hodi! — bergelj pa mu ni dal...« Pobilal je v tistih letih liberalno malomeščanstvo, Aškerčevo svobodomiselnost in »sveto mačeho«. Pa tudi »klerikalcem« ni bil ravno naklonjen. Kako se glasi konec Bele krizanteme? »Na ogoljeni suknji malomeščanske kulture se je svetila bela krizantema, romantična umetnost. Novi gospodarji domovine bi si radi pripeli na talar vsaj osatov cvet.« (Str. 161.)

Bil je pristaš socializma, ne pa pravega marksizma in historičnega materializma. Historični materializem se je upiral — piše urednik str. VI. — njegovi religiozno usmerjeni osebnosti. Dà, to po vsej pravici lehkó trdimo: Ivan Cankar je bil globoko religiozna osebnost. V januarski številki »Stimmen der Zeit« (1934) pravi jezuit Peter Lippert v uvodnem članku »Der religiöse Mensch in der Gegenwart« med drugim, da se religiozen mora imenovati tudi »idealist, ki s čisto dušo in v čisti norosti (Torheit) povsod išče to, kar je idealno, neskončno, pravično, ki išče popolno življenje in ki se nikjer ne more zadovoljiti s tem, kar je otipljivo, snovno, v vsakdanjosti koristno, ampak ki čez vse gore hrepeni ven v deželo večnih višav«. In takega vidimo Ivana Cankarja že prej, zlasti pa v razdobju, ko so nastajali spisi XVI. zvezka.

J. D.

Fraňa Levstika Zbrano delo. Knjiga V. Kritični spisi. Uredil dr. Anton Slodnjak. 1933. Izdaja Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani.

Dočim sta podjetna založnica in marljivi urednik dr. Slodnjak l. 1931. izdala Levstikovo leposlovno prozo (453 strani) in l. 1932. istega dramatične spise (470 strani — oboje je z lepo pohvalo naznanil »čas« (letnik XXVI, str. 339) — smo dobili lani nekako prvo polovico (do l. 1869. segajočo) kritičnih spisov Levstikovih. Nekaj teh spisov je zdaj prvič natisnjenih. Ti nas seveda najbolj zanimajo, posebno pa trije: »Kritika o Koseskem« (str. 197—267), ki zavzema kar petino objavljenega gradiva, »Berilo o slovenski književnosti« (str. 267—278), ki ga je L. čital kot tajnik Čitalnice v Trstu l. 1861, spis, ki je še danes in prav danes veličin kaži pot v zmedi duhov, »Dr. Janez Bleiweis in slovenstvo« (str. 288 do 294), spis, značilen za Levstikovo spravljalnost napram nasprotnikom, kadar je šlo za pravično stvar. Drugič ali celo tretjič pa so tu natisnjene sloveče »Napake slovenskega pisanja« (str. 101—152), »Gospodoma nasprotnikoma« (Bleiweisu in Hicingerju, str. 154—197), znana beseda o Ciglerjevi »Sreči in nesreči« (44—50), kritika o Pennovi tragediji »Ilija Gregorič ali Kmečki kralj« (294—321), dialog »Izprehod« — Jaroslav in Zlogolk se pogovarjati o prevajalcu Koseskem, »L. je v tem odlomku dosegel vrh svoje kritike« (Slodnjak, str. 35) — ter »Objektivna kritika«, nekakšen Levstikov pro domo sua. Razen omenjenih čitamo prvič še nekaj krajših stvari: kritiko Valjavčevih pesmi iz l. 1858, Zgodovino kritike v Novicah, O metriki srbskih nar. pesmi, in na koncu primerjamo še lahko »Osnutke in varijante« (351—376). Vse, kar je tu prvič obelodanjeno, se hrani med Levstikovo ostalino v Licejski knjižnici v Ljubljani

ali v Narodnem muzeju. Ponatisnjeno je tudi znamenito L. pismo Jurčiču o Desetem bratu, a g. urednik ga je uvrstil med Opombe (452—460), zato ga v kazalu zaman iščemo.

Marsikaj smo že doslej vedeli o L. kot kritiku, zdaj ga tu lahko podrobno študiramo. Saj je vsa izdaja tudi res prirejena strogo znanstveno, z največjim spoštovanjem do izvirnika (pravopisne urednikove spremembe so točno označene). Razen L. jezikovne kritike se iz Zbranega dela na premnogih mestih lahko učimo tudi estetske (n. pr. pri presoji Desetega brata Jurč.) V uvodu (str. 7—37) skuša g. ur. dognati, odkod L. kritični duh in kaj ga je vedno in vedno vleklo h kritiki; označbe posameznih sestavkov nas prav dobro uvajajo v čas in prilike njih nastanka. Marsikaj je g. ur. dognal, česar L. še ni mogel, n. pr. odkod je Koseski dobil snov za svojo Začarano puško. Opomb, prav koristnih, je ur. dodal kar 90 strani drobnega tiska (381—472), dokaz izredne natančnosti. Morda bi se dodala še ta: Če se L. pri poudarjanju potrebe samostojnosti slovenskega jezika in slovstva takó vneto sklicuje na stare Grke, ki jih je tudi bilo malo in so pisali kar v štirih narečjih, ima to vse od Kopitarja, ki mu je bil ta zgled priljubljen »konjiček«. G. ur. se z L. v vsem strinja, zlasti z ostro obsodbo Koseskega. »Lenoba in nesramnost sta materi Veselovega spačenega knjiž. jezika«, pravi dr. Slodnjak (str. 35). Ali je treba mrtve tako ubijati? In da je bila Veselova pesem — po trditvi L. — naša narodna nesreča, ter znak naše duhovne lenobe? Človek bi mislil, da je L. tu pretiraval. — Vsebinsko zapiskov bi pa kazalo pripovedovati v sedanjiku, kakor je običaj; prihranili bi s tem tudi papirja.

Že doslej obsega Zbrano delo tri zajetne, okusno opremljene knjige. Občudujemo založnico zaradi tolikega poguma. Želimo, naj bi ji bili Slovenci hvaležni in te knjige kupovali. (Stane izven naročbe na celotno zbirko — 85 Din.) Izdaja bo izborna ustrezala pri pouku slovenščine v vseh višjih razredih, dalje pri snovanju šolskih predavanj, slednjič vsem, ki — slovensko pišejo.

Škoda, da jezikovna kritika danes pri nas ni nič več — v modí.
J. D.

Slovenska sodobna lirika. Uvod napisal Rajko Ložar. Pesmi izbral in uredil Anton Vodnik. Jugoslovanska knjigarna. 1933.

Zbirka razgrinja pred nami lirično snovanje zadnjih 30 let. Morala je skoraj nujno iziti, kajti razbita sedanost in negotova bodočnost silita človeka k pogledu vase in terjata obračun nad preteklostjo. Duhovni kaos sodobnosti in rezek odklon duha v golo stvarnost, ki se vrši v teh dneh, sta močno pretresla tudi svet estetskih vrednot. Na drugi strani pa je bila tradicija lirične pesmi naše »moderne« (Župančič) tako silna v nas, da smo še do nedavnega časa nezavedno podlegali njeni sugestivni sili. Zato je bil ob pojavu novega liričnega izraza (Kocbek) že čas, da zavzamemo do pesmi preteklosti sodoben odnos. Zbirka podaja v ciklično ubranih celotah razvoj naše lirike od nastopa »moderne« do danes. Ložarjev uvod pa hoče biti nekaka stilna interpretacija tega razvoja.

V teh 30 letih liričnega ustvarjanja bi mogli ločiti tri mejnike po treh pesniških generacijah, ki se stilno in svetovno oz. življenjsko nazorno med seboj ločijo: tkzv. moderno (Cankar, Kette, Župančič, Murn), krog Izidorja Cankarja (Lovrenčič, Remec, Majcen, Bevk) in povojno liriko. Ob teh rasto: Sardenko v epično razvlečeno, nikdar religiozno globoko doživetvo versko pesem, Gradnik v strastno, tu pa tam nekoliko abstraktno izpoved

svoje nagonske nature, Maister v domoljubno in fantovsko vojaško popevko, Molè v svoj artizem, Golar v pratikarsko kmečko pesem, Gruden v narcisizem, Debeljak v reflektivno poudarjen impresionizem, Golia in F. Albrecht pa v socialno pesem.

Generacija iz l. 1899. (izid »Erotike« in »Čaše opojnosti«) je bila prva, ki je doumela skrivnost Prešernove pesmi in bila dovolj neposredna, da so se mogle svobodno sprostiti v njej ustvarjalne sile slovenstva. V njej je zopet zažuborel vreclec resnične lirike in zaplaval preko mrtvih vrtov. Vir ustvarjanja postane spet enkrat za Prešernom emocija, česar metrični rodovi pred njo niso doumeli. Elementi te nove pesmi so sveža prirodnost, sproščena ritmika (Kette), neposredno impresionistično doživljanje, na novo občutena muzikalčnost razpoloženj, onomatopoetičnost, smisel za notranjo ritmiko (Murn), kipeča fantazija, ki se sprošča v zanosne podobe, vonjiva metaforika, zvočne asonance, simbolično in dinamično doživljen izraz (Župančič). Na tej poti je ustvaril Župančič prvi za Prešernom novo slovensko pesem najvišjih kvalitet, ki je postala nujna sestavina naše duhovnosti.

Drugačno pa je stremljenje rodu, ki se je približno od 1910. zbiral okrog »Zore« in 1914. prešel z Izidorjem Cankarjem v Dom in svet. Dočim so se zgledovali prvi ob francoskem simbolizmu (Verlaine, Maeterlinck, Verhaeren) in Nietzscheju (Cankar in zlasti Župančič), so rasli ti vzporedno s predvojnimi nemškimi ekspresionizmom in nemško Heimatkunst. Njihova pesem je močno miselno poudarjena (Lovrenčič, Majcen), ob čemer pa včasih trpi umetniška neposrednost (Lovrenčič). Pomembnejše stvari kakor v liriki pa je ustvarila ta generacija v epiki (Pregelj, Bevk, zadnja Finžgarjeva dela) in kritiki (Izidor Cankar, Koblar), ki je končno spodmaknila tla neplodni idealistični estetiki (Mahnič).

Iz teh zrahljanih tal je zrasla povojna pesniška generacija, ki se je zlasti na katoliški strani zelo enotno razodela. Za njene najpomembnejše predstavnike moremo smatrati vsekakor Antona Vodnika, Jarca in Seliškarja. Prvi zori v intimno, religiozno nadahnjeno erotiko, ki si je ustvarila povsem lasten izraz, drugi se izživlja v abstraktnih, včasih zgolj možgansko doživljenih vizijah in je zlasti v prvih pesmih še močno odvisen od Župančičeve dikcije, Seliškar pa nam je ustvaril sodobno proletarsko pesem. Vsem pa je skupno stremljenje po novem, boljšem človeku, kateremu naj umetnost pripravlja pot. Tako je postal Anton Vodnik središče religiozne mladine, ki je začela pri nas tako zvano mladinsko gibanje, iz katerega so izšli Francè Vodnik, Pogačnik, oba Voduška in Kocbek. Bolj samostojni pojavi tega razdobja so Podbevšek, čigar pesem pa je z izjemo nekaterih primerov docela nepesniška, Srečko Kosovel, ki je gotovo eden najpomembnejših lirikov v tem času, le da je njegov izraz zasidran še v impresionizmu, in Ocvirk, ki ima močno kultivirano obliko, a je vsebinsko po večini prazen in človeško nezanimiv.

Urednik antologije je postavljen pred težko alternativo, da predstavi razvoj lirike v treh generacijah, da pa pri tem izbere le najboljše stvari, tako da je slika popolna, da pa pri tem vendar ne trpi kvaliteta. Anton Vodnik je bil vsekakor preveč širokogruden. Po kakšnem kriteriju je mogel sprejeti v zbirko »poete«, kot so Peterlin-Petruška, I. Albreht, Eller, Novačan, Glaser, St. Kosovel, Pretnar in Vida Taufer? Ali ne bi bolj opravičeno pričakovali, da pridejo v antologijo Vl. Levstik, Anton Erjavec in Tine Debeljak? Portreti posameznih pesnikov niso povsem

enakomerno izklesani. Pomembnost nekaterih je skušal nesorazmerno z njihovo kvaliteto preveč podčrtati z mnogimi pesmimi (Sardenko, Golar, Podbevšek), radi česar trpi estetska višina zbirke, dočim je druge predstavil bolj enostransko (Župančič), kar ne odgovarja resničnosti. Pri tem ali onem bi mogel in moral nekatere manj dobre pesmi zamenjati z boljšimi in značilnejšimi (Kette na str. 7 in 8; Vital Vodušek). Ponesrečen se mi zdi izbor pesmi Boža Voduška, za katerega pa odgovarja Vodušek sam. V splošnem pa je kljub naštetim napakam izbor dober in zadovoljiv. Zlasti se je uredniku posrečil oris Cankarja, Murna in Gradnika. Prav je tudi, da je prevzel v zbirko Faturja in s tem poudaril živo sklenjenost preteklosti in sedanjosti. Ob njem, Božu Vodušku in Kocbeku (!) nam knjiga ni le dokument, ampak tudi program.

Poglavje zase je uvod Rajka Ložarja, ki skuša s pomočjo umetnostno zgodovinske metode obrazložiti razvoj lirskega stila. Njegova naloga ni bila lahka, ker je to vprašanje z redkimi izjemami (Pregelj) pri nas še docela neobdelano. Zato mu štejem v priznanje, da je tvegala izpolniti to grdo vrzel v našem slovstvu. Drugo vprašanje pa je, če so njegove trditve tudi vselej zgodovinsko trdne.

Knjiga je v vsakem oziru izraz visoke kulture. Če prav sodim, bo tudi dobra četrtina vse lirike, ki je zbrane v njej, prenesla najstrožja estetska merila.

A. Ž.

Povesti Družbe sv. Mohorja:

M. Malešič, **Izobčenci**. Povest. (Slov. Več. 86 zvezek.)

Pisatelj nam v zgoščenem, napetem pripovedovanju oriše zgodbo, ki se v podobni obliki često dogaja v našem podeželju. Povest je bogata na pristnih slikah iz vaškega okolja. Vrši se v Belikrajini, a če odmislimo nekaj značilnosti, jo moremo postaviti tudi v druge naše kraje. Turje v fantovskem pretepu ubije Žbulovega Poldeta. Ko pride iz ječe, najde svoje dekle poročeno z drugim. A Barica, županova hči se z odkrito ljubeznijo zavzame zanj. — Postopanje z občinskima revama Katarino in Cecilijo je karakteristično za naše starostno skrbstvo. — Povest bi se dala radi zgoščenosti dejanj dramatizirati.

P. Dörfler: **Mutasti greh**. Poslovenil Janez Pucelj.

Samotarski ovčar se spozabi do nečistega greha nad nekim ubogim otrokom. Greh ga peče, vest priganja, a beseda o njem ovčarju zamre, pri spovedi ga zamolči in šele v smrtni grozi se mu iztrga priznanje, da se srce umiri trenutek prej, ko zastane.

Ali ne bi bil boljši naslov: Zamolčani greh? Moč zgodbe je v versko-psihološkem opisovanju ovčarjevih notranjih bojov pod težo krivde in želje za mirom. Pokaže pa tudi zunanje, vzgojno-psihološke vzroke in učinke. Mislimo pa, da je po slogu in deloma po dejanju za mnoge brave Mohorjevih knjig nekoliko pretežka in manj umljiva.

Velimir Deželić ml.: **Kragulj**, roman iz 9. stoletja. Poslovenil Lojze Golobič. — Življenje in delovanje sv. Cirila Konstantina (in sv. Metoda) v povesti! Ime Kragulj pomenja Konstantina in je v zvezi z dogodkom na nekem lovu v Konstantinovi mladosti, označuje pa dobro tudi polet njegovega duha. Snov je pač posebno v naših časih in razmerah vredna, da se tudi v obliki povesti našemu narodu v spoznanje in srce vtisne. Mislim, da bi se povest mogla dramatizirati ali prirediti celo za film.

E. B.

ZAPISKI.

SOCIALNI SVETNIK.

Na letošnjo Veliko noč bo z velikimi slovesnostmi v Rimu proglašen za svetnika oče salezijanskih ustanov Janez Bosko.¹ Kanonizacija bo še povečala ljudnost moža, ki mu je Previdnost poverila veliko poslanstvo za naše in za bližajoče se čase. Bog je izbral reveža, ga dvignil in postavil za voditelja v najbolj polnem pomenu besede.

Janez Bosko se je rodil 16. avgusta 1815 v selu *Becchi*, poleg mesta *Castelnuovo d'Asli* pri Turinu. (Danes je mesto zamenjalo ime v *Castelnuovo Don Bosco*.) — Dveleten je izgubil očeta. Vsakovrstne zapreke in velika beda v družini so zapirale pot ukaželjnemu, čudovito nadarjenemu dečku. Z neomahljivo vztrajnostjo se je prerival skozi neverjetno zapletene in obupne položaje. Moral je postati pastir, krojač, organist, mizar, strežaj v kavarni, slaščičar; skoz in skoz je moral biti prosjak; nikdar pa mu ni zginila iz srca zavest, da bo duhovnik in da bo ljubil dečke. Že sredi tega »boja za obstanek« je zbiral dečke, jih z igrami in »čarovnijami« zabaval in nato poučeval v veri. — V sedemnajstem letu je začel prvo gimnazijo, v sedemindvajsetem je bil posvečen za duhovnika. Še tri leta je obiskoval višje teološke študije in imel za učitelja blaženega Cafassa, nato se je odrekel vsaki normirani službi in brez sredstev pričel delo za mladino.

Malenkostni začetek svetovno-velikega podjetja je bila »Zdrava Marija«, ki

¹ Don Boskovo življenje je zelo popolno popisal Lemoyné v delu *Mémoires biographiques* (okrog 20 debelih knjig). Izšli ste tudi skrajšani izdaji (v dveh knjigah in v eni knjigi). Dober pregled nudi knjiga, ki jo je napisal promotor fidei Salotti, Il b. G. Bosco. Za razvoj notranjega življenja je krasen: *Ceria, D. Bosco con Dio*. Sicer je ital. literatura bogata na tem polju. — Velik odmev je našel na Francoskem Auffray, *Vie du D. Bosco*. Na Nemškem posebno: Mut, *Das Leben D. Bosko's*, Salotti, Lemoyné, Dörfler, Kerer, Von Lama in drugi. Hrvati bodo imeli od maja t. l. lep prevod Lemoyna v enem zvezku (500 strani). Slovenci imamo le: Valjavec, Bl. Janez Bosko, *Mezéz: C. Janez Bosko*. Z letošnjo majnikovo številko začenja *Sal. Vestnik* izdajati v prilogi daljši življenjepis, ki bo pa — žal — le počasi izhajal.

jo je zmolil dne 8. decembra, preden je začel poučevati o temeljnih verskih resnicah nekega ubogega dečka. Število »prijateljčkov« je raslo zelo hitro. Zbirali so se ob nedeljah, se igrali, zahajali v kakšno cerkev; cel teden pa so preživeli v pričakovanju nedelje. Zbirališča so krstili za nedeljske oratorije. Pregarjani so pač begali iz kraja v kraj, šele na šestem mestu so se ustavili. Oratorijem so sledile večerne šole, potem zavetišča, obrtne šole, konvikti, gimnazije, poljedelske šole, liceji, tiskarne, misijoni in polagoma ves ogromni aparat modernega totalitarnega katoliškega apostolata. Vse to sredi neprestanega nasprotovanja politične in celo cerkvene oblasti, sredi obupnih dolgov in v stalnem pomanjkanju denarnih sredstev.

Don Bosko si je vzgajal duhovnike iz dečkov, ki mu jih je Bog privajal. Kolika razočaranja je pač doživel, preden si jih je zagotovil! Tako je ustanovil družbo *salezijancev*, družbo *hčera Marije Pomočnice* in združenje *salezijanskih sodelavcev*. Vsem je skupen namen: reševati mase s vzgojo mladinskih mas, s tiskom in s pomočjo najbolj modernih pridobitev. Veselost in delavnost, podjetnost in skromnost so njihovi znaki.

Zelo zanimiv je način don Boskovega vzgajanja, ki sloni ves na družinskem duhu, na veri in na ljubeznivosti. Zanimiv predmet za študij je njegov konflikt s škofom, ki ga ni razumel, pa njegovo razmerje do vlad, ki so načelno nasprotovale vsemu, kar je bilo versko. Zanimiva njegova vloga posredovavca med Vatikanom in Kvirinalom v posebno težkih dneh, pri imenovanju škofov, po smrti Pija IX. in sicer. Zanimiv njegov del pri vatikanskem koncilu, posebno v zadevi papeževe nezmotljivosti.

Don Bosko je umrl 31. januarja 1888, star 72 let. Sedanji papež Pij XI. je preživel pri njem nekaj dni in študiral sistem njegovega dela. Vtis, ki ga je tedaj prejel, je bil nadvse globok. Ker ga dobro pozna, je sedaj mnogokrat osebno pospešil težavne in burne razprave za njegovo beatifikacijo in kanonizacijo.

Naj sledi nekaj misli iz papeževih nagovorov.

Ko je dne 20. februarja 1927 Cerkev priznala don Bosku junaško stopnjo čednosti, je papež izjavil, da je bil don Bosko tako izredno ženialen v svoji bistroumnosti in vztrajen v svoji podjetnosti, da bi bil sijajno uspel, kjerkoli bi se bil v življenju postavil. Ko je bil sedanji papež pri don Bosku, mu je ta zaupal, da ga je v začetku delovanja zelo mi-

kala čista, visoka znanost. Da je prav v ospredje apostolata postavil tisk in izjavil: »Tu mora biti don Bosko vedno v prvih vrstah.« Zlat ključ do zakladnice, ki je svetnikovo čudovito delavno življenje, je srce, ki je široko, da zanj veljajo besede: »*Dedit ei Dominus latitudinem cordis, quasi arena quae est in littore maris*«. En najlepših znakov visokosti njegovega duha je moč, ki z njo ohrani svoj duh vedno veder in miren, vedno vzvišen in z Bogom združen, kljub temu da je povsod navzoč in stalno zaposlen.

Odlok, ki je bil izdan ob tej priložnosti veli: »Teško si bo kdo predočil, kolike zasluge za vero in za človeško družbo si je pridobil in koliko slavo je sveti Cerkvi prinesel božji služabnik don Bosko, ta vredni zastopnik in posnemovavec Njega, ki je o sebi dejal: »*Prišel sem, da ogenj vržem na zemljo, in kako želim, da bi se že vnel*« (Lk 12, 49).

V minulem letu je imel sv. oče zopet dva slovesna govora in sta bila tudi izdana dva odloka o don Bosku. Posebno v prvem govoru se Pij XI. temeljito bavi z don Boskom in hoče kot v sintezi podati osebnost svetnika in njegovo delo.

Sinteza njegove osebnosti. »Sijajen stvor božji v naravnem, izbran umotvor božji v nadnaravnem redu... Tudi ko bi se bil ta svetli in bogati človek omejil na pot znanosti in vede, bi bil pustil za sabo globoke sledi... Ta človek, ki je imel čas le za delo, za nepretrgano delo, je vendar še pisal zelo mnogo: nad 100 del je napisal in nekatera izmed njih so izšla v milijonskih izdajah... S to čudovito in visoko duhovitostjo je družil srce, ki je bilo zlato, to je možato-očetovsko, ter obenem tako, da je poznalo vso nežnost materinske ljubezni, kot vedo vsi, ki so se mu kdaj približali... S tem srcem je sobivala volja, ki je bila junaška, nepremagana in nepremagljiva. Vsa tako mnogovrstna podjetnost in vsa tako izredna delavnost, vse tako silne in trajne težave je niso mogle ukloniti... Takemu duhu je stalo na razpolago telo, ki so ga bile srečna konstitucija, življenjska borba, še bolj pa močna volja, disciplina in pokora tako pojeklile, da je doseglo čudovito odporno silo in moč.«

Sinteza dela. »Sinteza osebnosti, dasiravno veličastna in sijajna, če je samo motrimo, se še veličastnejša prikaže kot vzrok v svojih učinkih, ako se primerja s sintezo don Boskovega dela. Salezijanci s Hčerami Marije Pomočnice štejejo 19.000 članov: to je vojska, in sicer vsa v prvi črti, vsa na delu, ki vre

in kipi: saj ni don Boskov, kdor ni delaven. 14.000 zavodov, 80 provinc (inspektorij), na tisoče cerkva, kapel, sirotišnic, mnogovrstnih zavodov, ki jih je že opredeliti težko. Več sto tisoč dečkov se sedaj vzgaja pri njih, a v milijone gre dó bivši gojenci. Drug milijon šteje so-trudništvo, ta don Boskova »dolga roka«, ki z njo tako daleč seže, da kar vse premore! Kljub vsem številkam se ni meriti ni oceniti ne more vse dobro, ki ga vrši in deli don Bosko: spomniti bi bilo le na 16 misijonov, pravih misijonov, in na več kot še enkrat toliko pomožnih misijonov, kjer don Boskovi sinovi in hčere delajo za spreobrnjenje svetnikov... Don Boskovo delo je razsežno kakor svet!

In tajna vsega uspeha? Don Boskova molitev, njegova stalna težnja k Bogu: »*Da mihi animas, cetera tolle*.« (Duše mi daj, drugo vzemi.)

V drugem govoru odgovarja sv. oče generalu jezuitov, ki se mu je zahvalil za beatifikacijo treh jezuitskih mučnikov in se izrazil o don Bosku: »Ves svet se bo veselil njegovega povišanja, saj gre za moža, ki pomeni celo dobo v zgodovini cerkve in človeške družbe, za moža, kakršne Previdnost le redko pošilja, da jih tem bolj cenimo, čim bolj so redki.«

Papež govori o kralju mučnikov Kristusu, o treh jezuitskih mučnikih, o vseh skritih mučnikih vernosti, poštenosti, čistosti, dela in potrpežljivosti. Nato nadaljuje: »V to mučeniško obeležje spada kar dobro don Bosko. Njegovo življenje je bilo resnično, pravo, veliko mučeništvo. Bilo je življenje velikanskega dela, življenje neizčrpljive potrpežljivosti in življenje tako polno ljubezni, da je bil dedek osebnosti, glave in srca še vedno na razpolago za kogarkoli, ki bi bil prišel kadarkoli, po kateremkoli delu in trudu. Bilo je stalno mučeništvo v težavah, stalno mučeništvo v trdotah mrtvičenja, krepko v junaštvu stalnega posta. Don Boskovo mesto je med junaki krščanske kreposti.«

Dekret o junaški stopnji kreposti postavlja don Boska med velikane svetniških vrst. »V oni pretežavni dobi, ki jo je razburjalo toliko gibanj med narodi, jo ogrožalo toliko prevratnih stremljenj, toliko sovražnih nakan proti Cerkvi božji, je vstal bl. Janez Bosko med drugimi zelo svetimi možmi kakor velikan, ki se napravi urno na svojo pot.«

Odlok »Tuto« govori o svetnikih 19. stoletja in postavi don Boska za velik kažipot (miliaris columna) narodom v teh težkih razmerah. Bog ga je zbudil, da bi nam bil svetel zgled duhovnika po božji

želji, neprekosljivega vzgojitelja mladine, ustanovitelja novih redovnih družin in branitelja sv. vere.

*

Svetniki so dokaz vedno iste in vedno sodobne Cerkve. Med njimi je socialno-karitativni in vzgojni svetnik don Bosko.

Dr. F. W.

Opomba uredništva. Škoda, da Slovenci nimamo izčrpnjšega življenjepisa tega čudovitega moža-velikana. Bi ga ne mogla izdati Družba sv. Mohorja?

ČUDEŽI IN KANONIZACIJA.

Dne 11. marca t. l. sredpostno nedeljo »Laetare«, bo papež proglasil za svetnico bl. Ludoviko de Marillac, soustanoviteljico usmiljenih sester, te velike družine, ki tudi v naši domovini tako blagoslovljeno deluje. Ob tem je zanimivo še to, da se je izmed dveh čudežev, ki jih Cerkev zahteva za kanonizacijo (can. 2138, § 1), eden zgodil v Ljubljani. Tu je namreč 29. januarja 1926 sestra Veronika (Neža) Hočevar po dolgotrajni težki bolezni, ki jo je spravljala vedno v novo smrtno nevarnost, po priprošnji bl. Ludovike nenadoma ozdravela in je od tedaj čvrsta in zdrava. Prvotni proces se je vršil v Ljubljani. Škofijska komisija je na podlagi izpovedi prič in strokovnih izpovedi poklicnih zdravnikov (zlasti hišnega zdravnika dr. V. Gregoriča) izrekla mnenje, da je bilo ozdravljenje čudežno vsaj »quod modum«, to je, glede na način, da je nenadoma ozdravela. Rimska komisija strokovnjakov-zdravnikov je na podlagi vsega materiala ugotovila ne le, da je hipoma ozdravela, temveč tudi da je bila nje bolezen (naravno) neozdravljiva. Po njenem poročilu so se vršile tako zvane kongregacije (antipraeparatoria 9. maja 1933, praeparatoria 18. jul., generalis ob navzočnosti sv. Očeta 24. okt., sklepna, ki je izrekla »constare 1. nov. 1933). Potem je še zbor kardinalov v konzistoriju 7. nov. izrekel svoj »tuto«, 12. nov. pa papež sam, češ da je ugotovljeno (constare) čudežno ozdravljenje sestre Veronike Hočevar neozdravljive zraslosti prsne mreže z osrčnikom in oslabelosti srčne mišice (»ab insanabilibus adhaesio-nibus pleuro-pericardicis cum insufficien-tia myocardica«, AAS XXV, 1933, 498) in da se zato more varno izvesti kanonizacija (tuto procedi posse ad canonizatio-nem).

Kanonizacija sama je dej cerkvene nezmotljivosti. Pri slovesni kanonizaciji zastopnik prosivcev trikrat ponovno in vedno nujneje (instanter, instantius, in-

stantissime) prosi, naj bi se kanonizacija izvršila. Po tretji prošnji reče tajnik: »Vstanite! Peter sam bo po svojem nasledniku izpregovoril. Poslušajte spoštljivo nezmotljivi njegov izrek, spominjajoč se neminljivih obljub Jezusa Kristusa!« Tedaj papež slovesno proglasi in »definira« (decernimus et definimus), da je ta in ta blažena svetnica. Da je torej ta in ta svetnik, ali ta in ta svetnica, to je po kanonizaciji nezmotljiva resnica. (Ni pa razodeta verska resnica in zato ne dogma v pravem pomenu, kar velja sploh za resnice, ki so le »drugotni predmet« cerkvenega učiteljstva.)

Vprašal bi pa kdo: Ali je torej tudi nezmotljiva resnica, da je to in to ozdravljenje, ki se navaja med zahtevanimi čudeži, res čudež? Vsa razprava o čudežih pri kanonizacijskem procesu dokazuje, s koliko previdnostjo Cerkev presoja taka dejstva. Na pomoč sta ji medicinska in teološka znanost (komisija zdravnikov in komisija teologov) in vendar se kljub temu še vedno pomišlja izreči končno sodbo, dokler niso vsi pomisleki odpravljeni in vsi dvomi razpršeni. Vendar tudi o tej končni sodbi ne moremo reči, da bi bila izrek nezmotljivega učiteljstva. Teološki dokazi dokazujejo nezmotljivost kanonizacije same in nič drugega ne. Toda če so čudeži pogoj kanonizacije, ali nimajo iste trdnosti kakor kanonizacija sama? Na to bi bilo odgovoriti: Imajo isto trdnost kakor naravno, človeško dognanje, ki se izrazi v kanonizaciji, a kanonizacija sama je več kakor naravno, človeško dognanje. V kanonizaciji se naravni, človeški sodbi pridruži varstvo Sv. Duha, da sodba ne more biti zmotna, in jamstvo, da ni zmotna. Sodi sicer človek, a papež, Petrov naslednik, in Petru in njegovim naslednikom je Kristus obljubil varstvo Sv. Duha, da bo gojil slovesno učiteljstvo nezmotno. To varstvo ni razodetje, ni inspiracija, ampak vprav nadnaravno varstvo, da papež ne izreče razsodbe, ki bi bila zmotna, ali če jo izreče, da je nezmotna. Če bi se torej kakorkoli primerilo, da bi čudeži ne bili pravi čudeži, bi bila kanonizacija vendarle nezmotna, saj more biti svetost tudi brez čudežev. Še bi morda kdo dejal: Če je tako, tedaj je pa vse poprejšnje preiskavanje in dogajanje o čudežih nepotrebno. Bilo bi nepotrebno, če ne bi bil Kristus postavil za papeže Petra-človeka, in Petrove naslednike — ljudi. A ker so ljudje, morajo po človeško ravnati, po človeško preiskati in doganjati. Sveti Duh samo jamči, da bodo dokončne sodbe nezmotne. Ali morda tako: Sv. Duh, ki jamči za nezmotljivost cerkvenega učiteljstva, hoče in skrbi tudi za to, da tisti,

ki imajo v Cerkvi učiteljsko oblast, že po človeško, s svojo znanostjo in s svojimi dognanji dajejo cerkvenemu nauku čim največjo izvestnost, nezmotljivo resničnost in izvestnost pa daje On s svojim varstvom, da je tako na veke dejavna Kristusova obljuba: »et portae inferi non praevalent«, zmeda v Cerkvi nikdar ne bo zmagala!

A. U.

TEORIJA O ZGODOVINSKEM POSTANKU VERE

(po Sigma: Naš svetovni nazor, 1934).

»Vera je nastala iz dveh virov:

1. Iz razmerja človeka do narave, iz odvisnosti človeka od nje.

2. Iz razmerja posameznika do družbe, ki v njej živi.

Ad 1: Človek je del narave in — od nje odvisen —. Pračlovek je bil sredi sovražne narave brez sredstev... pač pa je bila že v pračloveku razvita možnost, da je skušal odkriti zvezo med vzroki in učinki (kavzalna zveza)... Pri kulturno niže stoječih plemenih avstralskih otokov in osrednjih predelov Afrike opazamo, da je pri njih fantazija bolj razvita kakor razum... ki ne priznava nasprotstev v mišljenju in sklepih. Prav tak je bil tudi pračlovek. Iskajočemu vzroke naravnim pojavom se mu je v nemala bujna domišljija in vse pojave, ki si jih ni mogel razložiti, je pripisoval fantastičnim osebam, ki jih je ustvaril po svoji podobi, jim pripisoval nadnaravno moč in jih imenoval bogove.«

Tako Sigma o zgodovinskem postanku vere.

Teorija, ki jo Sigma izvaja, je a) nova in b) podana brez dokazov. Zadnje je umljivo, ker etnološke ali prazgodovinske podlage za to teorijo nikjer ni.

Že 70 let se ukvarjajo najrazboritejši veroslovci s preiskovanjem zgodovinskega postanka vere in vsi vedo, da je ta problem silno zažgaten, ker nimamo nikakih jasnih sledov, najmanj pismenih iz pradobe. Govoriti morejo etnologi le o relativni prakulturi, a absolutno najstarejša prakultura bo ostala etnologom večna zagonetka. Toda Sigma reši ta problem v par vrsticah z »absolutno« izvestnostjo!! Pri tem a priori izključuje osnovni pojem verstva: osebna najvišja bitja; kajti samo iz razmerja do narave in do družbe si je človek šele sam ustvarjal bogove. Pa odkod ve to Sigma? Stevilne in debele monografije so napisali v zadnjih desetletjih etnologi o najstarejših narodih: tako Gusinde o Selknam, Kröber o kalifornijskih Indijancih, Rasmussen o centralnih

Eskimih, Man o Andamancih itd. — Schmidt pa je priobčil že 4 debele knjige o prakulturni religiji: vsa ta raziskovanja kažejo v drugo smer: človek je teoretično priznal kot pravzrok vsega stvarstva Najvišje bitje, ki že od nekdaj biva —; praktično ga je pa častil z molitvami in daritvami.

Če Sigma sam prizna, da je poznal pračlovek kavzalno vez med vzroki in učinki, zakaj bi ne bil mogel torej sklepati od najvidnejših učinkov stvarstva na elementarni pravzrok vsega? Odkod ve Sigma, da ta pračlovek ni sklepal racionalno, čeprav mu prizna racionalnost, ampak da se mu je v nemala bujna fantazija in je pripisoval vse pojave fantastičnim osebam? Razlog, ki ga navaja, da je isto še danes pri nižje stoječih plemenih, ne drži. Kajti vsi raziskovalci od Cooka do Malinowskega in Holuba izjavljajo, da so ocenski, avstralski in afriški zamorci prav tako racionalni in razumni kot mi in da so trezni realisti; o kaki bujni domišljiji, ki ne priznava nasprotstev o sklepih, ki bi torej bila alogična, ne vedo niti etnologi niti prizadeti narodi ničesar.

Pa tudi vse, kar je nam zapustil pračlovek, to so risbe, orodja iz kamena, kosti in ročevine, lobanje itd., je tako realistično, trezno, je v taki ozki zvezi z vsakdanjimi potrebami, da je to vprav dokaz, da je bila realistična, racionalna smer pračloveka dokaj bolj razvita kot njegova domišljija. Ali ve Sigma za kake nove, nam nepoznane najdenine?

»Fantastičnim osebam, da je pripisoval nadnaravno moč?« Kakšnim fantastičnim osebam? Ali je personificiral naravne sile? Kako je mogel pripisovati nadnaravno moč, če sploh tega pojma še ni imel? Pa odkod pridejo pračloveku božanski pojmi večnosti, vse-mogočnosti itd. Očividno Sigma ne sluti ne psiholoških ne logičnih problemov tega vprašanja.

Kodojpanpe Kalifornijcev, Vatanineva Ognjene zemlje, Kari pri Semang, Mungangaua pri Kurnajcih niso nikakoli personificirani pojavi narave, ampak brez vseh naravno mitoloških potez.

Fiksna ideja, da kolektivna družba vse pojme ustvarja, je nevzdržna v luči etnologije. Pigmejci, ki nimajo, razen družine, nikake družabne organizacije, imajo jasen pojem Najvišjega bitja, njihovi sosedi zamorci, z razvito družabno organizacijo, so skoraj pozabili na to bitje. Odkod torej ta pojav?

Edini etnološki primer Tabu, ki ga navaja kot dokaz gospodarskega izvora verskih idej, je ponesrečen. Kajti Tabu so naloženi v Oceaniji, pri Eski-

mih na vse mogoče stvari in zadeve, ki nimajo nikake vezi z gospodarstvom.

Sigma je svojo teorijo razvil zgolj iz lastne domišljije in ima to srečo, da ga etnološko znanje pri tem ne obremenjuje in ne ovira! E.

ANALOGIJA IN BOŽJA SPOZNATNOST.

Zanimivo je, kako se v zgodovini filozofije problemi povračajo. Angleški filozof Herbert Spencer († 1903) je takole modroval o Bogu: Če je Bog, mora biti nekaj neskončnega. A Neskončnega naš um ne more spoznati. Zakaj Neskončno je neskončno, a naš um je končen, končno pa ne more zajeti neskončnega. Torej je Bog nespoznat (Unknowable). Seveda mora biti onkraj mej vsega končnega nekaj Neskončnega, a našemu umu je nedosežno, zato je za nas na tej meji le še molitev in molk. Tomaž Akvinski († 1272) si je vprav Spencerjev argument zastavil kot ugovor: Bog, če je, je neskončen. A neskončno ni spoznatno. Torej je Bog nepoznan Bog (Deus ignotus), — a si odgovarja, da je Bog za naš končni um res sam v sebi nespoznat, zato da je nemogoče intuitivno božje spoznanje, a ni nemogoče, da Boga spoznamo iz stvari, resnično pa je zopet, da tako bolj spoznamo, kaj Bog ni, kakor pa, kaj je, in da je prav za prav višek našega naravnega spoznanja o Bogu, ko spoznamo, da je Bog neizmerno več, kakor pa moremo spoznati. Ko je torej pri Spencerju »agnozija« (nespoznanje) na začetku, je pri Tomažu »agnozija« višek »gnoze« (spoznanja). S tem se tudi lepo ujema, kar je Spencer menil s tisto besedo »molk«. To besedo je rabil pri božjem spoznanju že Dionizij (Pseudo — Dionysius Areopagita) na koncu 5. ali začetkom 6. st. Toda ko naj po Spencerju umolknemo, kadar bi govor nanesel na vprašanje o Bogu, je pri Dioniziju »molk« zopet še le na višku spoznanja, ko spoznamo Boga, a spoznamo tudi, da po svojem neskončnem bitju presega vse naše spoznanje. Ko govorimo o Bogu, pravi, govorimo najprej z mnogimi besedami; potem z malo; potem le še z molkom. (Prim. moj Uvod v filozofijo I, 402 str.) Torej zopet ne »agnozija« brez spoznanja, temveč »gnoza«, a »gnoza« završujoča se v »agnoziji«.

Kaj naj pomeni takšno govorjenje? To, da je neko spoznanje o Bogu mogoče, a da je to spoznanje le analogno spoznanje. Prvi predmet našega uma, uči sv. Tomaž, je čutni svet in le iz čutnega sveta se moremo dvigniti v duhovni svet. Zato tudi o duhovnih rečeh nimamo svojstvih pojmov, temveč samo pojme, ki prvo predločujejo čutne stvari, a zaradi neke, dasi

zelo neslične, sličnosti morejo našemu umu predočiti nekako tudi duhovne reči. Takšno spoznanje imenujemo analogno in je osnovano na analogiji bitij, ki jih tako spoznavamo ter je med duhovnimi in čutnimi rečmi neka, četudi zelo neslična, sličnost — analogija —, zato so pojmovni »liki« čutnih stvari neki, dasi zelo neslični, »liki« duhovnih reči. Duhovne reči so »nalik« čutnim, zato jih tudi iz čutnih stvari »nalično« — analogno — spoznavamo. Tako je naličnost bitij — analogia entis — podlaga vse metafizike in vsega našega metafizičnega spoznanja o duhovnih rečeh in tudi o Bogu. Kdor bi to analogijo bitja zanikal, ta bi nujno zašel ali v »agnosticizem« ali v »antropomorfizem«. Ako bi trdil, da naši pojmi, povzeti iz čutnih stvari, predstavljajo z istim likom svojsko, brez nalika, tudi duhovne reči in Boga, ta bi potegnil duhovne reči na stopnjo čutnih stvari, ta bi si mislil Boga po človeško (antropomorfizem). Kdor bi pa med duhovnimi rečmi in čutnim svetom ne priznal splošnega odnosa, tudi ne analogije, ta bi moral hkrati zanikati tudi spoznatost duhovnih reči in Boga (agnosticizem).

V takšnem položaju je bil Kant. Skušal je na novo osnovati metafiziko in združiti senzualizem in racionalizem, a ker ni vpošteval ali ne poznal analogije, reži v njegovi metafiziki globoko nasprotje. Przywara je v posebnem delu (Kant heute. Eine Sichtung, 1930) pokazal, kako sta iz Kantove metafizike dva moderna misleca, Herrigel in Heidegger, logično razvila popolnoma nasprotujoči si metafiziki, Herrigel »metafiziko neskončnosti«, Heidegger »metafiziko končnosti«. V metafiziki gre za vprašanje, kaj je prvo ali zadnje. Herrigel je oprl na Kanta svojo, zgolj apriorno metafiziko, in mu je tisto prvo in zadnje »čisto spoznanje« kot »vir vsega bitja«. Iz čistega in absolutnega »Je« je vse, kar je. Zato je vse končno delež neskončnosti, v končnosti se razodeva neskončnost kot ista sama s seboj, tako da je končnost iz neskončnosti in v neskončnosti v skrajnem nasprotju z ničem. Neskončno, božanstvo, ki se »odzgoraj« deleži v končnost, a v končnosti ostaja isto samo s seboj, je torej vse, a »od zgoraj« — »theopanim«. Heidegger pa je oprl na Kanta svojo zgolj aposteriorno metafiziko in mu je prvo in zadnje »nič«. Na dnu vsega tiči »nič« in iz nič je vse, kar je, raztezajoč se iz končnosti nasproti neskončnosti, a tako, da je pred bitjem nič, za bitjem nič, ob bitju nič in bitje samo iz nič in težeče v nič. Božanstvo je v končnem sama s seboj ostajajoča istost produktivnega nič — »pantheizem«.

V teh skrajnih nasprotjih, ki se med seboj uničujejo, se kaže, kako velik pomen ima nauk o analogiji bitja. Seveda je pojem analogije dosti težak, kar se očituje že v Tomaževi formuli o »zelo neslični sličnosti«. Sv. Tomaž in drugi sholastični misleci so se mnogo trudili, da bi ga izčistili in opredelili nasproti agnosticizmu in antropomorfizmu. Tudi v naši dobi je izšlo to in ono delo o analogiji, a po bistrournosti brez dvoma vse presega delo jezuita E. Przywara.¹

Przywara motri analogijo bitja kot osnovo metafizike sploh. V prvi knjigi motri analogijo kot »formalni princip« metafizike, v drugi knjigi (ki pa še ni izšla), bo pokazal, kako se na tej podlagi snuje metafizika vsebinsko (o zavesti — o bitju — o svetu).

V prvem delu prve knjige razpravlja P. o metafiziki sploh, kakšna naj bo prava metafizika, ali naj bo »meta-noetika« ali »meta-ontika«, ali naj bo »transcendentalna metafizika« ali »metafizični transcendentalizem«, ali naj bo »apriorna« ali »aposteriorna«, ali naj bo »filozofska« ali »teološka«. V drugem delu obravnava problem analogije posebej. Pravimo posebej, ker se mu je že v prvem delu izkazalo kot »princip« metafizike nekaj, kar je uresničeno le v analogiji. V subtilni razpravi dokazuje, da je analogija kot analogia entis utemeljena v načelu protislovja. Analogija je »sreda v načelu protislovja« (Aristoteles); je »imanentnodinamično-smotno usmerjena sreda« (Aristoteles); je razmerje v stvareh med možnostjo in dejem, in med stvarmi ter Bogom (v stvareh bistvo — bit, v Bogu čista Bit); je razmerje v odnosu dveh bitij, katerih vsako je »drugače in drugačno«. V analogiji je »ana«, a ta »ana« je obenem »anō«, ki iz razmerja kaže navzgor. Kot »sredina« premaguje analogija nasprotje modernega »theopanzma« in »pantheizma« in starega nasprotja med Parmenidom in Heraklitom. Še z večjo subtilnostjo in naravnost čudovitem poznanjem filozofske književnosti kaže Prz. na to, kako se naglas v razmerju med »ana« in »ano« pri starih mislecih premika in ustvarja tako neke posebnosti pojmovanja istega osnovnega pojma analogije pri Platonu, Aristotelu, Avguštinu in Tomažu. Krepko je označil P. po vseh potanlih analizah dokončno teorijo o analogiji bitja pri sv. Tomažu. Po tem je bitno razmerje med Bogom in Ne-Bogom le-to: prvič, suverena božja transcendenca v intimni božji imanenci; Bog je kot bitno — eno

bistva in bili sam iz sebe sam v sebi in sam k sebi, toda ker je bistvo in bit stvar in nje vedno novo dejanstvo od njega, je Bog stvári intimnejši kakor ta sama sebi; drugič, to pa tako, da ima stvar pravo samostalnost svojega iz bistva in biti zedinjenega bitja in sicer po bistvu in po biti; tretjič, zato ima stvar v svojem »sem« dejansko — enega bitja pravo sličnost s »Sem« božjega bistveno-enega Bitja. Tako je med stvarjo in Bogom »ana«, t. j. razmerje (proportio), a tako da je obenem »anō«, t. j. presežno razmerje (excedens), torej tako da je »excedens proportio«, a vendar »proportio«. Po tem se ravna tudi naše spoznanje o Bogu: spoznamo iz stvari, da je, a bolj, kaj ni, kakor pa, kaj je, a vendar tudi nekoliko, kaj je, a najbolj, da je neskončno več, kakor moremo pojmiti.

Metafizika vobče se razodeva Przywaru v tem-le obrazcu:

»Sosein als Dasein als »Sosein als
Dasein
über
in
»Sosein in — über Dasein« in —
über »Sosein in — über Dasein.«

Že ta obrazec tudi nekoliko kaže, da P. ne misli le bistrournno težke misli, temveč se tudi bistrournno težko izraža. Želeti bi pa bilo, da bi s svojo bistrournnostjo zamislil težkim mislim prozornejši in umevnejši izraz. Še bi pripomnili, da včasih kak citat le preveč pretiska, da bi dobil iz njega kar najbolj mu prijajoči zmisel. Le en primer! Trikrat (na str. 94, 135 in 140) navaja Tomaža De veritate q 24, a 1 corp, češ da duh-stvar nima od Boga le tega, da je »causa« (da deluje), temveč tudi, da je »causa sui«, da je tako deležen »najvišje samostatnosti« (94), »nekake notranje-svetovne božanstvenosti« (135) »kakor božjih potez kot praosnova samega sebe« (140). In vendar sv. Tomaž (Contra gent. I, c. 22) izrecno uči, da nič ne more biti »causa sui«, vzrok samega sebe, ne stvar ne Bog, ker je to protislovno. Na dotičnem mestu pa sv. Tomaž ne pravi, da je duhovna stvar »causa sui«, temveč le »causa sui ipsius in movendo« ali kakor pravi nekaj vrst prej »causa sui motus«, to se pravi, da je svobodna in se sama svobodno odloča (saj je že vprašanje tako zastavljeno: utrum homo sit liberi arbitrii, ali ima človek svobodno voljo). In še pri tem, da je »causa sui motus«, po sv. Tomažu potrebuje božjega sodelovanja. Tako »zelo neslična« je kakršnakoli samodejavnost stvari absolutni božji samodejavnosti.

A. U.

¹ Erich Przywara, *Analogia entis*. Metaphysik. I. Prinzip. Verl. Kösel & Pustet, München. Str. XVI, 154.

ALI JE POEDINEC RADI SKUPNOSTI, ALI JE SKUPNOST RADI POEDINCA?

O tem danes važnem vprašanju razpravlja p. Edelbert Kurz, O.F.M. v svoji knjigi *Individuum und Gemeinschaft bei hl. Thomas von Aquino* (1932, München, Verlag Kösel und Pustet, strani 160). Prav posebno zanimiva pa je v dobi etatizma v najostrejših oblikah ta knjiga še zato, ker poskuša odgovoriti na to vprašanje iz nauk Tomaža Akvinčana. In res moramo reči, da je tudi odgovor zelo presenetljiv, zakaj glasi se, da je človek radi države in za državo, čeprav je ta odgovor toliko pogojen, da se tiče to le skupnih stvari med državo in poedincem (si utrumque in eodem genere). Uvodno geslo se namreč glasi: *bonum commune melius est et divinius bono unius, si utrumque in eodem genere*.

Avtor podaja najprej izjave različnih avtorjev o tem načelnem vprašanju in med njimi najdemo prav odlične znanstvenike kot so n. pr. Zeiler, Schneider, Cathrein, Pesch, Montaigne, W. Müller, Tröltzsch, Stein, Kuhn, Goyau, Hitze, Grabmann itd. Nato preide na zadevni nauk sv. Tomaža in tu se začne povsem novo, originalno delo, zakaj avtor je moral preiskati vsa Tomaževa dela. Najprej preiskuje Tomažev nauk o »unitas ordinis« (enoto reda) in najde, da je Tomaž po neki stvari zastopnik »individualizma«, kolikor trdi, da je samo poedinec realno eksistentno bitje (nihil substituit nisi individua in genere substantiae; unum enim et ens se consequuntur). Vendar pa takoj v naslednjem poglavju o stališču posameznika v družbi in skupnosti ugotovi, da je posameznik samo del celote. Zanimivo je, da najdemo že pri Tomažu pojmovanje celote kot »totum« in ne kot »summa« (vsota) posameznih delov. Bog vidi vedno najprej samo celoto in v njej noben del ne stoji sam zase in samo radi sebe. Zanimiva je tudi ugotovitev, da je bil človek socialno in skupnosti podrejen bitje že pred prvim grehom, torej že v paradizu in ne šele radi kazni. Tomaž pojmuje »bonum commune« kot resnični in samosvoji ter nujni »bonum«, ki pa še ni dosežen z vsoto »bonum particulare«. Zato je jasna določitev, da je »bonum commune melius bono privato«. Kurz ugotavlja, da se ponavlja pri Tomažu trditve, da je lepše in bolj božje stremeti za blaginjo narodov in držav kot pa za blaginjo poedincev, okrog šestdesetkrat. Takoj pa najdemo važen pristavek, da velja to razmerje le »si utrumque in eodem genere«. Zakaj »bonum gratiae unius maius est quam bonum naturae totius

universi«. To je pojmovanje krščanskega individualizma, ki ima seveda samo to od drugod privzeto ime.

Glede zemskih razmerij, med katere spada tudi država, je važen citat: »ipse totus homo ordinatur, ut ad finem, ad communitatem, cuius est pars«, iz česar sledi, da človek ne more biti dober, če ni v pravem odnosu do »bonum commune«, čeprav loči Tomaž po Aristotelu »virtus boni civis« (krepostnost) od »virtus boni hominis«. Seveda velja ta razlika le za realna državna razmerja, ne pa za idealno. Zato je zelo precizno rečeno, da »bonum proprium non potest esse sine bono communi«.

Nato prehaja avtor po tem načelu k odnosu posameznika do družine in prijateljstva ter ugotovi po Aristotelu, da je prijateljstvo največja zemeljska vrednota; vendar pa se mora tudi ona ukloniti »bonum commune«, ker tudi o teh razmerjih velja, da je posameznik samo del družine in prijateljstva. Nato sledi načelno razmerje Tomaža do komunizma, kjer ugotavlja Kurz, da Tomaž venomer poudarja dolžnost do »societas«. Tomaž opozarja na Aristotelov nauk, da je bitje izven družbe ali žival ali Bog. Uči tudi, da bi obstajal v paradizu nekaj komunizem, po grehu pa je potrebna privatna lastnina, toda le radi lažjega doseganja »bonum commune«. Tudi do države je človek v razmerju kot del do celote. Tomaž je država »communitas perfecta« in zato ima oblast nad poedincem »de iure naturalis et divino«. Seveda velja to zopet le glede zemeljskih stvari, glede teh pa je »bonum commune« zopet nad »bonum particulare«.

Šele sedaj pa se loti avtor glavnega vprašanja, ali ne obstaja vendar država le radi blaginje posameznika. Glede tega ugotovi najprej Aristotelovo stališče, da je človek radi države in se vpraša, ali je Tomaž v nasprotju z Aristotelom, zakaj krščanstvo vendar uči, da človek ne obstaja le radi države, ker je vendar po svoji duši namenjen za onstransko življenje. Vendar ugotavlja avtor, da dobi Aristoteles pri Tomažu vedno prav in pokaže na zelo zanimivih primerih, ki spadajo stvarno k obravnavani temi, medsebojno razmerje obeh mislecev (§ 24). Potem pa preide avtor na človekovo metafizično plat in pokaže Tomažovo stališče glede države in človekove onstranske namenjenosti. Tu najdemo nauke, da človek ni samo radi države, da so vse stvari za človeka in za njegov poslednji namen, da je »bonum animae« nad vsakim »bonum commune«, da mora človek v metafizičnem pomenu najprej sebe ljubiti, ker išče najprej svojo »perfectio« in

podobno. Zato rabi človek le Boga in naj v vsem gleda le na Boga. To je torej zelo močni poudarek človeka in posameznika. Kako pa je torej spraviti v sklad ta navidezni individualizem in pa prej podano stališče, da se mora posameznik podrediti skupni blaginji? To izvrši Tomaž na ta način, da pokaže, da je »bonum commune« končno Bog, torej isto, kar je tudi končni cilj posameznika, čeprav je prost in ljubi najprej samega sebe in svojo popolnost. Toda ta rešitev, ki je postala naenkrat uvidevna, vendar preobrne vse to, kar je avtor doslej govoril o »bonum commune«. Zakaj tu smo doslej vedno mislili na realne socialne skupnosti, ne pa na nerealno skupnost z Bogom. Doslej smo obravnavali z avtorjem problem le sociološko, tu pa najdemo nenadoma metafizično rešitev. Kako si torej Tomaž misli to enačbo: bonum commune est Deus? Iz razpravljanja uvidimo, da si misli Tomaž Boga tu kot »dux communitatis«, ki je sestavni del »bonum commune« kot je vojskovodja sestavni del armade. Tako se izkaže, da je glavni poudarek »bonum commune« izražen v človekovem razmerju do Boga, ki ima največ pravice do človeka.

Nato preizkuša avtor še problem zapovedi ljubezni do samega sebe in do bližnjega in pokaže nekaj kolektivistični sistem v ljubezni do Boga, ki je izvor vsake ljubezni do sočloveka. Tako tudi ljubezen do sočloveka ni individualistično, temveč kolektivno utemeljena iz ljubezni do Boga. Tudi Cerkev pokaže po Tomažu kot skupnost, ker jo imenuje enostavno »corpus« ali »corpus mysticum aut spirituale«. Po Aristotelu imenuje Tomaž sicer samo državo za »communitas perfecta«, toda to le med človeškimi skupnostmi, Cerkev pa mu je »communitas divina«. Posameznik pa ima svojo vrednost le kot »membrum« Cerkve. Tako zopet vidimo, da je tudi pri Cerkvi socialno dobro nad posameznikom. Končno pa pokaže avtor še eno, nebeško skupnost.

Iz vsega vidimo, da prevladuje pri Tomažu skupnostna misel nad poudarkom posameznika, čeprav tudi tega močno upošteva. Splošno je posameznik podrejen skupnosti in to tako, da je v samo tuzemskih zadevah podrejen državi, v onstranskih pa Cerkvi. Ta zaključek je za sodobno miselnost nekoliko nenavaden, ker smo navajeni gledati različne skupnosti tudi v službi posameznika in je »posameznik v službi skupnosti« postalo že nekako sekundarno razmerje. Toda to našo miselnost potrjuje tudi Tomaž, ker trdi, da nobena skupnost načelno ni proti

posamezniku in da ima človek le korist od navezanosti na skupnost. Ta rešitev je seveda predvsem teoretično-sociološka in tako načelna, da ostane v tej obliki veljavna, čeprav so praktično razmere kdaj drugačne. V celotnem sistemu, posebno pa v enačbi: bonum commune est Deus, pa ima seveda Tomaž tudi za zemeljske skupnosti prav, kolikor bi one skušale to enačbo praktično uveljaviti.

Dr. Gogala.

VSEUČILIŠČE IN POKLICI S PROVIZIJO.

Mislím, da sem že v naslovu vse povedal, akoprav po obrazcu: pars pro toto. Ni mi torej potrebno, da mnogo razlagam.

Ne drži, da so n. pr. matematika, fizika, kemija tehniku isto, kakor so te vede vseučilišču. Tehnikom so te vede samo sredstvo za njihove tehniške namene, dočim se peča modroslovna fakulteta s temi vedami radi njih samih in radi njih zveze z modroslovjem, pa s pedagogiko in z didaktiko.

Prejšnje strokovne visoke šole so pripravljale svoje slušatelje za posamezne panoge gospodarstva, bilo javnega, bilo privatnega. To je namen strokovnih šol; a ni to namen vseučilišča. Odtod toliko zveze strokovne izobrazbe v njenem praktičnem izvrševanju s — trgovino. Nikdo se ne bo n. pr. spottikal nad tem, da služi inženir tudi z zastopstvom velikih tvornic provizijo. Vse to je v redu, saj služi tehnika gospodarskemu napredku, prometu, trgovini, a ta je po svojem (vsaj po našem, pravniskem) pojmu bistveno zvezana s spekulacijo.

Ne žalgal pa bi se zaslužek provizije s poklicom učitelja, profesorja, sodnika, odvetnika,* — ali pa je morda boj za pravico igra na slepo srečo? Kdo bi resno smel kaj takega trditi?! —, pa vladnega uradnika, duhovnika, zdravnika. Vsi ti se že na vseučilišču pripravljajo za svoje poklice z nekim širjim, a ne samo strokovnim, marveč z modroslovnim pogledom na svet in na njegovo življenje, z izobrazbo, ki nima namena, služiti gospodarstvu, vsaj ne neposredno.

Niso torej za razlikovanje pripadnikov »universitatis scientiarum« merodavni: lawn tennis (dokler so mlajši), avtomobil, lastna loža, modna obleka itd., pa »Vrnil se je« in sl., marveč je merodaven moment namena službe in poklica. A zdi se, da se bo tudi prvo tembolj posušilo, čimbolj se bojo strokovne šole vezale na staro vseučilišče.

* »Amerikanizem« napravlja tudi tu — »honorar« v odstotkih — izterjanega zneska. — Op. pis.

Izveti je od strokovnih visokih šol visoke šole umetnosti.

Tudi one nimajo namena služiti gospodarstvu, akoprav se dandanes toliko poudarja »stvarnost« in »smotrenost« (»shodnost«) kot temeljni princip moderne arhitekture. Kaj je potem ostalo od — specifično estetskega momenta?

Zato bi ne priporočali niti pripadnikom teh poklicev, da »mimogrede« podpirajo tudi tvornice za — glazbila itd. »uz proviziju«, čeprav velja morda tudi tu: »de gustibus non est disputandum.«

Dr. M. Malnerič.

»POSLANSTVO BESEDE«.

V drugi letošnji številki »Ljubljanskega zvona« je napisal Vl. Levstik razpravo »Poslanstvo besede«. Jezik, pravi, je lastnost, ki najbolj nesporno označuje pojem naroda. »Dokler bomo Slovenci imeli svoj jezik, toliko časa bomo.« Razglablja o vprašanjih: V čem je skrivnost vpliva jezika? Kje je zasidran v nas? Kakšna je naloga, kakšno je poslanstvo jezika v življenju vsakega človeškega bitja, v življenju in zgodovini vsakega naroda? In končno: kje so sledovi poslanstva slovenske besede in kam nam kažejo pot? (str. 66). Odgovor:

1. »Pomen jezika se napoveduje že v tem, da je njegov začetek na razhodišču človeka in živali.« Brez jezika bi človeštvo ne moglo ustvariti kulture, kakor jo je, niti je ohraniti.

2. Materinski jezik nam vse vrednote ovija s posebno melodijo, čarom in opojem. Samo en jezik je, »ki si ga najprej, najgloblje, najpopolneje doživel: jezik tvoje krvi, tvoje duše, tvoje najgloblje izpovedi samega sebe« (69). Izguba materinskega jezika povzroča občutek »duhovnega zadušenja« (69).

3. Zgodovina slovenskega jezika, ki jo pisatelj vznešeno lepo očrta, dokazuje notranjo moč, notranje poslanstvo slovenske besede. Vprašanje slovenskega jezika je po vsem tem »izključno vprašanje življenjske moči tega jezika.« (75)

4. »Poslanstvo naše besede še davno ni končano. — In nikoli, za nobeno ceno, nikomur in ničemu na ljubo — ne more biti govora v tem, da bi (ladja slovenske besede) zgrnila jadra.« (75)

Iz močnega notranjega prepričanja je napisal Vl. Levstik ta članek. Čeprav med Slovenci ne more in ne sme nihče dvomiti nad notranjo silo in poslanstvom našega jezika, je vendar prav in potrebno za nas in za brate, da se tudi o tem piše. A vendar po našem prepričanju članku

manjka jasnosti in odločnosti v vprašanju o možnostih dejanskega uveljavljanja in neoviranega vršenja »poslanstva besede«. Zastira pogled na dejanske razmere. Čemu pa je sploh danes nastala debata in nemir o stvareh, o katerih prav nič ne dvomimo in radi katerih je naš narod z veseljem Jugoslavijo soustvaril in hoče v njej živeti? Ne samo neovirano uveljavljanje besede kot ljudske govornice ali kot književnega jezika, ampak polne dejanske enakopravnosti, popolne varnosti svojega jezika hoče na vseh področjih življenja. Duh bratstva, sorodstva, ene družine, jugoslovanstva, ki se tvori tudi iz podobnosti jezikov in je več kakor samo zavest državno-politične ograje ali aparata, vendar nikdar ne more skušati rušiti individualne svojine bratov ali izrivati njenega uveljavljanja na kateremkoli skupnem področju.

Tu so vzroki vznemirjanja po časopisih in v debatah. Politika res ne more veljavno rešiti vprašanja slovenskega jezika, zahtevamo pa s polno upravičenostjo sklicujoč se na ustavo in na najvišje izjave, da tudi ne ovira dejanskega uveljavljanja »življenjske moči tega jezika« in njegove realne enakopravnosti, ampak jo podpira. In vsak politik in vsak kulturni in narodni delavec, pa naj si bo kakršnekoli stranke, vsak pokret med nami mora v tem pogledu dati svojemu narodu nedvomno in jasno jamstvo z besedo in dejanjem.

Pisatelj prav dobro poudarja živo vez med jezikom in drugimi narodovimi duhovnimi in нравstvenimi vrednotami in opozarja na germanizacijo in italianizacijo. Kako pa se je ta vršila? S šolsko vzgojo, upravnim načinom, gospodarskim pritiskom so slovenski mladini in odraslim polagoma zamorili vero in ljubezen do materinskega jezika in z njim zvezanih vrednot. — Poslanstvo naše besede je samo v sebi teoretično tudi zanje še enako, a v njih samih je umrlo. Pripomnimo še, da se je to začelo v njih rušiti deloma neposredno po splošnem uvajanju nematerinskega jezika, deloma pa indirektno po uničevanju duhovnih in нравstvenih vrednot v njih. Nemčur ali italijanaš je bil ali radi tega, ker so mu vcepili misel o manjvrednosti materinskega jezika ali — še slabši tip — ker je s tem upal doseči osebne gospodarske ali druge ugodnosti. Čim bolj izobražen je, tem večja krivda ga zadene.

Mimogrede omenim evolucionistično hipotezo »o orangutangju, šimpanzu in slonu, konju in psu ter človeku« (11). S poetično lahkoto se pri nas take hipoteze predpostavljajo kot samoumevne resnice.

I. F.

Herderjev leksikon.

Der große Herder. Nachschlagewerk für Wissen und Leben. V. Band: Ganter bis Hochrelief; VI. B.: Hochrhein bis Konsequenz; VII. B.: Konservativ bis Maschinist. Cena posamezne knjige vez 34.50 ali 38 Mk.

Z občudovanjem moramo priznati, v kako kratkih presledkih prihajajo obszčni zvezki tega pomembnega dela Herderjeve založbe. V treh letih je izšlo že sedem zvezkov in gospodarski atlant, nad polovico dela je torej dovršenega. To je pač znamenje, da je bila vsa tvarina po večini že pripravljena, preden je leksikon pricel izhajati in so uredniki le še vstavili najnovejše podatke.

Peta knjiga je seveda urejena po istih načelih kakor prejšnje, prinaša zopet mnogo (58) posebnih člankov o najvažnejših predmetih raznih področij človeškega življenja in udejstvovanja, od verskih pa do vsakdanjih materialnih. Omenjamo jih le nekaj: molitev, duh, vest, vera, milost, Bog; statistika in nazadovanje rojstev, spolno življenje z etično-pedagoškega vidika, grško-pravoslavna cerkev, hinduizem; občina, občestvo, združništvo, družba, strokovne organizacije; Goethe (2 članka), gotika, Germani, gorovje, ledeniki, Velika Britanija; plinska vojna; denar, zlato; zelenjava, kurjava in zračenje itd. Mnoge članke ponazorujejo tudi čeprav majhne, vendar zelo jasno in ostro izdelane slike, nekaj tudi v štiri-barvnem tisku.

Šesti zvezek ima v 1726 stolpcih uvrščenih 45 posebnih člankov in 1898 sličic in slik. Izmed pomembnih člankov naj jih naštejemo samo nekaj: Humanizem, individualizem, mladost in mladinsko gibanje, kapitalizem, katoliška cerkev, katoliška akcija, katoliška restavracija, otrok, otroški izraz, cerkev in država, klasicizem, kolektivizem, komunizem. — Ze ta imena dokazujejo, kako je posebno v tem zvezku nakopičenega silno veliko res sodobno življenjskega znanja. Vsa vprašanja moderni človek občuti kot probleme ali naloge, manjkajo pa mu prepogosto osnovni jasni pojmi.

Posebej omenim iz tega zvezka razpravo Jesus Christus. V desetih stolpcih je stisnjena, v jasni obliki, preciznem in živem izrazu povedana. — Na koncu pa navaja najboljšo novejšo literaturo.

Sedmi zvezek ima 1696 polstrani teksta, 130 posebej vloženih slik v različnem tisku; vsega skupaj pa ponazoruje tekst 1558 slik. Slučajna začetna beseda »Konservativ« in končna »Maschinist« označujeta prav dobro zasnovo te knjige kakor celotnega dela: ohraniti stare vrednote, izhajati iz tega, kar je preizkušeno v kulturi, ljudskemu življenju, religiji, a z namenom pokazati snovanje, gibanje v modernem človeku, družiti torej v obdelavi slovarja statično in dinamično načelo. Tako so tudi zasnovani vsi okvirni

članki in zato v resnici življenjski, čeprav obravnavajo morebiti zgodovinske predmete. V članku »Lebensgestaltung, Lebensführung, Sinn des Lebens« se jasno razgrinja življenje kot naloga tako v horizontalnem odnosu do človeka, kakor tudi v vertikalnem do narave in do Boga. Tudi članki »Kritik, Kunst, Literatur« ne kopičijo samo mrtvega znanja, temveč posegajo v sodobno življenje in so tudi v takem slogu napisani, po jasnih opredelitvah pojmov razkrivajo organsko zvezo te vrste človeškega življenja z drugim življenjem in udejstvovanjem. Podobno moremo izjaviti tudi v člankih o sodobnem slikarstvu, liriki, pesmi, pravljici in o karakteristikah različnih umetnikov in pisateljev (Kralik, Leonardo da Vinci, Lessing, Li Tai-Po, Lope de Vega, Th. Mann i. dr.).

Izobrazenec se bo lahko iz tega zvezka poučil zanesljivo in hitro o vseh bistvenih stvareh iz liturgije, liturgičnega gibanja, o ustroju cerkvenega vodstva (Kurie). Očrtan je pomen dveh velikih osebnosti, Lutra in Leona XIII. Prvi ocenjuje mirno in stvarno brez tendence življenje in delo Lutra. Drugi pa podaja, seveda samo v glavnih obrisih, učenje in delovanje velikega papeža v pogledu družabnega reda, razmerja med cerkvijo in državo, boja med katolicizmom in liberalizmom. Izmed vprašanj javnega življenja, politike, države, zgodovine omenjam članke Kultur, Kulturkampf, Liberalismus, Krieg, Kreuzzüge, prav tako pa tudi oris mož, ki so na življenje Evrope močno vplivali: Lasalle, Marx, Lenin. Za dobo socialnega vprašanja in iskanja novih socialno-gospodarskih redov so potrebne v leksikonu, ki hoče biti življenjski, razpravice o kooperativnem gospodarstvu, korporacijskem sistemu prav tako kakor o vseh poedinih točkah delavskih zahtev, o plači. Tudi higiena in medicina (Körperkultur, Krankenpflege, Krebs), naravoslovje in tehnika, geografija — in vsakdanje praktične potrebe so upoštevane z vloženimi razpravicami in kjer je potrebno tudi ilustrirane.

V teh zvezkih se tudi nahajajo nekoliko daljši članci o Ljubljani (Laibach, lepa slika), o Hrvatih in Hrvtanski (2 sliki narodne noše) in o Jugoslaviji (7 stolpcev). V zadnjem članku je kratko opisana lega, pokrajine, vodovje, klima in rastlinstvo, prebivalstvo, geopolitika, gospodarstvo in promet, zgodovina, posebej cerkvena zgodovina, tisk. Med tekstem so tudi štiri pokrajinske slike in dva zemljepisna orisa. Tudi nekaj drugih važnejših imen iz naše domovine je omenjenih in označenih. Zelfo imamo, da bi članek o Slovencih, ki bo v enem prihodnjih zvezkov nedvomno prišel na vrsto, čeprav kratko, pa vendar zanesljivo poročal o bistvenih stvareh našega naroda.

F.

Publikacije Leonove družbe:

V založbi in prodaji imamo te-le knjige in brošure:

- Slovenci v desetletju 1918—1928.** Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Uredil dr. Josip Mal. Str. 776. Cena broš. 225 Din, vez. 250 Din.
- Dr. Fr. Kos,** Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, II. knj. broš. 140 Din, vez. 160 Din; III. knj. broš. 120 Din, vez. 140 Din; IV. knj. broš. 200 Din, vez. 220 Din; V. knj. broš. 250 Din, vez. 270 Din.
Knjige I. Gradiva imamo le še par izvodov à 100 Din, oziroma 120 Din.
- Dr. Jos. Gruden:** Slovenski župani, broš. à 8 Din.
- Dr. Jos. Gruden:** Cerkevne razmere med Slovenci v XV. stoletju in ustanovitve ljublj. škofije, à 25 Din.
- Dr. M. Opeka:** Rimski verzi, broš. à 10 Din.
- Paul Bourget-Kopitar:** Zmisl smrti, roman, broš. à 20 Din.
- Baar-Hybášek:** Zadnja pravda, povest, broš. à 20 Din.
- Bazin-Iz. Cankar:** Gruda umira, roman, broš. à 30 Din.
- P. St. Škrabca** Jezikovni spisi. Zv. I. snopiči 1—4 à 10 Din, zv. II. snop. 1. tudi à 10 Din.
- Dr. P. Blaznik:** Kolonizacija selške doline, broš. à 30 Din.
- Dr. A. Gosar:** Kriza moderne demokracije à 5 Din.
- Dr. A. Gosar:** Poljedelska statistika à 5 Din.
- Dr. A. Breclj:** Seksualni problem à 5 Din.
- Dr. Kolarič:** Miklošič à 5 Din.
- Fr. Zwitter:** Starejša kranjska mesta in meščanstvo à 30 Din.
- E. Bojc, Slomšek,** naš duhovni vrtnar, à 12 Din. V komisiji Nove založbe v Ljubljani.
- »Čas«, znanstvena revija Leonove družbe: dobe se vse številke vseh letnikov (1907—1931) razen št. 1. letnika 1907 ter št. 1 in 2 letnika 1910. Okrožnici »Casti connubii« in »Quadragesimo anno« à 10 Din (broš.). Oddajamo tudi posamezne številke à 8 Din.
- Naročila naj se pošiljajo na upravo »Časa«, Ljubljana, Miklošičeva c. 5.